

”NORSK” ETNISITET OG DE
TIDLIGSTE SKRIFTLIGE KILDER I
VIKINGTID OG MIDDELALDER 800 -
1150 E. KR.

Av
Esben Kopperstad.

2006, høst.

Institutt for arkeologi, konservering og
historiske studier
IAKH.

Universitetet i Oslo
UIO.

KAPITTEL 1. "NORSK" ETNISITET OG DE TIDLIGSTE SKRIFTLIGE KILDER I VIKINGTID OG MIDDELALDER 800 - 1150 E. KR.

<u>1.1: Introduksjon:</u>	s.4.
<u>1.2: problemstillinger:</u>	s.6.
<u>1.3: Historiografi:</u>	s.7.
<u>1.4: Rase og etnisitet:</u>	s.11.
<u>1.5: Etnisitet, nasjonalitet og nasjonalisme:</u>	s.13.
<u>1.6: De sentrale elementene i etnisitetsteorien:</u>	s.15
<u>1.7: Metodisk tilnærming til det historiske materialet:</u>	s.20.
<u>1.8: Kildegrunnlag og hypotesetesting:</u>	s.20.
<u>1.9: Kildemateriale:</u>	s.23.
<u>1.10: Tilskrivende kilder for perioden ca. år 500 – 1150:</u>	s.23.
<u>1.11: Tilskrivende kilder for analyse av nordmenn i utlandet:</u>	s.23.
<u>1.12: Selvtilskrivende kilder for analyse av folk og samfunn i Norge:</u>	s.25.
<u>KAPITTEL 2. DE TILSKRIVENDE UTENLANDSKE KILDENE:</u>	s.28.

<u>2.1: Det kognitive bildet av Skandinavia og vikingene i annalene:</u>	s.30
<u>2.2: Betegnelsesproblematikken:</u>	s.32
<u>2.3: De frankiske annalene:</u>	s.33.
<u>2.4: De irske Ulsterannalene:</u>	s.40.
<u>2.5: Koblingen mellom termene nordmenn og lochlann i Ulsterannalene:</u>	s.41.
<u>2.6: Den anglosaksiske krønike og Alfred av Wessexs Orosiusoversettelse:</u>	s.49.
<u>2.7: Konklusjon over "norsk" etnisitet i vikingtiden fram til begynnelsen av 1000 - tallet:</u>	s.58.
<u>2.8: Prosessanalytiske problemer:</u>	

KAPITTEL 3. (SELV)TILSKRIVENDE KILDER FOR ETNISITET I NORGE:s.62.

<u>3.1: Norge og nordmenn ca. år 800 - ca år 1150; noen generelle betraktninger:</u>	s.66.
--	-------

<u>3.2: Norge og nordmenn; Etymologisk innhold og etnisk betydning</u>	s.66.
<u>3.3: Norge og opplandene: Norges utbredelse rundt år 1050</u>	s.68.
<u>3.4: Konklusjon over Norges utbredelse rundt år 1050</u>	s.70.
<u>3.5: Samkongetida: Det norske rikskongedømmet mellom ca. år 1050 og 1150</u>	s.70.
<u>3.6: Den norske kirke frem til 1150 - tallet</u>	s.72.
<u>3.7: Konklusjon: Rikskongedømmet og kirkemakten frem ca. år 1150</u>	s.75.
<u>3.8: Familie og slektskapsstrukturer i vikingtid og middelalder</u>	s.76.
<u>3.9: Slektskaps og maktstrukturer</u>	s.77.
<u>3.10: Maktpolitisk og sosial integrering av folklandene</u>	s.79.
<u>3.11: Identitet, makt og tingvesen</u>	s.83.
<u>3.12: Etableringen av de store alltingene</u>	s.85.
<u>3.13: Trøndelag: Frostating og Øyrating</u>	s.88.
<u>3.14: Kronologi, form og funksjon</u>	s.88.
<u>3.15: Ting, rettstanke og selvhevdelse</u>	s.90.
<u>3.16: Tingfreden</u>	s.91.
<u>3.17: Tingvesen og etniske ideologier</u>	s.95.
<u>3.18: Strukturen til det trønderske alltinget på Øyra</u>	s.98.
<u>3.19: Strukturen til Landsdelstinget på Frosta</u>	s.105.
<u>3.20: Konklusjon over Trøndelag: Frostating og Øyrating</u>	s.109.
<u>KAPITTEL 4. SAMMENFATNING OG KONKLUSJON; "NORSK"</u>	
<u>ETNISITET I VIKINGTID OG MIDDELALDER</u>	s.110.
<u>4.1: Konglomeratstatsdannelser og konglomeratbetegnelser</u>	s.110.
<u>4.2: Fremveksten av den norske identiteten</u>	s.112.
<u>4.3: Utviklingen av den norske identiteten og herskerideologier</u>	s.118.
<u>4.4: Konklusjon og dekonstruksjon</u>	s.124.
<u>VEDLEGG</u>	Tabell 1.s.126. Tabell 2.s.131. Tabell 3.s.136. Tabell 4.s.151.
<u>LITTERATURLISTE</u>	s.164 – 169.

KAPITTEL 1. "NORSK" ETNISITET OG DE TIDLIGSTE SKRIFTLIGE KILDER I VIKINGTID OG MIDDELALDER 800 - 1150 E. KR.

1.1: Introduksjon:

Den tradisjonelle historieforskningen på 1800-tallet innprentet forestillingen om at nordmenn "alltid" har vært et folk. Denne nasjonalistiske tradisjonen hadde sine forutsetninger i strømninger i sin samtid og kulminerte fram mot unionsoppløsningen med Sverige i 1905. Det hadde vært særdeles viktig for de foregående generasjoner med historikere å styrke Norges suverenitetskrav både som nasjon og folk overfor den svenske unionsherren. Det hadde med andre ord oppstått en fusjon av historieforskning og et politisk program.

Oppfatningen om at nordmenn var nordmenn *før* Norge ble Norge har etter mitt skjønn vært veldig seiglivet, kanskje fordi historikere ikke har interessert seg nok for å avlive denne myten. Det vil være en ren konstruksjon å uten videre tilbakeføre moderne territorielt definerte nasjons- og nasjonalitetsoppfatninger til en tid der de fleste kilder peker på en ren sosial og personlig tilhørighet til familie, ledere og andre typer allianser utenfor ætten.

Det er dette som ligger til grunn for ønsket om å skrive denne oppgaven. Målet er å undersøke eventuell "norsk" etnisk identitet eller identiteter, og sette dette inn i et historisk perspektiv for perioden ca. 800-1150 e. kr. Avgrensningen er basert på antagelsen om at eventuelle etnisitetsprosesser kan spores parallelt med rikssamlings - og kristningsprosessene.

Som kjent blir Norge skilt ut i en egen kirkeprovins i 1153/4, og vi har tronfølgeaven av 1163 som etter ca. 100 år med borgerkrig vant aksept blant de forskjellige grupperingene her til lands. Disse faktorene kan sammen sies å konstituere et sekulært og geistlig territorialpolitisk proto - Norge slik som vi forstår det i dag.

Analysen går ut på å teste en forklaringsmodell basert på at den gamle alltingsordningen har fungert som en integrerende og identitetsbyggende institusjon for territorielt avgrensede etniske grupper gjennom hele perioden. Disse har så dannet regionale identiteter organisert rundt sentrale felles allting i ulike "folkland" langs kysten. Kontakt mellom disse regionene og fremveksten av institusjoner som bandt disse sammen i kortere eller lengre tid, har så ført til at en norsk overregional identitet har oppstått som en konglomeratbetegnelse for "folklandene" langs norgeskysten. Denne analysen kommer til å stille store krav til det empiriske kildematerialet, og

det kommer til å bli strukket langt i appliseringen av forklaringsmodellen. Jeg kommer tilbake til en kritisk vurdering av dette i slutten av oppgaven.

Jeg skal bruke etnisitetsteori fra sosialantropologien for å diskutere denne problematikken. Kjernen i teorien kan kort formuleres i tre punkter:

"(1) Etnisitet er en form for sosial organisasjon; dette antyder at (2) "det avgjørende fokus for undersøkelse blir den etniske grensen som definerer gruppen, og ikke det kulturelle stoffet som omkranser den"; Det avgjørende trekket til etniske grupper er (3) karakterisering ved selvtilskrivelse og tilskrivelse fra andre." ¹

Oppgaven vil fokusere på kilder for tilskrivning og selvtilskrivelse av etnisk identitet som utgangspunkt for en dypere analyse der kildene tillater dette. Dette vil si at jeg drøfter forekomster av ulike betegnelser for sosial identitet og skiller ut de betegnelse som indikerer etnisk identitet. Slike betegnelser kalles for *etnonym*.

Analysen vil fokusere på å identifisere og plassere etnonym kronologisk og geografisk for det området vi forbinder med Norge i vikingtid og middelalder. Dette vil danne et utgangspunkt for en diskusjon omkring *når* og *hvordan* ulike sosiale og politiske integreringsprosesser i tiden før og etter vikingtid kan ha ført til etnisk organisering av ulike folkland langs Norgeskysten. Deretter vil analysen se om liknende prosesser på tvers av disse folklandene kan ha ført frem til etablering av en overregional "norsk" identitet.

Hovedfokuset for diskusjonen av disse integreringsprosessene vil ligge på en etnisk analyse av den gammelnorske tingordningen, med utgangspunkt i den trønderske Frostatingslova² fra ca. år 1260. Denne lova omfavner det gamle trønderske alltinget på Øyra, og landsdelstinget på Frosta som lå i det sentrale Trøndelag. Det sentrale i denne delen av analysen er å se på den *strukturelle* og *kronologiske oppbygningen* av disse tingene i et etnisitetsperspektiv.

Som sådan vil denne oppgaven favne vidt. Analysen vil foregå på mellom- og makronivå. Dette betyr at oppgaven tar opp regionale og overregionale forhold til diskusjon.

¹ Fredrik Barth. "Introduction". *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Fredrik Barth (editor). Oslo: Universitetsforlaget. (1969): 9-38. s.15. Eller: Vermeulen, Hans & Cora Govers. *Introduction. The anthropology of ethnicity*. Vermeulen & Govers (editors). Amsterdam: HET SPINHUIS. 1994:1 (min oversettelse)

² Jan Ragnar Hagland, & Jørn Sandnes. *Frostatingslova* (omsetning). Oslo: Det Norske Samlaget. 1994.

1.2: Hovedproblemstillinger.

1: Drøfte former for etnisk identitet. Hadde sosiale grupperinger fra det geografiske området som i dag er Norge en oppfatning av seg selv som "nordmenn" i vikingtid og tidlig middelalder, eller identifiserte de seg med andre former for identiteter?

2: Diskutere eventuelle etnisitetsprosesser. Kan det påvises en prosess eller prosesser som fører til etnisk gruppeorganisering i denne perioden? Under denne problemstillingen må det også diskuteres hvorvidt eventuelle etniske identiteter allerede var etablerte fenomener før vikingtiden, og om disse endrer form og innhold i løpet av perioden. Dette gjør jeg først og fremst ved å se på eventuelle prosesser som er med på å *reprodusere* i.e. vedlikeholde etnisk gruppeidentitet i det aktuelle tidsrommet.

Vikingtiden var en periode preget av økende samhandling på tvers av regionene. Denne samhandlingen kan ha ført til press på gamle etablerte identiteter og satt i gang prosesser der disse kan ha tatt nye former, opphørt, eller gått opp i større enheter.

Parallelt med de territorialpolitiske og religiøse samlingsprosessene kan det da være mulig å diskutere hvorvidt prosesser med integrering og uniformering av (etnisk) identitet også har funnet sted.

En formell gruppeidentitet er gjenstand for vurdering og revurdering i sosial samhandling mellom ulike grupper og individer. Det er den sosiale betydningen av å formulere etnisk gruppeidentitet som er avgjørende i etniske eller ikke - etniske relasjoner. Hvorvidt en etnisk identitet blir lagt til grunn som strategi for sosial samhandling mellom grupper er da avhengig av den sosiale konteksten.

Noe av det jeg regner med å kunne diskutere, er om det kan påvises en historisk prosess der folk i det før - territorielle Norge kan ha hatt et sett av identiteter der de først så seg som tilhørende familien / ætten, så som tilhørende en lokal / regional gruppe, og så som nordmenn i en mer moderne betydning.

Jeg går først igjennom den norske historiografien på dette området for så å gå nærmere inn på en diskusjon omkring teori, metode og empiri.

1.3: Historiografi.

Jeg skal hovedsakelig holde meg til de historiografiske redegjørelsene til Per Sveaas Andersen, Ottar Dahl, og nasjonalitetsdebatten mellom Sverre Bagge og Kåre Lunden³.

Det er begreper som ”folkenasjonalitet” og ”nasjonalitet” eller ”nasjonal identitet” som har preget historiografien de siste 160 årene. Sverre Bagge deler denne historiografien inn i tre faser:

1. Den ”selvfølgelig nasjonale” (ca. 1840 – 1945).
2. Den ”avmytologiserende”. Denne avmytologiserende fasen var mer et oppgjør med den eldre historiske nasjonale tankegang rundt 1814 og 1905, enn noe oppgjør med middelalderen. (ca. 1945 – Kåre Lundens kritikk av nasjonalismebegrepet i 1977⁴).
3. Avstand til nasjonalismen (foreløpig bare representert ved Kåre lunden fra 1977 av.)

Bagge presiserer at holdningen til nasjonalismen er en moderne konstruksjon, og at den representerer en forestilling om at en sosial gruppe må ha en egen stat. Dette er en oppfatning som hører til det moderne industrisamfunnet, og har ikke noen organisk forbindelse til middelalderen⁵.

Dette reiser to hovedpunkter som det må redegjøres for i historiografien:

1. Synet på Norge og nordmenn.
2. Synet på nasjonal identitet og nasjonalisme i vikingtid og middelalder.

P.S. Andersen har presentert hovedproblemstillinger rundt den historiske perioden 800-1130 i eldre forskning tilbake til 1830 / 40 – tallet.. Det er egentlig snakk om et hovedproblem*kompleks*. Dette er Norges samling til ett rike⁶. Diskusjonen rundt ”det norske folks” opprinnelse knyttet seg nært opp til utviklingen av diskusjonen rundt rikssamlingsprosessen. Både

³ Per Sveaas Andersen. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800 – 1130*. Oslo: Universitetsforlaget 1995.
Ottar Dahl. *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget 1990.

Debatt innlegene til Kåre Lunden og Sverre Bagge m.fl. i publikasjonen *Nasjonal identitet og nasjonalisme*. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. Mars 1994. Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening. 1994.

⁴ Lunden, Kåre 1977: ”Norge under Sværreätten 1177 – 1319”. *Norges historie*. Bind 3. Knut Mykland (redaktør). Bærum: J.W Cappelens forlag. 1977.

⁵ S. Bagge 1994

⁶ P.S. Andersen 1995:40-69.

Rudolf Keyser og P.A. Munch, grunnleggerne av den moderne norske historievitenskapen, fokuserte på nordmenns opprinnelse som et *folk*. Deres syn på nordmennenes egenart som *folk* var isolasjonistisk. Denne egenarten eksisterte uavhengig av andre folk og land i tid og rom, og gjorde nordmenn til nordmenn. De så den videre historiske utvikling i vikingtid og middelalder i lys av nasjonalitetsspørsmål⁷. Stikkordet for den tidligste forskningen er som P.S. Andersen skriver; *folk*. Han skriver videre at folkebegrepet synes å ha vært knyttet til to grunnbetydninger i norsk middelalderforskning:⁸

1. Som betegnelse på en større gruppe mennesker med kulturelt og språklig enhetspreg knyttet til et bestemt territorium og slikt atskilt fra andre liknende folkegrupper, og i en mer restriktiv betydning:
2. Om de lag innenfor en slik gruppe som ikke tilhører det økonomiske toppskiktet i samfunnet.

I følge P.S. Andersen så den første generasjonen historikere på *folk* i den første betydningen (1). Senere har historikere orientert seg mer mot ulike sosiale grupper eller *lag* innen dette folket; (2)⁹.

En norsk identitet ble altså sett på som et *á priori* fenomen i forhold til rikssamlingsprosessene. Dette stemmer også overens med det klassiske *stammebegrepet* som preget etnisitetsforskningen fram til 1960- tallet. Dette gikk kort ut på å definere etniske grupper som folk som; bodde innenfor *samme område*, delte *samme språk* og hadde *samme skikker*¹⁰. En kunne ut ifra dette argumentere for en endring av den “norske” identitetens *innhold* parallelt med rikssamlings- prosessen mens den etniske kontinuiteten aldri ble trukket i tvil. Ottar Dahl skriver:

“Spørsmålet var i første rekke om folket i de skiftende tider og forhold hadde bevart de vesentlige egenskaper som gjorde det til et folk for seg, m.a.o. om nasjonen hadde bevart sin identitet gjennom forandringene.” “[...] de vidløftige problemer om innvandringen og de eldste etnografiske forhold ble tatt av dagsorden i norsk historieforskning i 1860-årene.”¹¹

⁷ P.S. Andersen 1995:41.

⁸ P.S. Andersen 1995:51-52.

⁹ Fra 1920- tallet og fremover var Johan Schreiner og Andreas Holmsen instrumentelle i å flytte fokus over på de sosiale prosessenes betydning for rikssamlingen. Dette innebar et sterkere fokus på den sosiale lagdelingen og de sosiale klassene innen (den norske) befolkningen, og ingen ny måte å se på den norske etnisiteten på.

¹⁰ Knut Odner 1991: 86.

¹¹ Ottar Dahl 1990:88.

Det ser også ut til at forskningen rundt nasjonalitet og identitet utover 1900 - tallet fokuserte mer på perioden fra senmiddelalderen og unionstiden med Danmark, og frem til tiden rundt 1814¹². Man stilte spørsmål ved *arten* av den norske nasjonale identitetens kontinuitet fra “de eldste tider” uten at dens eksistens ble trukket i tvil.

Historiografien opp til siste halvdel av 1900 – tallet kan oppsummeres med at man så nordmenns (etniske) identitet som uløselig knyttet til *folkenasjonaliteten*. Denne enheten eksisterte uavhengig av en regional stammeinndeling. Synet på rikssamlingen og kristningen av Norge var en formell og ideologisk integrering som ikke hadde innvirkning på den nasjonale identiteten. Det eksisterte ikke noen *etnisitetsdebatt* i moderne forstand.

I 1987 kom Kåre Lunden med en kritikk av Mykland og Bagges bok “*Norge under foreningen med Danmark.*”. Der gjorde han det klart at en ikke uten videre kan bygge på en forutsetning om Norges nasjonale enhet gjennom hele den historiske periode;

“Vi lyt vite kva vi meiner Norge var, også i år 1000, 1319, 1536, 1814, og særleg i 1987. Og vi lyt vite kva vi meiner om dette Norge. Er dette noko vi bør ha?”¹³.

Dette illustrerer hvordan synet på Norge og nordmenn har fått rotfeste med tilnærmet metafysisk tyngde. Dette har mest gitt seg utslag i at termene *folket* og *nordmenn* brukes som uspesifiserte sekkebetegnelser for å beskrive folk som sogner fra dagens territorielt definerte Norge. På den ene siden danner disse termene en helt grei referanseramme, og på den andre siden gir denne uspesifiserte bruken en *feedback* som bidrar til å reprodusere 1800 - talls myten om nordmennenes tidløse eksistens. Lundens kritikk kan ses som et produkt av en økende bevissthet rundt denne problematikken de siste 20-30 - årene.

Når det gjelder etnisitetsproblematikken var det innovasjoner innen antropologisk teori på 60-tallet som fungerte som katalysator for den moderne etnisitetsdebatten. Generelt kan en si at dette reflekterer strømninger innen flere humanistiske fag i denne perioden. De norske arkeologene var tidlig ute med å ta opp etnisitetsproblematikken i forhold til det arkeologiske materialet. Det var spesielt det arkeologiske materialets utsagnskraft rundt spørsmål om samisk etnisitet og samenes *sørgrense* som ble gjenstand for arkeologenes interesse. Dette gav seg utslag i både

¹² Ottar Dahl 1990:106-112.

¹³ Kåre Lunden. "Dansketid og unionsmytologi" og "dansketida - human og liberal?" i Dagbladet 2. og 3. nov. 1987. Jfr. Mykland s.st. 18. nov. 1987. Også sitert hos Ottar Dahl 1990:300.

enkeltpublikasjoner og forskningsseminarer¹⁴. *Etnoarkeologien* fikk også et oppsving på grunn av de teoretiske og metodiske nyvinningene innen antropologien på 60-tallet.

Den nye etnisitetsteorien innebar et paradigmatisk skifte fra et statisk strukturelt syn på etnisitet, til introduksjon av et konsept om *sosial prosess* i stedet¹⁵. Spørsmålet blir da om dette paradigmeskiftet også fant sted i norsk historievitenskap etter ca.1970. Spesielt den nye forskergenerasjonen som kom på 50- og 60- tallet ble påvirket av de nye strømningene. Ottar Dahl kommenterer nedslaget dette fikk;

”Når det gjaldt forholdet mellom historiefaget og de nye samfunnsfag, kom utviklingen i 1970 – årene for en viktig del å medføre en økende tilnærming og et nærmere samarbeid. Denne utvikling hadde sitt grunnlag dels i den sterkere interesse for generelle teoretiske problemer hos historikerne, dels i en sterkere historisk bevissthet på den samfunnsvitenskapelige siden.¹⁶”

Dette førte til etablering av en rekke nye forskningsfelter slik som sosialhistorie og historisk demografi, men ikke etter min erfaring til noe spesielt fokus på *etnohistorie* i Norge. Dagfinn Slettan har redegjort for at det skjedde en overgang fra et fokus på sosialhistorie til en kobling mellom historie og antropologi rundt 1980. Denne historiske antropologien fokuserte på mentalitetshistorie framfor den mer kvantifiserende sosialhistoriske retningen man vektla på 1970 – tallet¹⁷. Knut Kjelstadli har tatt opp nedslaget den historiske antropologien har hatt. Ett aspekt ved denne retningen er lån av begreper, modeller og teorier som er produsert innen sosialantropologien til bruk på det historiske feltet. Dette ser hovedsaklig ut til å dreie seg om teorier for resiprositet (som gavebytte) og redistributive systemer¹⁸.

Det er bare ett sted hvor moderne sosialantropologisk etnisitetsteori og historie har blitt koblet sammen. Det er i grenselandet til arkeologien og da bare som supplement til den

¹⁴ Noen norske arbeider innen dette feltet er:

Per Kyrre Reymert. *Arkeologi og etnisitet. En studie i etnisitet og gravskikk i nord-Troms og Finnmark i tiden 800 – 1200*. Universitetet i Tromsø: Tromsø Museum. 1980,

Knut Odner. *Finner og Terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia*. Occasional Papers in Social Anthropology No.9. University of Oslo. 1983,

samt *Arkeologi og etnisitet*. NAM-Forskningsseminar nr.3 Kongsvoll Fjellstue, 25.-27. sept. 1984 Jenny-Rita Næss (redaktør). AMS-Varia 15, Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger, Norway. 1985.

(Jenny-Rita Næss red.).

¹⁵ Anthony P. Cohen. “Boundaries of consciousness, consciousness of boundaries. Critical questions for anthropology”. *The anthropology of ethnicity*. Vermeulen & Govers (editors). Amsterdam: HET SPINHUIS. 1994:59.

¹⁶ Ottar Dahl 1990: 325.

¹⁷ Dagfinn Slettan. “Sosialhistorie etter 1970”. *Historisk tidsskrift* nummer ½ 1996. Oslo: Universitetsforlaget (1996): 78 – 116. Han beskriver overgangen sosialhistorie – historisk antropologi på s. 109 – 111.

¹⁸ Knut Kjelstadli. “Historisk antropologi”. *Historisk tidsskrift* bind 1. 1989. Oslo: Universitetsforlaget (1989): 50 – 65. Han snakker om lån av teorier etc. på s. 53 – 54.

etnoarkeologiske forskingen¹⁹. Arkeologene har problemer med å koble de kognitive aspektene i etnisitetsteorien til det arkeologiske materialet, og supplerer da naturlig nok med skriftlige kilder, stedsnavnsforskning og lingvistikk der dette er mulig²⁰. Den etnoarkeologiske diskusjonen i Norge (og Sverige) har som nevnt stort sett dreid seg om problemstillinger omkring samisk etnisitet, slik som når og hvor den oppstod, og hvor sørgrensen til de samiske gruppene har befunnet seg til ulike tider. Jeg nøyer meg med å konstatere at den generelle konsensus i norsk arkeologi er at vi har *finner* i Norge i vikingtid og middelalder uten å gå nærmere inn på den arkeologiske fagdebatten omkring *når* denne etnisitetsprosessen startet, eller når denne etnisiteten var etablert²¹.

Samenes naboer *i sør* har ikke vært gjenstand for den samme oppmerksomheten i etnoarkeologien. Det kan virke som "nordmenn" generelt sett klumpes sammen i den vanlige kulturelle sekken "germanere" eller akkurat; "nordmenn". En kan lure på om ikke også arkeologene er påvirket av historietradisjonen fra det forrige århundre og dermed også på linje med historievitenskapen tar "nordmennene" som en allerede *gitt størrelse*.

Både Kåre Lunden og Sverre Bagge erkjenner at man kan dokumentere en felles subjektiv norsk identitet i perioden og da spesielt i samtidslitteraturen i høymiddelalderen. Dette er også den perioden som er mest sentral i deres debatt omkring nasjonalitet i Norge. Det kan dermed se ut som om denne debatten er litt på siden av den perioden jeg diskuterer. Det faktum at disse forfatterne viser at det går an å snakke om et nasjonalt rom (territorium), og drøfte hvorvidt det var en nasjonal identitet som fylte dette rommet, gjør at vi må se om den problematikken de tar opp grunner i prosesser som går tilbake i tidlig middelalder og vikingtid. Begge forfatterne trekker frem handelsmannen "Ottars beretning" som indikativ for en tidlig oppfatning av at nordmenn hadde et avgrenset territorium de identifiserte seg med i vikingtiden. En diskusjon rundt dette hører mer med til en teoretisk diskusjon rundt etnisitet og nasjonalisme, noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven.

For å avrunde historiografien kan en si at denne oppgaven vil søke å bidra til å fylle dette hullet innen norsk historieforskning i vikingtid og middelalder. Som sådan vil oppgaven også være

¹⁹ Med dette mener jeg arkeologisk etnisitetsforskning. Etnarkeologi kobles egentlig mest med å hente etnografiske analogier fra levende samfunns manipulering av sin materielle kultur, og applisering av dette på "døde" materielle kulturer. Se Håland 1978, Hodder 1982 m.fl.

²⁰ Dette deler etnisitetsforskningen i arkeologien i tre *hovedelementer*: **1:** Det er mulig å uttale seg fra materialet alene; Olsen 1985. **2:** En må ha støtte fra andre fag som lingvistikk, stedsnavnsforskning og historie; Mathiesen 1985, kleppe 1977, Odner 1983 m.fl. **3:** Hent etnoarkeologiske analogier, og appliser disse på forhistoriske, og først og fremst materielle kulturer; Håland 1978, Hodder 1982.

²¹ Per Kyrre Reymert 1980: 61-62, skriver at det er to "hovedretninger" i ark. forskning på samene: Den første er forkningshistorisk betinget. Denne anser det *som gitt* at samene eller deres forfedre står bak en del av det arkeologiske materialet i det nordre fenno-Skandinavia. Den andre retningen har to forgreininger; a) internasjonal antropologisk teori, og b) direkte historisk tilnærming. Felles for begge retningene er at de bruker den *direkte historiske metode*.

et eksempel på en teoretisk tilnærming til andre samfunnsfag i tråd med den generelle historiografiske utviklingen siden utgangen av 1960 – tallet.

Før jeg presenterer teorien skal jeg gå nærmere inn på dens bakgrunn innen antropologien. I denne sammenhengen er det også nødvendig å redegjøre forutviklingen av synet på rase og etnisitet, og etnisitet, nasjonalitet og nasjonalisme.

1.4: Rase og etnisitet.

Tradisjonen fra 1800-tallet og utover det 20. århundre koblet *folket* eller etnisiteten til å være ubønhørlig knyttet til individenes status som tilhørende en *isolert sett biologisk selvreproduserende gruppe*. Dette gir oss en lignelse der; “rasen” er det samme som “folket”, og “folket” er det samme som “nasjonen”. Med visse unntak var denne oppfatningen regjerende over hele Europa, spesielt i de tysktalende områdene²². Det finnes to hovedtrekk i utviklingen av forestillingene omkring rase og etnisitet de siste 150-200 årene;

- 1). C.a. 1800-1950: “Rase” er lik etnisitet (folk).
- 2). C.a. 1960- : “Rase” er *ikke* lik etnisitet.

Før ca. 1960 var etnisitet en sett på som en mer eller mindre gitt statisk og isolert observert størrelse. Det teoretiske skiftet etter 1960 innebar at man gikk vekk fra et fokus på de biologiske og materielle aspektene og vektla de sosiale aspektene ved etnisitet. Rase og etnisitet har alltid vært alternative termer i vitenskapen. Grunnen til dette er at etnisitet er et gresk låneord.

Etymologien for etnisitet er, “*ethno-, a learned borrowing from Greek meaning “race,” “culture”, “people, [...]”*”²³. Termene rase og etnisitet er da koblet i selve ordet. Man kan si “rase” og mene “kultur” / etnisitet, eller si etnisitet og mene “rase”. Fra et historisk antropologisk ståsted er rasebegreper et *fenomen* som eksisterer sosialt og / eller kulturelt *mellom* de historiske aktørene vi forsker på. Vi har da med *stereotyper* å gjøre. Disse har ofte ikke noen som helst rot i virkeligheten men er der fordi aktørene (eller noen av dem) *tror* at de er det og gjør dem relevante. En etnisk dikotomi på grunnlag av fysiske forskjeller er mer et resultat av kognitive stereotyper

²² Bruce G. Trigger *A history of archaeological thought*. Cambridge: Cambridge University press 1989:148-205; Kap.5. ”Culture-historical archaeology.”

²³ Websters encyclopedic unabridged dictionary 1994:489.

enn faktiske fysiske og biologiske forskjeller²⁴. Som vi skal se, er koblingen mellom rase og etnisitet aktuell i behandlingen av kildematerialet, og da i forbindelse med *natio*-begrepet. Dette blir klarere når vi ser på relasjonene mellom etnisitet, nasjonalitet og nasjonalisme.

1.5: Etnisitet, nasjonalitet og nasjonalisme.

Nå som det har blitt redegjort for forholdet mellom rase og etnisitet, er det på tide å ta for seg relasjonene mellom etnisk identitet, nasjonal identitet, og ideologier basert på at slike identiteter må ha et eget territorium med en egen stat; nasjonalisme. I historiografien har jeg redegjort for den fagteoretiske utviklingen av tilnærming og bruk av disse termene. Det er viktig å få en teoretisk presisering av hvilken mening det legges i disse termene i dag.

Nasjonalitet eller nasjonal identitet knytter seg opp til en forestilling hos en sosial gruppe om at dens identitet er knyttet opp til tilhørighet til et avgrenset geografisk territorium. Denne tilhørigheten er en primær faktor i å definere og tilskrive denne identiteten. Nasjonalitet er da et fenomen man kan studere i tilfeller der sosiale grupper har gjennomgått prosesser som har ført frem til etablering av en nasjonal identitet. En analyse av disse prosessene vil kunne avklare om det er snakk om etablering av en nasjonal etnisk identitet, eller nasjonal identitet bygd på annet grunnlag.

Etnisk identitet er det teoretiske paradigmet som legges til grunn for denne oppgaven. En etnisk gruppe *kan* korrelere med et geografisk territorium. Dette er ikke så mye et premiss for etnisk gruppeorganisering, som et resultat ulike prosesser som kan føre frem til en slik organisering. Etnisitet knytter seg primært opp til forestillinger om et felles delt *sosialt rom*.

Uffe Ødegård skriver at etnisk identitet kan forholde seg til nasjonal identitet på fire måter:

- i) Som underkategori i forhold til nasjonal identitet.
- ii) Som en historisk forgjenger til den moderne nasjonale identiteten.
- iii) Som en konkurrerende identitet i forhold til den nasjonale identiteten.
- iv) Som en overkategori slik at nasjonal identitet behandles som et særtilfelle av etnisk identitet.

²⁴ Thomas Hylland Eriksen *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget 1993:320-322.

Han skriver videre at disse fire måtene å se på relasjonene mellom etnisk identitet og nasjonal identitet ubønhørlig blandes sammen i den generaliserende litteraturen. Dette er fordi forskerne generaliserer ut i fra forholdsvis få, kjente situasjoner uten å bevisstgjøre seg om dette. I denne sammenhengen peker han også på en nordisk særegenhet der Danmark og i mindre grad Norge og Sverige har hatt en særegen utvikling der stat, samfunn og nasjon dekker hverandre i en så stor grad at det er vanskelig å skille mellom dem. Unntakene er da selvsagt de tradisjonelle etniske minoritetene i Norge og Sverige.

Ødegård gir oss også etymologien for nasjonsbegrepet. Det kommer i de fleste europeiske språk av de latinske ordene *natio* og *populus*. *Natio* kommer av verbet *nascor*, som betyr “jeg er født”. *Natio*-begrepet ble brukt om stamme eller klan i middelalderen (sosial tilhørighet), men ble også brukt om folk som var født i det samme landet (geografisk tilhørighet)²⁵.

Ut ifra denne etymologien blir man henvist til å prøve å finne ut i hvilken betydning nasjonsbegrepet blir brukt i spesifikke tilfeller, eller omvendt i hvilken betydning man kan bruke nasjonalitetsbegrepet i den perioden man studerer. I denne sammenhengen må man også vurdere om slike identiteter representerer brede holdninger i befolkningen generelt eller om den representerer elitistiske statlige ideologier, noe som bringer oss frem til nasjonalismebegreper.

Sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen definerer nasjonalisme som den politiske doktrinen om enhet mellom *stat og kulturelt fellesskap*. Denne doktrinens fremvekst har blitt forklart med de tre faktorene som er nevnt under²⁶:

1. Moderne industrialisme og kapitalisme.
2. Bygget på eldre “proto - nasjonale” etniske fellesskap.
3. Revolusjoner i kommunikasjonsteknologi.

De to siste punktene gir visse teoretiske føringer på analysen for vikingtid og middelalder.

Sverre Bagge har presisert at nasjonalismen er en konstruksjon som tilhører industrisamfunnet. Han definerer den som å inneholde to elementer: Det første elementet er en gruppeidentitet basert på grunnlag av språk, religion og kultur. Det andre elementet er at denne gruppen må ha en egen stat. Bagge mener at forestillingen om at en gruppe må ha en egen stat er et

²⁵ Uffe Ødegård. “Regioner, stater og nasjoner i Europa”. *Nasjonal identitet og nasjonalisme*. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. Mars 1994. Del 2. May – Brith Ohman Nielsen (red.) Oslo: Den norske historiske forening. 1994: 89.

²⁶ Thomas Hylland Eriksen. ”Subjektive og objektive aspekter ved nasjonal identitet”. *Nasjonal identitet og nasjonalisme*. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13- Mars 1994. Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening. 1994: 81.

moderne fenomen, mens gruppeidentitet basert på felles språk, religion og kultur alltid har forekommet²⁷.

Forskjellen mellom nasjonalitet og nasjonalisme er da det samme som skillet mellom en nasjonal følelse og en nasjonal ideologi. Uffe Ødegård presiserer at det viktig å skille klart mellom nasjonalisme og nasjonal eller etnisk identitet. Nasjonalismen og de nasjonalistiske politiske bevegelser som omfavner denne har som mål å realisere hva de tror er felles for et folk. Det er nasjonaliteten disse bevegelsene hevdes å samles om. Han mener det ikke finnes noen moderne nasjonal identitet som ikke er resultat av en foregående nasjonalistisk bevegelse²⁸. Det er også klart at det ikke finnes noe direkte slektskap mellom den nasjonalistiske bevegelsen fra slutten av 1700 – tallet og norsk middelalder. Hva har dette å si for en diskusjon av norsk nasjonalitet i vikingtid og middelalder?

Man må da diskutere nasjonalitet og eventuelle nasjonalismebevegelser ut i fra kildematerialet i fra perioden. Det er mulig å diskutere nasjonal identitet utifra mulige eldre protonasjonale etniske felleskap og revolusjoner i kommunikasjonsteknologi. Dette er det klart belegg for i kildematerialet. Utviklingen innen skipsteknologi og den senere introduksjonen av skrivekunsten representerer en kommunikasjonsmessig revolusjon som kan ha bidratt til uniformering av folks identitet under en nasjonal paraply. Det er også en flora av etnonymmer i kildematerialet fra vikingtid av. Spørsmålet blir da om, og på hvilken måte en nasjonal identitet kan ha manifestert seg i denne perioden.

1.6: De sentrale elementene i etnisitetsteorien:

Som et resultat av Fredrik Barth og andres bidrag til boken “Ethnic groups and boundaries” i 1969, oppstod det et paradigmeskifte innen antropologien angående måten å se kulturell endring og utvikling på. Etnisitet ble før 1960 - tallet sett på som primært et resultat av fødsel (biologisk arv); Du tilhørte den gruppen og det samfunnet du ble født inn i. Dette *stammebegrepet* gikk ut på å definere etnisitet som folk som tilhørte en gruppe som bodde innenfor samme område, og som delte felles materiell og immateriell kultur.

Sentralt for det nye synet var at fokus ble flyttet fra det materielle til det immaterielle aspektet ved sosial organisasjon. Barths etnisitetsteori kan best kalles for kognitiv prosessuell.

²⁷ Sverre Bagge . ”Fantas det en norsk nasjonal identitet i middelalderen?” *Nasjonal identitet og nasjonalisme*. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. Mars 1994. Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening.1994: 8-9.

²⁸ Uffe Ødegård 1994: 87-88.

Det kognitive aspektet innebærer et fokus på de sosiale aktørenes tankeprosesser og hvordan disse reflekteres i den sosiale interaksjonen og gruppeorganisasjonen. Slike sosiale relasjoner aldri er direkte synlige eller observerbare. Dette betyr også at dataene som genereres ikke er direkte objektivt observerbare.

På den andre siden er Barths etnisitetsteori modellbasert. Det er her det prosessuelle aspektet ved teorien kommer inn. Ved å studere et etablert og kjent fenomen, kan en generere en modell for hvordan fenomenet har oppstått. Dette kalles for en *generativ prosessanalyse*. Ved en slik analyse kan en bli i stand til å isolere og forklare de sosiale feedbackmekanismene som har bidratt til å skape og vedlikeholde fenomenet en studerer. Nøkkeltbegreper i en slik analysedannelse er;

1. **Transaksjon** som er et analytisk grunnbegrep for *strategisk samhandling*. Strategisk samhandling vil si fredelig utveksling eller fordeling av goder mellom medlemmer fra ulike sosiale grupper. En analyse av transaksjonelle relasjoner mellom individer og grupper kalles for en *transaksjonsanalyse*. Barth trekker dette inn i den generative prosessanalysen.
2. **Prosess(er)** er noe som styrer og påvirker vår aktivitet og de strategiske valg vi tar. Det er disse prosessene som genererer samfunnsformer. Hvis en finner frem til prosessen(e) kan en forklare samfunnsformene de genererer.

Formålet med en transaksjonsanalyse er å finne frem til de kulturelle trekk ulike sosiale grupper bruker som basis for strategisk samhandling seg i mellom. Det er en strukturering av likheter og ulikheter mellom ulike sosiale grupper som legger grunnlaget for etnisk gruppeorganisering. Etnisk organisering kan ta forskjellige former, og være basert på ulike kombinasjoner av materielle og immaterielle elementer av den etniske gruppens kulturelle reportoar. Etnisitetsteorien er funksjonell i og med at etnisk gruppeorganisering har som funksjon å strukturere den strategiske samhandlingen mellom grupper. Hvis denne funksjonen opphører å være relevant i samhandlingen vil den etniske organisasjonen vil bli svekket, opphøre, eller finner nye former.

Kjernen i teorien er at man fokuserer på etnisitet som en *sosialt definert grensevedlikeholdende mekanisme*. En etnisk gruppe har tre hovedelementer²⁹:

²⁹ Barth, Fredrik 1969;

1. **Selvtilskrivning av seg selv som å tilhøre en etnisk gruppe.** Selvtilskrivning innebærer å si at en er X, og ikke Y. Dermed reiser en et krav om å bli behandlet som X med alt dette innebærer.
2. **Tilskrivning fra andre som å tilhøre en etnisk gruppe.** Tilskrivning fra andre innebærer at andre medlemmer av gruppe X og folk som ikke er medlemmer av gruppe X er villige til å akseptere denne selvtilskrivningen.
3. **En felles grunnleggende verdiorientering.** En felles verdiorientering er avgjørende for selvtilskrivning og tilskrivning av etnisk identitet. Grunnleggende verdiorientering fungerer som en felles plattform for vurdering av standarder for moral, atferd og sosial status innen gruppen. Ut ifra en slik vurdering innen gruppen blir ens evne til å vise gruppeidentitet avgjort.

En strukturering av likheter og ulikheter i grunnleggende verdiorientering mellom ulike sosiale grupper kan danne grunnlag for strategisk samhandling mellom dem. Likhetene gir grunnlag for samhandlingen, mens ulikhetene er med på å strukturere den på etnisk grunnlag. Gruppe X må artikulere seg ovenfor gruppe Y og omvendt. For å strukturere samhandlingen, må X og Y ved tilskrivning av X og Y identitet godkjenne hverandres etniske identitet. Det må med andre ord oppnås enighet om hvilke verdinormer som skal gjelde for den strategiske samhandlingen. Dette bringer oss tilbake til den *etniske grensen*.

Barth presiserer at etnisitet og etniske gruppers kontinuitet er avhengig av etablering og vedlikehold av en sosial grense; en etnisk grense. Etnisitet er noe som oppstår ved *gruppekontakt* der *defineringen* av (de sosiale) *grensene* mellom disse er avgjørende for at den strategiske samhandlingen skal kunne finne sted.

Analysen er da avhengig av å kunne identifisere etniske grenser og de prosessene som leder frem til etablering av dem. Dette innebærer at man må finne frem til de grensebevarende feedbackmekanismene som *genereres* for å holde grensen og følgelig den etniske gruppen ved like. Hvis en eller flere av disse mekanismene slutter å fungere vil det oppstå en situasjon der vi enten får diskontinuitet ved at den etniske gruppen slutter å eksistere, eller at gruppen endrer karakter i forskjellig grad. Det er også den etniske grensen som definerer gruppen, og ikke totaliteten av det kulturelle stoffet som grensen omfavner. Denne grensens natur er først og fremst sosial men den *kan* ha en territoriell motsats. Barth mener at de etniske grensene blir vedlikeholdt

av et begrenset sett av atskillende kulturelle trekk. Disse trekkene skal være lett synlige for de sosiale aktørene. Barth mener at en kan dele det kulturelle innhold av atskillende etniske kulturelle trekk inn i to ordener:

1. **Åpenbare tegn og signaler.** De atskillende trekk som folk ser etter og fremviser for å vise identitet. Dette er ofte trekk som klesdrakt, språk, husformer (arkitektur) og generell livsstil. Dette må ikke oppfattes som totaliteten av kulturen. En kultur kan romme flere etniske grupper. *Felles språk* regnes i etnisitetsforskningen som en sterk etnisk markør men er ikke definerende eller en primær forutsetning for etnisitet.
2. **Grunnleggende verdiorientering.** Dette er som nevnt over et definerende trekk for en etnisk gruppe.

Vektlegning av (selv)tilskrivning som det avgjørende trekk ved etniske grupper løser de konseptuelle problemene ved 1 og 2 over. Når de er definerte som tilskrivende og eksklusive kategorier, er naturen til de etniske gruppers kontinuitet klar. Den avhenger av vedlikehold av en grense. Det er de kulturelle trekk som gruppemedlemmene til enhver tid bestemmer er sosialt relevante for å fremvise etnisitet som gjelder, og ikke summen av åpenbare "objektive" kulturelle ulikheter. Dette kan være hvilke som helst av de kulturelle trekk gruppen disponerer så lenge det er overensstemmelse mellom medlemmene om hvilke kulturelle trekk som har etnisk utsagnskraft. Dette kan illustreres ved en metafor av Knut Odner³⁰:

"Det eneste som er fast er "grensene" mellom subjektivt definerte former for etnisitet. Etniske kategorier er "kar", men vesken som helles på karet (det kulturelle innholdet) varierer".

Dette bringer oss inn på spørsmål om endringsfaktorer som kan påvirke gruppens form og innhold. Disse kan være alt fra eksterne økonomiske faktorer som brudd i handels- eller varebyttelinjer, via sosiale forhold til økologiske faktorer som klimaendringer osv. Uansett hvilke faktorer det er snakk om, er det de sosiale aktørene som står i sentrum for hvordan gruppens form

³⁰ Odner, Knut 1991; 86.

og innhold bevares eller endres. Hvordan skapes så grensene som fører til etablering av etniske grupper, og hvordan settes etnisitetsprosessene i gang?

Etniske relasjoner og grenser dreier seg om nære og spesifikke ”andre” for aktørene, ikke fjerne og fremmede. Kultur, ideer og forestillinger er i stadig endring og bygges opp i enkeltindividene gjennom egne erfaringer både innad i gruppen og i strategisk samhandling med andre utenfor gruppen. Kultur er da også som historien preget av diskontinuitet framfor kontinuitet. Dette betyr at den er i stadig endring, noe som kan reflekteres i den etniske gruppeorganisasjonen. Barth mener en analyse av etniske grupper krever tre steg³¹:

- 1. Observere kulturvariasjon i befolkningen som helhet.**
- 2. Identifisere prosesser som skaper og reproducerer diskontinuitet i denne variasjonen, og det som gjør disse bevisste og synlige for folk.**
- 3. Undersøke hvordan folk betoner dette og bruker det som grunnlag for etniske distribusjoner og samarbeid.**

For å komme på sporet av de prosessen som er virksomme i reproduksjonen av etniske grupper er det å studere tilfeller der etnisk identitet endres et nyttig metodologisk håndgrep. I dette arbeidet må en se etter:

- 1. Identitetssymboler** som er det enkleste grunnlag for etnisitet. Her går folk sammen om å skape en tilsynelatende diskontinuitet ved å understreke noen få klart kontrasterende symboler og tegn, fremfor å identifisere seg med hele det skiftende register av kulturelle variasjoner i befolkningen. Dette betyr å gjøre noen få tegn sterkt fremtredende. Utvelgelsen av disse er kontekstuell og lite tilfeldig.
- 2. Arenaer for konvergens** som er en annen betegnelse for diskontinuitet. Konvergens oppstår når medlemmene i en gruppe slutter opp om en bestemt kode eller verdi som de overbyr hverandre i å mestre. Bakgrunnen til dette er at Barth mener fokus må være på grenseprosessene, men at vi ikke må danne oss et á priori syn om hvor vi finner disse.

³¹ Barth Fredrik, 1969, og Fredrik Barth ”Nye og evige temaer i studiet av etnisitet.” *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget. 1994: 174-193.

Etniske grupper oppstår under spesifikke samhandlingsmessige, historiske, økonomiske eller politiske omstendigheter. De er betinget av den lokale situasjonen og er følgelig ikke grunnleggende for den. Det er dette som blir det metodologiske utgangspunkt for denne oppgaven.

1.7: Metodisk tilnærming til analyse av det historiske materialet.

For å få en fruktbar analyse av problemstillingen og eventuelt finne ut om denne teorien er anvendbar på kildematerialet, er det nødvendig å prøve å holde seg innenfor det kognitivt prosessuelle paradigme Barths etnisitetsteori er utviklet for. Med dette mener jeg at en applisering av teorien burde være basert på hele teoriapparatet, og ikke et utdrag av teoretiske elementer en umiddelbart finner anvendelige. Dette er et umulig prosjekt, ikke minst fordi historievitenskapen har et totalt forskjellig empirisk datatilfang i forhold til sosialantropologien. Spørsmålet vi må stille oss istedet er hvorvidt denne teorien lar seg *oversette* til historiefeltet. For lettere å forstå hvordan man skal kunne anvende den sosialantropologiske teorien på et historisk materiale, lønner det seg å se nærmere på de metodiske problemene teorien presenterer ovenfor de historiske kildene.

For det første kan det reises spørsmål om hvorvidt det er riktig å applisere en synkron teori på et diakront materiale. Teorien er opprinnelig utviklet innenfor en vitenskap som er spesialisert på å forske på levende samfunn (synkront). I tillegg til dette er teorien utviklet for en metode og feltteknikk som er direkte interjuvende. Dette vil si at en samler inn data ved å interjuve informanter i det aktuelle samfunnet en studerer. Dette er ofte umulig for en historiker som ofte studerer fenomener som kan ligge opptil flere hundre år tilbake i tid. Det er praktisk talt umulig for oss å få spesifikke svar på spesifikke spørsmål. Historikeren forholder seg ofte til et begrenset og fragmentert materiale i form av skriftlige overleveringer. Ut ifra dette begrensede materialet er en stort sett henvist til å applisere ny teori og metode som hjelpemiddel til å produsere ny kunnskap med. I tillegg til dette kommer den såkalte "datamotstanden". Dette vil si hvor mye informasjon en er i stand til å tilegne seg med den teorien en søker å applisere. Som nevnt ovenfor er dette en av målsetningene med oppgaven.

1.8: Kildegrunnlag og hypotesetesting.

Det prinsippet som legges til grunn for kildeanalysen er et samtidighetsprinsipp. Dette innebærer at man ser på kildens utsagnskraft som å gjelde for den tiden den ble skrevet ned i, og ikke nødvendigvis for den tiden den forestiller å uttale seg om. Dette reiser en hel del krav til

behandlingen av de ulike kildekategoriene, og spesielt i forhold til den retrospektive delen av analysen. Ut ifra en vurdering av hvor en havner langs en akse fra positive til negative kildeanvisninger, vil jeg prøve å finne ut i hvilken grad det er mulig å snakke om etnisitet i de ulike delene av landet. Det er etter mitt skjønn mulig å snakke om etnisitet på et abstrakt eller konkret plan. Greier en ikke å komme seg ned mot det konkrete planet, er analysen ufruktbar.

Et annet problem som reiser seg, er hvorvidt en kan finne frem til de *prosessene* som *genererer* en eventuell etnisitet. Å finne kilder for selvtilskrivning og tilskrivning av andre, samt en felles verdiorientering egner seg bare til å påvise en *etablert* etnisitet. En kan slutte at etnisitetsprosessen ligger forut for den etablerte etnisiteten, uten at dette nødvendigvis gir oss noen formening om hvordan den har oppstått. Kildesituasjonen vil neppe tillate en fullstendig prosessanalyse. Mangel på kilder tidlig i perioden er bare ett av problemene. Det vil stort sett bli bredere trender over større tidsrom (50-100 år) jeg vil bli i stand til å gripe tak i.

Av praktiske årsaker har jeg foretatt et utvalg fra det tilgjengelige kildematerialet mellom ca. år 500 og midten av 1100 – tallet. Dette kildeutvalget dekker de relevante områdene i Norden og Europa både geografisk og kronologisk med hensyn til en etnisitetsanalyse. I tillegg til disse kildene benytter jeg meg av diverse historiske og arkeologiske oversiktsarbeider for å skissere ut den generelle historiske utviklingen i løpet av diskusjonen.

Oppgaven er strukturert ut ifra et hensyn til hvordan teorien best kan anvendes på kildematerialet i en kronologisk diskusjon som strekker seg fra slutten av 700 – tallet, og frem til ca. år 1150. Siden det finnes få relevante nordiske kilder før slutten av 1000 – tallet, er perioden fram til denne tiden (vikingtiden ca. år 793 – 1066) dominert av frankiske, engelske og irske kilder. Disse omtaler stort sett skandinavenes framferd og aktiviteter på kontinentet og de britiske øyene. Ut ifra denne kildesituasjonen faller det seg naturlig å føre en todelt diskusjon, der relevante kronologiske kontaktpunkter påpekes i analysen. Dette medfører også en todeling i behandlingen av kildematerialet.

Den første delen av analysen vil hovedsakelig ta for seg *tilskrivende* kilder for etnisitet til vikingene i Frankerriket og på de britiske øyene. Dette vil si at jeg ser etter *etnonym*er for folk som sognet fra de områdene vi i dag forbinder med Norge. Det er dette kapittel 2 dreier seg om; nordmenn i utlandet i vikingtid. Etnisitet dreier seg som nevnt over om ”de nære og kjente”. Dette vil si at der vi finner *positive* tilskrivende kilder for etnisitet, er de vikingene det refereres til kjente størrelser for nedtegnerne. Jeg skal også se om det går an å drøfte (etnisk) sosial og politisk organisasjon blant vikingene i utled, og om det kan trekkes forbindelseslinjer tilbake til deres opphavssteder.

Det er først på midten av 1000 – tallet at de utenlandske kildene fra vikingtid gir oss sikre opplysninger om et Norge med ett folk og konge(r). Før dette har vi referanser til *nordmenn*, *nordmennes land*, *nordmennes konge(r)* og folknavn som *hordalendinger* og *hålogalendinger*.

Det faller seg derfor naturlig her å gå vekk fra de utenlandske kildene og diskusjonen om nordmenn i utled, til en diskusjon ut ifra kilder som omtaler *forhold i Norge*. Det er dette som tas opp til drøftning i kapittel 3; folk og samfunn i Norge mellom ca. år 800 og 1150. Dette kapitlet tar for seg *selvtilskrivning* av etnisitet, og ser på ulike organisatoriske trekk i det norske samfunnet som kan peke på etnisk gruppeorganisering. Disse organisatoriske trekkene ser jeg etter i en analyse av det norske tingvesenet. Jeg skal diskutere utviklingen av tingvesenet parallelt med rikssamlings og kristningsprosessene, og vurdere hvorvidt det kan påvises regionale eller overregionale etnisiteter og etnisitetsprosesser i perioden.

Det er dette etnisitetsteorien kaller en generativ prosessanalyse. Denne analysedelen krever tre forskjellige metodiske tilnærmelser til kildematerialet.

Utgangspunktet for analysen er en hypotese om at den gamle alltingsordningen i tiden før og under rikssamlingen fungerte som en sosial, politisk og etnisk integrerende organisasjon for separate folkland langs kystlandet. Folklandene kan altså ha vært etnisk organisert gjennom tilhørighet til et lovfellesskap. Som regionale etniske grupper kan disse folklandene ved ulike typer strategisk samhandling seg i mellom, ha begynt å formulere en situasjonsbestemt overregional identitet som ”nordmenn” i møte med ytre press mot kystlandet, eller når man reiste i utled.

Den første delen av analysen tar for seg generelle trekk ved tingordningen og hvordan den kan ha vokst frem mot vikingtid.

Den andre delen av analysen tar for seg den strukturelle oppbygningen av den trønderske Frostatingslova, og diskuterer denne som et mulig eksempel på etnisk organisering av et folkland: Trøndelag, på 1200 – tallet. Positive slutninger fra denne delen av analysen kombinert med en diskusjon av enkelte trekk i Gulatingslova, vil danne grunnlag for generalisering til andre folkland langs kysten.

Den tredje delen av analysen kombinerer de generaliserte slutningene sammen med tradisjonsmateriale fra kongesagaene i en retrospektiv analyse. Denne kobles sammen med relevante kontaktpunkter fra analysen av de utenlandske kildene, for å etablere en historisk kronologi gjennom vikingtid og frem til middelalder. Jeg vil også kombinere kildene på denne måten i sammendraget og konklusjonen i kapittel 4.

Det er også nødvendig å trekke den kronologiske diskusjonen tilbake til tiden før vikingtid. Grunnen til dette er at de prosessene og fenomenene vi ser i vikingtid kan spores tilbake til tiden etter folkevandringstid.

Dette gir følgende kronologiske presentasjon av det sentrale kildeutvalget:

1.9: Kildemateriale.

1.10: Tilskrivende kilder for perioden ca. år 500 – 1150:

Ca. år 551: Jordanes: *De origine actibusque Getarum*³². Det er et konsensus om at denne kilden er genuin, og at den er nedskrevet på denne tiden³³. Dette er en kilde som ramser opp ulike ”stammer” i Skandinavia på denne tiden. Det er spesielt områdene fra Oslofjorden og oppover langs norgeskysten som er interessante i denne kilden. Sammen med annet kildemateriale danner Jordanes utgangspunkt for en kronologisk redegjørelse omkring etnisk integrering og organisering av territorielle folkland langs norgeskysten. Et eksempel på dette er Horder (år 551) – Hordaland (år 787[89]) – Hordafylki (før år 930). Formålet med dette er å se om en kan spore og datere en utvikling der folklandene etterhvert organiseres under en overregional identitet som ”nordmenn”, og om de begynner å oppfatte seg selv som å komme fra et felles land; Norge.

1.11: Tilskrivende kilder for analyse av nordmenn i utlandet:

Frankerriket:

År 777 – 830: *Annales Regni Francorum (ARF)*³⁴.

År 830 – 882: *Annales Bertiniani (AB)*³⁵. De frankiske kildene bruker jeg bare innledningsvis. Grunnen til dette er at de gir lite relevant informasjon i forhold til en analyse av norske forhold.

³² Charles C. Mierow. *Jordanes: The origin and deeds of the Goths*. Princeton. 1908. Digitalisert v/ J.Vanderspoel 1997. Department of Greek, Latin and Ancient History. University of Calgary. <http://www.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html>

³³ James J. O'Donnell “The aims of Jordanes.” Postprint *Historia* 31(1982): 223-240. <http://ccat.sas.upenn.edu/~jod/texts/jordanes.html>

³⁴ Reinholdt Rau, O. Abel og J.v.Jasmund. *Quellen zur Karolingischen reischgeschichte*. (*Annales Regni Francorum*) Die Reichsannalen. Wissenschaftliche Buchwllschaft Darmstadt. 1987.

³⁵ Janet L. Nelson. *The annals of St-Bertin*. Ninth century histories, volume 1. Translated and annotated by Janet L. Nelson. Manchester and New York: Manchester university press. 1991.

Britiske:

År 787 – 1098 mm: *Den anglosaksiske krønike (ASK)*³⁶. Denne kilden gir litt mer informasjon enn de frankiske. Bortsett fra enkelte nedtegnelser fra år 787[89] og rundt ca. år 940, kommer hovedtyngden av kildedata først opp på 1000 – tallet.

Irske:

År 799 – 1130: *Ulsterannalene (UA)*³⁷. Dette er den viktigste utenlandske kilden for en analyse av nordmenn i utled på 800-og begynnelsen av 900 – tallet. Den gir også analytiske kontaktpunkter til Vestlandet fra midten av 800 – tallet.

Dette er kilder som tar for seg viktige hendelser gjennom årsnedtegnelser. Dette betyr at de fleste hendelsene de refererer til er skrevet ned innen relativt kort tid (uker, måneder eller år) etter at de fant sted.

Kronologisk er det et problem med kalibrering av årsangivelsene i kildene til vår moderne standard. Grunnen til dette er at deres opprinnelige funksjon var som påsketabeller. De ble brukt til å regne ut når påskehøytiden skulle feires, basert på beregninger tilbake til den opprinnelige høytiden. Tidspunktet man beregnet påskehøytiden til, varierte mellom ulike steder og tider. Videre beregnet folk også årsskiftet til forskjellige tider på året. Eksempler på dette er den 24 September eller den 15 Desember³⁸. Oversetterne har forøvrig stort sett kalibrert disse skjevhetene. Disse er forøvrig ikke større enn maks to - tre år, noe som ikke forrykker de tendensene kildene viser i nevneverdig grad.

Et annet problem er graden av retrospektivitet, eller tilbakeblikk i annalene. En kan si at alt som ikke bærer preg av å være skrevet ned relativt kort tid (måneder eller få år) etter at hendelsen de beskriver fant sted, er resultat av senere transkriptørers redigeringer. Tilfeller der dette forekommer er relativt få.

³⁶ G.N. Garmonsway. *The Anglo-Saxon Chronicle*. Garmonsway (oversatt & redigert). London: J.M. Dent & sons Ltd. 1972. Han skiller ut de ulike versjonene og fragmentene ASK består av i denne oversettelsen. Dette er A,B,C,D og E – versjonene, samt fragmentene H,I,A1 pluss The Canterbury Epithome. Betegnelse og etnonym fra denne oversettelsen er kontrollert mot originaltekstene som er utgitt i Thorpe, Benjamin. *The Anglo – Saxon Chronicle, according to the several original authorities*. (B. Thorpe editor & translation). Vol. I & II. Original Texts. Rerum Britannicarum Medii Ævi Scriptores or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during The Middle Ages. London: Longman, Green, Longman and Roberts. 1861.

³⁷ Sean Mac Airt, & Mac Niocaill, Geraoid. *The annals of Ulster (to A.D.1131)*. Part 1. Text and translation. Dublin institute for advanced studies. 1983.

³⁸ Denys Hay. *Annalists and historians : Western historiography from the eighth to the eighteenth centuries*. University paperbacks. London: Methuen 1977: 38 – 42.

Av større betydning er det faktum at samtlige kilder er overlevert som senere transkripsjoner fra 1100 – 1200 tallet. Disse transkripsjonene er ofte preget av en viss grad av redigering, til tross for en stipulert “troskap” til den opprinnelige forfatter og nå tapte levning. I kildeutvalget er dette mest synlig i de ulike versjonene av Den Anglo - Saksiske krøniken (ASK). Transkripsjonene stammer gjerne fra regionale kirkeklostre og ting har blitt utelatt, redigert ned eller utbrodert avhengig av transkriptørens diskresjon og hendelsenes betydning for regionen kirkeklosteret sogner til³⁹.

Ideelt sett kunne en se etter korrelasjon mellom de ulike versjonene for å etablere en originalitet basert på overenstemmelser av innhold og ordlyd. Så enkelt er det ikke. De ulike versjonene overlapper hverandre bare delvis eller ikke i et hele tatt, og de hopper over enkelte år i forhold til hverandre der de gjør det. På den andre siden er korrelasjonen både i innhold og ordlyd i stor grad identiske der de faktisk overlapper hverandre. Den gjennomgående trenden er en knapp betegnelse på vikingene for å definere dem som “andre” med påfølgende beskrivelse av deres aktiviteter i Europa.

Generelt sett kan en si at transkriptørene viser en stor grad av “ydmykhet” overfor de originale nedtegnelsene, og annalene som forum for hendelser i påske (tabell) syklusene. Dette henger sammen med tolkningen av disse hendelsene som representasjoner for “Guds hånd”. Sett under ett skaper dette en kontekst der annalene og deres innhold ideelt sett er “urørlige”.

På bakgrunn av denne diskusjonen velger jeg med visse forbehold å godta årsnedtegnelsenes som relativt synkrone data, og disse dataenes anvendelighet for å generere tabeller for å studere trender i kildematerialet.

1.12: Selvtilskrivende kilder for analyse av folk og samfunn i Norge:

Ca. år 890: Den oldengelske Orosiusoversettelsen med Ottars beretning⁴⁰. Denne kilden er av avgjørende betydning for analysen, da Ottar gir viktig informasjon om ”nordmennesenes land” i de første tiår etter Harald Hårfagres erobring av kystlandet (Norge). Denne kilden gjør det mulig å konstruere kognitive kart over folkegrupper i Skandinavia. Disse blir også sentrale i analysen.

Orosiusoversettelsen inneholder to reiseskildringer gitt av skandinaver. Disse er handelsmennene Ottar og Wulfstan. Deres reiseskildringer danner tillegg som ble lagt ved den

³⁹ Hay, Denys 1977; 43-46.

⁴⁰ Lund, Niels, Orosius, Paulus. *Ottar og Wulfstan : to rejsebeskrivelser fra vikingetiden*. Oversettelse og kommentarer av Niels Lund . Med bidrag av Ole Crumlin - Pedersen, Peter Sawyer og Christine E. Fell. Jan Skamby Madsen (red.). Roskilde: Vikingeskibshallen i Roskilde 1984.

Nord-europeiske delen av Orosius "verdensinndeling", som også er et tillegg til originalteksten⁴¹. Disse tilleggene stammer da fra den samme tiden. Alfred fikk dette verket oversatt til gammelengelsk som et ledd av den kulturelle integreringen av hans rike. Disse tilleggene er et resultat av de lærde oversetternes "flikking" der originalen ikke holdt mål. Selve teksten stammer fra 890 – tallet, og storparten av den er overlevert i et nesten samtidig manuskript. En del av Ottar og Wulfstan mangler i dette manuskriptet, men er senere (på 1700 - tallet) supplert med deler av et 1100- talls manuskript. Disse manuskriptene er for øvrig så like at hullet i den eldste kilden ikke er noen katastrofe for tekstoverleveringen⁴².

Sammen med Wulfstans skildring av reisen til esterne i Østersjøen utgjør disse to beskrivelsene en komplett beskrivelse av folkeslag og landområder nord og øst for Elben på slutten av 800 - tallet. Wulfstans skildring er ikke spesielt relevant i denne analysen så den er utelatt.

Ca. 1100 – 1200 – tallet: *Frostatingslova*⁴³. Denne lovsamlingen blir som nevnt brukt til å utarbeide en generell etnisitetsanalyse for Trøndelag på slutten av 1200 - tallet, representert ved det trønderske alltinget på Øyra, og landsdelstinget på Frosta for den utvidete Frostatingslagen. Frostatingslova omhandler forhold på begge disse tingene. Målet er å demonstrere at den strukturelle oppbygningen av Frostatingslova reflekterer en etnisk trøndersk gruppeorganisasjon i middelalderen. Et hovedspørsmål blir hvorvidt vi kan få informasjon om selvtilskrivning og tilskrivning av etnisitet utifra lovmaterialet. Eksempler på dette i Frostatingslova er begrepene "Vår Log", som implisitt antyder en eksklusiv forening, eller "Vi trønderane"⁴⁴ som er en positiv selvtilskrivelse.

Deretter skal jeg foreta en retrospektiv analyse der jeg trekker enkelte elementer av dette lovfellesskapet tilbake til begynnelsen av vikingtid. *Gulatingslova*⁴⁵ blir gjenstand for en liknende retrospektiv analyse, men hovedsaklig i sammenheng med en diskusjon omkring etnisk integrering av ulike folkland langs kysten. Målet mitt er å se hvor langt bakover og *i hvilken form* det går an å trekke disse lovfellesskapene. Jeg vil trekke på en sammenfattende kronologisk analyse av kildeutvalget i denne delen av diskusjonen.

Grunnen til denne fremgangsmåten, er at kildene har størst utsagnskraft for den tiden overleveringene stammer fra. Frosta- og Gulatingslova er begge eldre lovverker som gjaldt frem til

⁴¹ Paulus Orosius (ca. 385 – 420) Skrev verket "*Historiae adversum Paganos*" ca år 417.

⁴² Lund, Niels 1984: innledning.

⁴³ Jan Ragnar Hagland, & Jørn Sandnes 1994.

⁴⁴ F.i.22.

⁴⁵ Knut Robberstad. *Gulatingslovi*. Knut Robberstad (oversettelse). 3. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget. 1969.

Magnus Lagabøtes landslov ble vedtatt på landsdelstingene på 1270 – tallet. Frostatingslova er overlevert i den formen vi kjenner den i dag, fra ca. år 1260. Med unntak av kristenretten som det finnes avskrifter av fra mellom det 13 og 15 århundre, er den originale middelalderkilden overlevert i flere avskrifter fra 1600 – tallet. I tillegg finnes det enkelte fragmenter av andre kodekser. Lakuner (hull) i kildeoverleveringen er fylt ut med støtte i den islandske *Hákonarbók* som bygger på den gamle frostatingslova⁴⁶. Gulatingslova ble i følge tradisjonen skrevet ned første gang på 1000 - tallet, men er overlevert i fragmenter som stammer fra ca. år 1180 – 1325, og i transkripsjoner fra 1600 – tallet. Den har hatt to utgaver; en som gjaldt til ca. år 1163, og en som gjaldt til Magnus Lagabøtes landslov ble vedtatt på Gulatinget i år 1274⁴⁷. Begge disse lovverkene inneholder elementer som antagelig er eldre enn midten av 1200 – tallet. Disse blir tatt opp i den senere diskusjonen.

Det er på bakgrunn av teorien, metoden og kildene presentert over, at jeg skal diskutere ”norsk” etnisitet i vikingtiden og tidlig middelalder. Jeg skal først ta for meg vikingtiden og de utenlandske tilskrivende kildene.

⁴⁶ Hagland, Jan Ragnar & Jørn Sandnes 1994: XXXIII – XLII.

⁴⁷ Robberstad, Knut 1969: 9 – 11.

KAPITTEL 2. DE TILSKRIVENDE UTENLANDSKE KILDENE.

Dette kapitlet tar for seg tilskrivende kilder for etnisitet til skandinaver i Frankerriket og på de britiske øyene. Formålet er å se om det artikuleres noen etnisk identitet for de ”norske” vikingene ute i Europa. Videre skal jeg se om det går an å drøfte (etnisk) sosial og politisk organisasjon blant vikingene i utled, og om det kan trekkes forbindelseslinjer tilbake til opphavstedene deres i Norge.

Dataene som er hentet ut fra annalene og krønikene er organisert i tabellene 1 – 4 i vedleggene. Kildediskusjonen er strukturert slik at de med dårligst utsagnskraft tas opp først. Dette er de frankiske annalene. Frankerriket fremstår som en hovedsaklig dansk aktivitetssfære. Deretter kommer de irske Ulsterannalene, og til slutt de britiske kildene som gir et bedre datagrunnlag. Grunnen til dette er at de britiske øyene var delt inn i en nordlig ”norsk” interessesfære, og en tilsvarende sørlig ”dansk” sfære i store deler av vikingtiden. Dette reflekteres også i kildematerialet.

Når man har sett på vikingtiden har man fokusert på prosessene og betingelsene som førte til at vikingene søkte ut fra sine respektive hjemtrakter, og hvilken effekt disse hadde der de for frem ute i Europa. Spørsmålet om vikingenes faktiske identitet har nok havnet litt i bakgrunnen i forhold til disse sentrale spørsmålene. Når historikere generelt sett har referert til vikingenes opphavsteder, har man ofte angitt disse etter geografiske referanserammer som gir mening for en moderne leser. I et europeisk perspektiv tilsvarer disse Norge, Sverige og Danmark. Saken er derimot den at med unntak av Danmark, var verken Norge eller Sverige samlet i kongeriker i begynnelsen av vikingtiden. Som et eksempel kan jeg nevne forsøk på å strekke de genealogiske ættelinjene til ulike vikinghøvdinger tilbake til deres opphavsteder, for deretter å tre en nasjonal (etnisk) identitet ned over disse historiske aktørene. John Marsden identifiserer for eksempel en vikingkonge over Dublin i årene 853-73 til å være Olaf Guthfrithson, og trekker hans opphav tilbake til Vestfold. Et opphav som ikke på langt nær er klart. Deretter konkluderer han med at Olav var en norsk vikingkonge av Vestfolddynastiet⁴⁸. Når det i tillegg er et faktum at Vestfold lå under den danske konges *riki* eller maktområde frem til ca. år 875-880 da rikssamlingen av kystlandet var i startfasen, kan Olav kalles mer dansk enn norsk, sett ut ifra datidens politiske geografi. Den videre analysen vil også vise at Olav mest sannsynlig hadde sitt opphav på Vestlandet.

⁴⁸Marsden, John. *The fury of the Northmen : saints, shrines and sea-raiders in the Viking age*, 878. London : Kyle Cathie. 1993. : 112.

AD 793-

Det er gjennom den romersk- katolske kirken det latinske skriftspråket overlevde romerrikets fall og folkevandringstiden i Vest-Europa. Generelt sett kan en si at latinens utbredelse i denne perioden og tidlig middelalder skyldes to ting:

For det første fører den romersk katolske kirkes vekst i Europa etter folkevandringstiden til opprettelsen av nye klostre og bispeseter i de rikene som utkrystalliserer seg i perioden. Disse utgjorde læresteder som sørget for spredning av latin i det voksende geistlige samfunnet. For det andre førte introduksjonen av geistlige klerker til den sekulære sfære, til bruk av latin i den offentlige administrasjon, blant annet til nedskrivning av lover og annaler.

Den romersk katolske kirkes spredning i Europa kan således sies å være en primær faktor for latinens introduksjon i samfunnet, og til dens bruk som skriftspråk i religiøse og administrative sammenhenger. Det latinske alfabetet ble også brukt når man skrev på forskjellige europeiske språk, som oldengelsk, gaelisk og så videre. I Norge er dette en prosess som ikke skyter fart før ut på 1000 - tallet.

Skal en finne samtidige skriftlige kilder i vikingtiden, må en derfor se utenfor den norrøne skandinaviske sfæren til annalister på kontinentet og de britiske øyene. Problemet disse annalene setter oss ovenfor i en etnisitetsanalyse, er at de vil reflektere den tilskrivning av (etnisk) identitet ovenfor vikingene som annallistene selv så som relevant.

Vi har hovedsakelig mulighet til å diskutere to av de tre elementene som Fredrik Barth mener er med på å konstituere etnisk gruppeorganisering; Tilskrivning av etnisk identitet til andre, og felles grunnleggende verdiorientering. Dette får ikke etnisk relevans før en strukturering av likheter og ulikheter i grunnleggende verdiorientering mellom ulike sosiale grupper finner sted. Denne struktureringen ligger da til grunn for en strategisk samhandling mellom gruppene. Som nevnt er (selv)tilskrivning av etnisk identitet til seg selv og fra andre, blant de mest sentrale aspektene i denne etnisitetsteorien⁴⁹.

Det at selvtilskrivning av etnisk identitet er vanskelig å finne i empirien gjør analysen problematisk, men ikke umulig. Med ett unntak finnes det ikke samtidige kilder som sier noe om nordmennes oppfatning av, og tilskrivning av egen identitet i vikingtiden.

Dette er handelsmannen *Ottars beretning* fra ca. år 890. Ottars beretning er en reiseskildring nedskrevet under en samtale med den engelske kong Alfred av Wessex, og inneholder flere etnonymer som er av avgjørende betydning for analysen. Selv om dette er et enestående intervju med en nordmann i denne perioden, er det vanskelig å trekke generaliserte slutninger fra det.

⁴⁹ Se kapittel 1.6 og 1.1.7.

2.1: Det kognitive bildet av Skandinavia og vikingene i annalene.

Annalene er preget av et etnosentrisk perspektiv. Dette innebærer at alle hendelser blir satt i relasjon til de folk og steder som blir berørt. Dette blir så filtrert gjennom annalistene, og senere transkriptørers oppfattelse av disse hendelsene. Alle nedtegnelsene er også av deskriptiv og / eller normativ art. Dette vil si at man beskriver en hendelse i større eller mindre detalj, for så å sette den inn i en (kristen) religiøs kontekst. Dette kunne for eksempel være en beskrivelse av vikingangrep mot et klostersonn som en (normativ) prøvelse eller straff fra gud.

Det deskriptive aspektet ved kildene fungerer som et metodologisk utgangspunkt for en analyse av tilskrivning av etnisitet. Tilsvarende kan en si at det normative aspektet ved kildene gir et utgangspunkt for en analyse av likheter og ulikheter i verdiorienteringen mellom ulike vikinggrupper og folkene de kom i kontakt med.

Som nevnt i kapittel 1, er etnisitet et resultat av prosesser som starter ved etablering av kontakt og strategisk samhandling mellom ulike grupper. Det er i denne samhandlingen at etnisitet blir gjort sosialt relevant.

Annalene fokuserer på Skandinavia og skandinaviske forhold i den grad hendelser her kan relateres til forhold i de land annalene stammer fra. For analysen betyr dette at folk og land stort sett blir presentert som etablerte fakta. Det er derfor vanskelig å gripe fatt i de prosessene som genererer samfunnsformene i Skandinavia ut ifra dette kildematerialet. Vi vil få mest informasjon ved å se på nær og langvarig kontakt mellom ulike grupper skandinaver, og andre folk på de britiske øyene og på kontinentet. Det er også viktig å få satt denne analysen inn i en sentrum - periferi kontekst. Dvs. å vurdere kontakt og strategisk samhandling i termer av geografisk og sosial nærhet og fjernhet i forhold til kildenes fokus. Som Barth skriver: Etniske relasjoner og grenser dreier seg om nære og spesifikke "andre" for aktørene (i vårt tilfelle annalister, og transkriptører), ikke fjerne og fremmede⁵⁰.

Den videre diskusjonen vil vise at annalenes kognitive tilskrivning av etnisitet ligger nær den etymologien som ble presentert for nasjonsbegrepet i kapittel 1.5⁵¹. Den sosiale gruppetilhørigheten ser ut til å ha blitt sett på som genetisk betinget som i betydningen av verbet *nascor* (jeg er født). Etnonymene som presenteres peker ofte mot:

1. Stamme eller klantilhørighet, og i enkelte tilfeller til;
2. Folk som er født i det samme landet eller territoriet.

⁵⁰ Barth, Fredrik; 1969. 1994.

⁵¹ Eventuelt Ødegård, Uffe. 1994: Op. Cit.

Som nevnt i kapittel 1, er begge disse måtene å se ”folk” på vanlige i middelalderen. I tillegg ser det ut til at kildene ser det som naturlig at disse ”folkene” skulle ha egne lederskikkelser. Dette betyr at annalistene så det slik at et folk skulle ha en leder / konge, og et eget territorium. Analysen må ta hensyn til at dette synet fremstår som politisk og sosialt relevant i kildematerialet. Dette må ikke ses som en analog til det moderne industrielle nasjonalismebegrepet. Det kommer nemlig klart frem fra kildene at den sosiale gruppetilhørigheten er det sentrale. De vikinggruppene vi ser i kildene fremstår som selvstendige mobile segmenter av den skandinaviske befolkningen. Dette betyr også at de mest sannsynlig hadde en fleksibel og mobil *sosial gruppeorganisasjon* som det var mulig å reprodusere i utled. Disse gruppene kan deles inn i to hovedkategorier:

1. Krigerfølger eller vikingstyrker på hærtokt. Denne kategorien krever i hovedsak en militær organisasjon.
2. Skandinaver som etablerer permanente bosetninger eller befestninger av ulik varighet på forskjellige lokaliteter. Denne kategorien krever både en militær og en sosial organisasjon, med de institusjonene det medfører. De må ha tatt med seg seder, skikker, tradisjoner, lover, regler og en sosial struktur som i innledningen av bosetningsfasen må ha lignet på de samfunn de kom fra.

Det er mest sannsynlig kategori 2 som vil kunne gi informasjon om artikulering av enisk identitet som grunnlag for *fredelig* strategisk samhandling. Vi vet at vikingaktivitetene i Irland og England gikk over fra rene plyndringstokter, via sesongbosetning til permanent bosetning. Selv om annalene hovedsaklig fokuserer på negative konfliktrelasjoner, er det rimelig å anta at de har en sterkere etnonymisk utsagnskraft når de refererer til aktivitetene til *etablerte* vikinggrupper fremfor aktivitetene til fremmede grupperinger. Grunnen til dette er at de etablerte gruppene måtte være mer nære og kjente størrelser. Det er også rimelig å anta at det var mer fredelige relasjoner til disse ved siden av konfliktstoffet som er reflektert i kildeutvalget.

Kort fortalt presenterer kildene folk og land i Skandinavia geografisk og kronologisk i en hierarkisk orden. Danmark og daner står på toppen som nærmest og best definerte, mens Norge, nordmenn og svear⁵² er mer fjerne og uspesifikke størrelser til ut på 1000 – tallet.

⁵² Sveane fremstår ikke med et eget territorium i annalene, men plasseres kognitivt bakenfor Danmark i dem. Gøtene forekommer ikke i det hele tatt. Disse to gruppene er forøvrig nevnt av antikke forfattere som Tacitus, Procopius, og Jordanes. Som jeg skal vise under, ligger det forøvrig

Kildene etablerer danene som et eget folk, med eget territorium og egne konger allerede ved begynnelsen av vikingtiden. Eksplisitte referanser til nordmenn som et folk med et eget land og egen konge dukker ikke opp før i år 1028 (Den anglosaksiske krøniken).

At annalene presenterer et norsk kongerike i 1028 betyr ikke at det ikke hadde vært etablert lenge, men at det var først på denne tiden det ble relevant å referere til det. I følge sagatradisjonen startet rikssamlingsprosessen i Norge allerede på 870 - tallet med samlingen av kystlandet under Hårfagreætten⁵³. Når det også fremgår at annalene bruker betegnelsen "nordmenn" på vikingene allerede fra år 777 (Annales Regni Francorum) må vi stille spørsmål om det fantes en oppfatning av en felles identitet her til lands før rikssamlingen. Vi må også vurdere om kildene opererer med et annet meningsinnhold enn det vi legger i termen "nordmenn" i dag. Jeg skal vise at kildene opererer med en rekke betegnelser på de skandinaviske vikingene som vanskelig kan kalles for etniske betegnelser. Denne problematikken er sentral i den videre diskusjonen.

2.2: Betegnelserproblematikken:

Som nevnt over er bruken av betegnelsen "nordmenn" i de tidlige kildene ikke konsekvent med etableringen av et "Norge" i territorialpolitisk forstand. Spørsmålet en stiller seg i denne sammenhengen er hvordan betegnelsen har dukket opp i kildene, og hvem den blir applisert ovenfor.

En mulighet er at dette kan skyldes senere transkriptørers endringer av opprinnelige betegnelser basert på senere kunnskap om disse vikinggruppene. Etter en gjennomgang av kildene har jeg kommet frem til at dette er usannsynlig. Betegnelsen "nordmenn" blir tilsynelatende brukt inkonsekvent, og ofte som en alternativ term for daner. Det kan derfor virke som om det er en del begrepsforvirring rundt disse vikinggruppene identitet. Dette er ikke tilfelle.

Tabell 1 - 4, tar for seg ulike betegnelser og etnonymmer som kildene bruker for å tilskrive vikingene (etnisk) identitet.

Før år 1000 er det relativt uproblematisk å skille ut etnonymmer for daner og svear. Etonymmer for daner oppstår i England allerede i 789⁵⁴, i Frankerriket i 804 og 808⁵⁵, og i Irland i 986⁵⁶.

Etonymmer for svear finnes (lat; Sueones) for 813, og i 839⁵⁷. Dette er forøvrig de eneste

implisitt i kildenes tilskrivning av etnisitet, at sveane også hadde et land, eller territorium, selv om dette ikke defineres nærmere.

⁵³ Se P.S. Anderen (1995:75-101).

⁵⁴ ASK: "daner" (A - versjonen).

⁵⁵ ARF for år 804: "Dane kongen", og år 808; "danskene".

⁵⁶ UA: "danene".

⁵⁷ AB.

etnonymene for svear kildeutvalget presenterer. Grunnen til at det er såpass uproblematisk å skille ut disse gruppenes etnonym er at de ikke reiser noen etymologiske tolkningsproblemer. Det er ingen tvil om hvem disse kildene refererer til.

Når det gjelder tolkning av termer for "nordmenn" både som gruppe(r) og individer, reiser det seg et hav av problemer. Selve termen er flertydig og rommer flere potensielle tolkningsmuligheter.

"Nordmenn" kan tolkes som et etnonym, en samlebetegnelse på skandinaver, eller som en vag opphavsreferanse; "mennene fra nord".

Det at betegnelsen "nordmenn" i begynnelsen av vikingtiden ikke settes i sammenheng med et kognitivt definert geografisk territorium og en kongemakt, er en viktig årsak til at den er vanskelig å analysere i en etnisitetskontekst.

Til sammenligning fastslår kildene en dansk konge (Godofrid) i år 804, et dansk folk i år 808, og et "Danmark" i år 813⁵⁸. Danene fremstår dermed som en etnisk gruppe med en etnisk gruppeorganisasjon basert på kongeveldet, og med et etablert territorium.

En skulle i denne sammenhengen tro at bruken av betegnelsen "nordmenn" i kildene skulle fungere til å skille ut disse i en eksklusiv kategori i forhold til danene. Dette viser seg ofte ikke å være tilfelle. Grunnen til dette er at den ofte er en samlebetegnelse for skandinaviske vikinger i frankiske kilder i begynnelsen av vikingtiden.

Hvilket kognitive bilde er det så annalene presenterer? Svaret ligger i en analyse av relasjoner av kildedata mellom de ulike annalene, både geografisk og kronologisk.

2.3: De frankiske annalene:

Annales Regni Francorum (ARF) for året 813 gir et godt eksempel på frankernes kognitive bilde av Skandinavia i begynnelsen av vikingtiden:

"...Fra denne riksdagen sendte de noen franske og saksiske stormenn over Elben, til grensen til nordmennene⁵⁹, for å lage fred med dem slik kongene deres⁶⁰ ønsket det, og for å gi dem deres bror. Til dem kom det samme antall (16) stormenn til det samme stedet. Freden ble bekreftet ved edsavleggelse, og broren til kongene ble gitt tilbake til dem. Disse var selv ikke hjemme (tilstede) på denne tiden, men (dro) mot "Westarfoldam" (lat.), et landskap i det nordvestre hjørnet av

⁵⁸ ARF: Lat: Danorum terra = Danenes land.

⁵⁹ Lat: Confinia Nordmannorum.

⁶⁰ Godefreds brorsønner; danenes konger, men i denne konteksten kalles de implisitt for "nordmennenes" konger.

deres rike, i retning av nordspissen av Britannia ⁶¹, *hvis fyrste og folk ikke ville følge dem lengre. Da de vendte tilbake etter å ha slått ned opprøret, ble broren sendt tilbake av keiseren. Sønnene til kong Godefrid og ikke få av de danske stormennene, som allerede hadde vært i forvisning til / hos svearne* ⁶², *startet krig mot dem, med tropper de hentet allesteds fra, og fordi landsmenn fra alle deler av danenes land* ⁶³ *slo seg sammen med dem, var de i stand til å ta makten fra kongene uten stor anstrengelse...*" (Min oversettelse, parenteser, apostrofer og fotnoter).

Kobler vi informasjonen fra denne nedtegnelsen til andre samtidige kildeutsagn, får vi en bemerkelsesverdig konklusjon:

- "Nordmannia"(lat.); (ARF år 810, 822, 825.)
- "Nordmennes land(skap)"; (ARF år 815 og 827.)
- "Nordmennes grense; (ARF år 813).
- "Nordmennene"; Mellom år 777 og 882 er det 66 referanser til denne gruppebetegnelsen i kildene (ARF & AB), mot 49 referanser til Daner.

- "Normannerriket"; (ARF år 823).
- "Nordmennes konge(r)"; Indirekte referanse i ARF for år 813. I AB er det 4. referanser mellom år 845 og 850, alle til Horic. I år 836 og 847 er Horic også eksplisitt referert til som danenes konge.

Her er alle kildenes kriterier oppfylt; Vi har fått tilskrevet et folk; nordmennene. De har et land; Nordmannia, med definerte grenser i nord, syd, øst og vest. Landet har konger og deres rike kalles for Normannerriket.

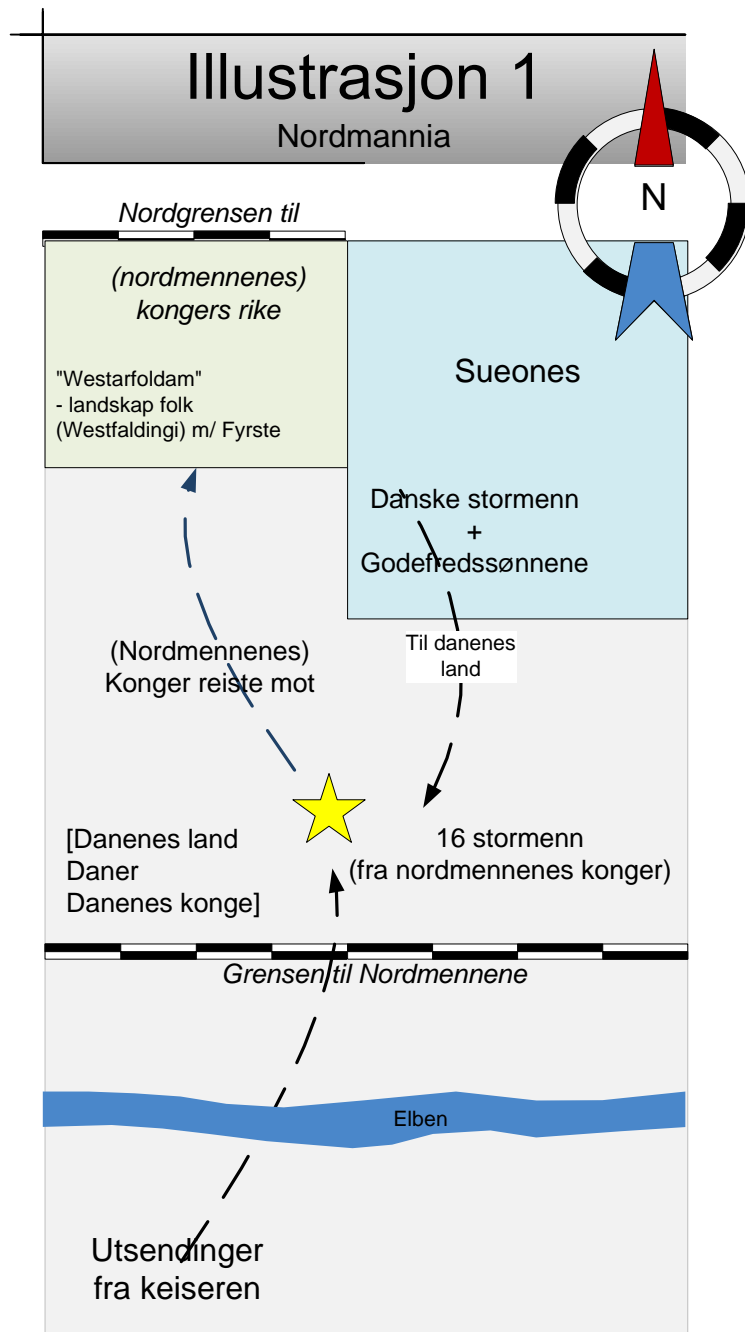
Dette gir et kognitivt kart over det sørlige Skandinavia som vist i illustrasjon 1. Et kognitivt kart er det mentale bildet som folk danner seg etter å ha fått beskrevet et område og de folkegrupper som bor der. Dette "kartet" er igjen påvirket av de geografiske kunnskapene de som tolker beskrivelsen innehar⁶⁴.

⁶¹ Dvs. England.

⁶² Lat: Apud Sueones.

⁶³ Lat: Danorum terra.

⁶⁴ For en lengre utredning om kognitive kart, se diskusjonen omkring Den oldengelske Orosius under.



Dette "Nordmannerriket" ser i utgangspunktet ut til å være et genuint fenomen. Det er nok en rimelig god beskrivelse av de danske kongenes politiske maktområde, men er de etnonymiske kildedataene vi presenteres for troverdige?

Et viktig moment i en kildekritikk mot dette er det frankiske programmet etter Karl den stores keiserkroning i år 800. Dette programmet har også forgreninger tilbake til slutten av 700 - tallet. Roger Collins poengterer dette ideologiske aspektet ved frankerriket:

"A number of other indications exist that show the Franks of the late eight century trying to "tidy up" their neighbors and to impose firm ethnic identities on them and give them distinct customs and laws. They seem to have been, from our perspective, strangely anxious to think of their neighbors and also non-Frankish groups within their own territories as being distinct gentes or peoples..."⁶⁵

På bakgrunn av dette kan en reise spørsmål om hvorvidt dette "Nordmannia" er en ren konstruksjon fra offisielt frankisk hold, og nedfelt i annalene som et ledd i den frankiske strukturering av keiserriket og folkegruppene rundt dette. En parallell finnes i den antikke historikeren Tacitus' "Germania", der et konglomerat av ulike folkegrupper nord for Rhinen klumpes sammen i betegnelsen "Germanere". Frankerne gjør en lignende ting med "Nordmannia" nord for Elben.

Det er lett å forstå hvordan de var i stand til å definere denne konstruksjonen. Vi har et område; Skandinavia, med en tilsynelatende homogen kultur og en hedensk religion som er med på å skille folk fra disse områdene fra andre grupper i Europa.

I tillegg hadde de et relativt homogent språk, nemlig "dansk tunge". Språk fungerer som en etnisk markør. Annales Regni Francorum refererer til et "lingua Danorum" i år 808, to år før betegnelsen "Nordmannia" dukker opp for første gang. Dette viser at kildene bekrefter språkforskjeller mellom daner og andre folk.

Frankerne gjør akkurat det samme som Tacitus, helt ned til sentrum - periferi perspektivet, med en godt definert sørgrense mot Frankerriket ved elven Elben. Til sammenligning er det bare vage hentydninger til nordmennenes utstrekning i nord og øst. Samtidig er "Nordmannia" så nært at ulike etniske grupperinger innen dette området erkjennes i kildene. Danene fremstår som primus motor i "Nordmannia", ikke bare ved sin geografiske nærhet til Frankerriket, men også i kraft av de diplomatiske relasjonene mellom herskerne deres⁶⁶. En kan si at disse herskerne fremstår som kollektive aktører for sine folk og riker i kildematerialet.

En kan se på disse herskernes riker som en form for territorielle og politiske nisjer. Frem til ca. år 810 utøvde frankerne et voldsomt press mot områdene sør for danene da de ekspanderte inn i de saksiske områdene. Etter år 810 fører økende interne konflikter til at disse herskerne ikke lengre er i konflikt om disse nisjene og grensene mellom dem. I stedet oppstår det en form for

⁶⁵ Roger Collins, *Early medieval Europe 300 – 1000*. Macmillan press ltd. Macmillan history of Europe. 1991; 272-277.

⁶⁶ Bl.a. i 782, 809-13, 817, 822, 825-26, 828 (ARF) samt 831 og 836 (AB).

komplementaritet mellom dem med hyppige forsøk på å skape allianser gjennom diplomatisk kontakt. Dette betyr at de ved denne kontakten formelt anerkjenner hverandres etniske identitet som ledere for sine respektive grupper. Dette er også i tråd med frankernes programmatisk konstruksjon av "ethnoi" i, og utenfor sitt rike.

Dermed oppfyller danene to av de tre sentrale etnisitetskriteriene, nemlig tilskrivelse av seg selv og fra andre som tilhørende en spesifikk etnisk gruppe. Danekongene kan sies å tilskrive seg en dansk etnisitet ved gjentatte forbindelser med frankerne. Dette bekreftes av frankerne ved at de tilskriver dem en identitet som danenes konger gjentatte ganger.

Danene oppfyller det siste etnisitetskriteriet; felles grunnleggende verdigrunnlag, ved sin norrøn - germanske kultur og norrøne religion. Dette skiller dem fra det kristne frankiske verdisynet. Dette understrekes ytterligere av språket til danene, som distingveres som "dansk tunge".

Enkelte danekonger og danske tronpretendanter prøver å underkommunisere forskjellene i verdigrunnlag med å la seg døpe. En strategi som anerkjennes i varierende grad av deres undersåtter. Dette må ses på som et forsøk på å definere seg inn i det kristne Europa. Programmet som Karl den store hamret ut for frankerriket var at dets enhet skulle baseres på hans posisjon som "Summus Rex"; hersker over kristendommen⁶⁷. Ved å søke religiøs enhet med frankernes herskere ville en også få en felles ideologisk plattform.

Harald Klak tok for eksempel dåpen i år 826 med keiseren som gudfar, noe som kan ha bidratt direkte til hans utkastelse av danene året etter⁶⁸. Dette viser at Harald Klaks strategi i å endre verdisyn ikke ble godtatt av det brede lag av daner. Derav følger det også at det norrøne verdisynet var sentralt i danenes identitet på denne tiden.

Ut i fra dette kan det konkluderes med at vi i kildene har en type erkjent formell etnisitet på toppplan mellom daner og frankere. Dette gir sterke indikasjoner på at den danske etnisiteten var et etablert fenomen i begynnelsen av perioden. Prosessen som fører til etablering av denne etnisiteten i kildene kan spores fra år 782 av, da den første diplomatiske kontakten finner sted. De første danske etnonymene dukker opp fra år 804 av. Før dette brukes bare betegnelsen "nordmenn"⁶⁹. Dette fjerner ikke det konseptuelle problemet med forekomster av betegnelsen "nordmenn". For det første brukes betegnelsen ofte til å distingvere mellom ulike fraksjoner og grupperinger av vikinger i, og utenfor Danmark. Den brukes nemlig ofte som en alternativ term for daner. Det er som regel umulig å avgjøre om det er snakk om daner eller folk fra andre skandinaviske

⁶⁷ Peter Muntz. *The origin of the Carolingian empire*. University of Otago press, John McIndoe Ltd. Dunedin. 1960.

⁶⁸ Collins, Roger 1991:319.

⁶⁹ ARF: 777, 782, 782.

folkegrupper. Annales Bertiniani beretter f.eks. at den danske kong Horic i år 836 tar avstand fra nordmennenes plyndring av Dorestad og Frisia i år 835. Han påsto ovenfor keiseren at de handlet uten hans støtte. Han går til så langt som til å drepe, eller ta til fange de som stod bak angrepet. Horic var da følgelig på en måte ansvarlig for disse ovenfor keiseren. Nordmennene var også innen Horics rekkevidde og kunne stilles til ansvar ovenfor ham. I og med at disse "nordmennenes" opphavsted ikke er oppgitt er det poenngløst i å spekulere på om de f. eks kom fra Norge, Sjælland eller Jylland. "Nordmennene" må da ses på som en gruppe "lovløse" vikinger som stavnet fra Horics politiske maktområde.

Mitt inntrykk er at denne termen først var en samlebetegnelse, men etter hvert blir en term på vikinger som er utenfor danekongens kontroll. De blir i kildene definert ut i en alternativ kategori, vagt antatt som å komme fra "nordmennenes område"; et sted nord for "nordmennenes grense" som også korrelerer med danenes sørgrense. En annen måte å se dette på, er ut i fra gammelgermanske rettsprinsipper; Er du utleg, utenfor loven, er du også definert ut av (lov)landet. Annales Bertiniani illustrerer denne trenden. Av 66 gruppereferanser til nordmenn mellom år 834 og 882, blir bare 2 også kalt for pirater. Av 38 gruppereferanser til daner mellom år 831 og 867, blir hele 10 spesifisert til å være danske pirater. Altså i overkant av en av fire danske vikinggrupper. Det er da kjent at disse er daner og det spesifiseres i teksten at de er lovløse.

Det virker også som om bruken av daner og "nordmenn" som alternative termer er vanlig frem til år 855, da denne praksisen opphører nesten totalt. Fra år 856 til 863 refereres det med ett unntak til daner når det er snakk om vikinggrupper på kontinentet, og fra år 863 til 882 er det samme tilfelle med betegnelser for nordmenn.

Årsaken til dette kan finnes i at det etter ca. år 830 stort sett refereres til den økende vikingaktiviteten i frankernes områder. Fokuset i kildene flyttes fra diplomatiske relasjoner med de danske kongene, og over på vikinggrupper i Loiredalen og andre steder. Det er hvor vikingene farer frem på kontinentet som blir det sentrale, og ikke hvor de kom fra.

Nesten samtidig med dette blir også de direkte kildereferansene til danekongene borte. Hva er det som skjer her? Min konklusjon er at tilskrivning av etnisitet til vikinggruppene opphører å være relevant i kildene. Dette til tross for en større grad av geografisk nærhet når annalene begynner å fokusere på vikinggrupper i frankisk område og kontakt mellom deres ledere og frankiske styresmakter. Vi har ikke lengre med fredelig strategisk samhandling å gjøre. Kildene domineres av beretninger om vikingenes herjinger på kontinentet. Bruken av daner og nordmenn som alternative termer understreker dette. Betegnelsene blir bare brukt til å skille mellom vikinggrupper når mer enn en opererer i samme område. Hvilke av disse som blir betegnet som nordmenn er avhengig av konteksten gruppene opptrer i.

Dette kan illustreres med følgende eksempel fra Annales Bertiniani:

I år 861 beretter kilden at Charles den skallede leide Weland til å beleire Oissel. Kilden sier da at "danene" beleiret "nordmennene" og at disse overgav seg og gikk inn i en allianse med dem (danene).

Neste år seiler Weland fra Fossés og opp Seinen med styrken som nå blir kalt dansk. Her forteller kilden at "nordmennene" ødela noen befestede broer på veien opp Seinen. Charles befester disse igjen, og sperrer nordmennenes rettetruete. Danene er her midlertidig nordmenn. Weland gjør fred med Charles og hele den danske flåten seiler ned Seinen til Den engelske kanalen. Her splittes den opp, og mesteparten stiller som leiesoldater på hver sin side i en føydalfeide i Bretagne. Daner på den ene siden, og nordmenn på den andre.

Vi får da en lignelse der nordmenn først blir daner, så nordmenn, og deretter daner og nordmenn igjen. Bruk av disse alternative termene for å skille mellom ulike vikinggrupper skjer også i år 867.

"...against the Northmen, for he expected that Roric, whom the local people (the new name for them is Cokings) had driven out of Frisia, would return bringing some Danes to help him..."

Vi får også her en lignelse der nordmenn er lik daner og omvendt. Dette er for øvrig den eneste gangen betegnelsen daner brukes mellom år 863 og 882.

Vi har ikke kommet nærmere noen ny kunnskap om etnisitet i Norge i de frankiske kildene. Termen "nordmenn" i Annales Regni Francorum og Annales Bertiniani kan i vår sammenheng best ses på som en alternativ term for daner fra frankisk hold, og med en høy grad av konstruert meningsinnhold. For å komme dette fenomenet nærmere inn på livet, er det mest tjenelig å gå videre til de irske og engelske kildene. Her er det mulig å komme med en mer positiv analyse av termen "nordmenn".

2.4: De irske Ulsterannalene:

Mye av det vi vet om irsk vikingtidshistorie er kjent fra nyere kilder som de norrøne sagaene, og verk som ”*The War of the Gaedhil with the Gaill*” (*Cogadh Gaedhel re Gallaibh*). Mesteparten av disse kildene stammer fra 1100 – tallet og fremover⁷⁰. Når en ser bort fra dette materialet og i stedet tar for seg samtidige kilder, stilles vi ovenfor et mer komplekst og utilgjengelig materiale.

Ulsterannalene (UA) er ansett for å være den mest pålitelige av de irske annalene. Dette er årsaken til at den er representert i kildeutvalget. Som tabell 3 viser, forekommer termen ”nordmenn” sporadisk i en hundreårsperiode fra år 837, og til og med år 937. I denne perioden utgjør den 19 av totalt 132 referanser til grupper og enkelte individer⁷¹ av ikke – irsk opprinnelse, med et tyngdepunkt mellom ca. år 850 og 900 (12 av 19. forekomster).

Det går an å knytte flere av de ulike betegnelse på vikinggrupper til hverandre ved å krysreferere dem geografisk og kronologisk med hverandre. Det finnes flere referanser i Ulsterannalene som kun refererer til vikinggruppers bevegelser ved å bruke navn på vikingledere. Jeg har i utarbeidelsen av tabellen og analysen sett bort fra disse. Det er kun tatt hensyn til forekomster av navn på vikingledere der de opptrer i direkte referanse til betegnelser på vikinggrupper. Dette er spesielt viktig i en analyse av irske forhold, da disse er mer uoversiktlige enn de man for eksempel kan assosiere med danene i England. Man kan til tross for disse restriksjonene trekke visse slutninger.

Til opp på 800 – tallet bruker UA eksklusivt termen ”hedninger” for å identifisere fremmede grupper i Irland og områdene rundt. Det er da forskjellene i religiøst verdigrunnlag som er den primært adskillende faktoren.

I år 794.7⁷² melder UA for første gang at hedninger dukker opp på ”[...]insolarum Britannie[...] i.e de Britiske øyer ”og la dem øde”. Året etter i 795.3 brenner hedningene Rechru som ligger på øya Man i irskesjøen, og herjer øya Skye på de indre Hebridene (det nordvestre Skottland). I år 798.2 gjorde hedningene inntog i både Irland og Skottland.

Den første kilden som bruker betegnelsen ”nordmenn” i en irsk kontekst er Annales Regni Francorum. For år 812 beretter den at en flåte ”nordmenn” ankom Irland, og at samtlige nordmenn

⁷⁰ Se Donnchadh Ó Corráin “Vikings in Scotland and Ireland in the ninth century” *Chronicon* 2 (1998) 3: 1 – 45. ISSN 1393 – 5259. <http://www.ucc.ie/chronicon/index.htm>

for en utfyllende presentasjon av debatten rundt vikingene i disse områdene, og hans diskusjon av rundt dette og termen Lochlann.

⁷¹ I.e. nedtegnelser der enkelt personer framstår med et egennavn koblet opp til et etnonym eller en betegnelse. Det finnes flere tilfeller der vikinger framstår kun med egennavn som ikke er representert i tabellen.

⁷² Årsangivelser etterfulgt av punktum og et tall, som år 794.7, angir at dette er den syvende hendelsen som UA registrerer for dette året. Dette er vanlig når det er registrert flere forskjellige viktige hendelser samme år.

ble drept. Denne enkelt stående kilden kan korrelere med UA for år 812.11 der termen ”hedninger” brukes om en vikingsyrke i Mumu (Munster) som slaktes av kongen av Loch Léin. Det er vanskelig å vurdere om disse vikingene er de samme som de ARF refererer til. Jeg vil allikevel anta at korrelasjonen mellom kildene tilsier at de snakker om den samme gruppen, og at disse hørte inn under dansk kongens styre. Det ser også ut til at disse dannet en separat gruppe, da en annen vikingstyrke med ”hedninger” i år 813.4 påførte irene i Umall et nederlag der kongen av Umall og ble drept. Etter dette følger et opphold på åtte år før Ulsterannalene rapporterer om nye angrep fra ”hedningene”.

Først i år 827.3 får vi videre innblikk i annalistenes kognitive verdensbilde. Her berettes det om ”utlendingene fra øst”. Disse hadde blitt plyndret av hedningene. Dette er første gang termen ”utlendinger” benyttes i kilden. Som vi skal se, brukes disse termene ofte om hverandre når UA identifiserer og skiller mellom vikinggrupper. Jeg skal først ta for meg en kobling mellom ulike betegnelser som er sentrale for analysen av dette materialet.

2.5: Koblingen mellom termene nordmenn og *lochlan* i Ulsterannalene.

Det er få forekomster av termer med mulig etnisk innhold i UA; 19 referanser til ”nordmenn”, 7 referanser til *lochlan*, og 3 referanser til daner. Det går likevel an å trekke visse slutninger utifra UAs bruk av disse.

I år 837.3. bruker UA betegnelsen ”nordmenn” (*nordmannaibh*) for første gang. Kilden forteller om to store skipsflåter på til sammen 120 skip med ”nordmenn” som herjet områdene rundt elvene Life og Bóinn. Den samme nedtegnelsen beretter at 120 av ”utlendingene” falt. Dette ser ikke ut til å henge sammen med det UA forteller for år 841.10:

”In this year below the Norsemen first came to Ireland, according to the senchus.”

Dette er ikke noen inkonsistens, men en ikke uproblematisk oversettelse til engelsk av den irske betegnelsen ”*lochlanaidh*” til ”nordmenn”. Denne nedtegnelsen er redigert inn i ettertid⁷³, og hinter til et historiesyn hos redaktøren omkring en ny fase av vikingaktivitetene i Irland. Det fenomenet som oppstår nå, er etablering av store permanente vikingbaser i Irland.

⁷³ Referansen til ”[...] *the senchus.*” i UA for år 841.10 er til en annen irsk tekst: Antagelig dreier det seg om en brehonsk lovtekst.

Lochlann er en veldig interessant betegnelse. Den har flere stavemåter, så jeg skal for enkelthets skyld holde meg til varianten *lochlann*. Opprinnelig er det et gammelt mytologisk begrep for et mytisk rike der mektige fiender som truer med å *invadere* Irland kommer fra. I vikingtiden går betydningen over til å beskrive de skandinaviske vikingene, og er ofte assosiert med Norge⁷⁴.

Den etymologiske tolkningen av det første leddet - *loch*-, betyr innsjø, naturlig beskyttet bukt, eller en smal sjøarm inn i landet. Det siste leddet -*lann* henspeler til -land. I den engelske oversettelsen er dette begrepet oversatt til å bety ”mennene av sjøene”. *Lochlann* har blitt tolket som å beskrive så forskjellige ting som folk fra Hebridene og nordmenn fra ”kystlandet”. En annen mulig tolkning er at den beskriver vikinger fra områder i Irskesjøen. Ulsterannalene har egne begreper for disse områdene. *Gall na nInnsi* (år 1098.2) er ”utlendingene av øyene”, *Innsi Gall* (år 989.4) er ”utlendingene av Hebridene”, og *Innsi Orc* (år 1014.2) er Orknøyene. *Alba* (første referanse i år 866.1) betyr England og Skottland, men i UA først og fremst Skottland.

Jeg vil ut i fra etymologien og konteksten betegnelsen opptrer i, argumentere for at den riktige tolkningen må være at *Lochlann* i UA refererer til ”nordmennenes land” som i det norske kystlandet. Det er flere ting som tyder på at betegnelsene *lochlann* og nordmenn er kognitivt knyttet opp mot hverandre i Ulsterannalene. Årsaken til dette er at de aktørene som opptrer i forbindelse med termen fremstår som særdeles mektige *invaderende* grupper og deres ledere.

Ser vi på det UA beretter om vikingaktivitetene fra år 841.4 av, får vi mer informasjon om betegnelser som kan kobles opp til *lochlann*. Her fortelles det om to ”sjøleire”; en ved Dublin og en annen ved Linn Duachaill. Det er sannsynlig at nedtegnelsen for år 841.10 refererer til etableringen av disse basene, og at det da er *lochlann* – folk som slår seg ned her. Jeg skal vise at appliseringen av denne mytologiske betegnelsen ikke er tilfeldig, men et direkte resultat av at dette i ettertid ble sett på som en reell *invasjon*.

Det kan argumenteres for at de tidligere vikingherjingene var sesong pregede, og at de ikke hadde noe preg av forsøk på å sette seg fast i landet. Størrelsen på skipsflåtene nevnt for år 937.3 (120 skip), tyder på at det mest sannsynlig var en ekspedisjonsstyrke som hadde som mål å invadere og okkupere fremfor bare å plyndre. Antallet skip tilsier at denne styrken hadde en størrelse som lå langt over det en vikinghøvdning fra f.eks. Suderøyene kunne organisere.

I år 842 berettes det videre at ”hedningene” fra Linn Duachaill plyndrer Cluan Moccu Nóis, mens ”hedningene” i sjøleieren ved Dublin holder seg i ro en stund før de plyndrer Brior og Saigor.

⁷⁴ James Mackillop. *Oxford Dictionary of Celtic Mythology*. Oxford University Press. 2004: 302. Han skriver også at *Lochlannach* på moderne Irsk betyr både skandinav og plyndrer.

Ut i fra dette ser vi at kilden knytter termene ”utlending” og ”hedning” sammen i en eksklusiv kategori, separert fra irene. Dette hadde antakelig ikke bare sammenheng med at disse også angrep religiøse sentra. Slik plyndring var ikke uvanlig virksomhet i de interne stridighetene mellom irene. Den innredigerte termen *lochlann* i år 842.10 understreker dette ytterligere.

Vi får i år 842.8 opplysninger om to flåter med ”nordmenn” (*nordmannorum*): En på elven Bóinn ved Linn Rois, og en ved Linn Sailec i Ulaid. Dette er det samme området som folkene fra ”sjøleirene” i år 841.4 opererer i. ”Nordmennene” som nevnes her, er mest sannsynlig fra disse leirene. Området de angriper er stort det samme som ”nordmennene” ble fordrevet fra i år 837.3.

Samtidig rapporteres det om en gruppe som kalles for ”utlendingene fra Linn” (år 842.9). Avhengig av om den siste referansen refererer til i Linn Rois, Linn Sailec eller til en separat gruppe vikinger et annet sted, kan vi skille ut to, kanskje tre vikinggrupper av samme opphav fra UA for årene 841 – 842.

Dette er også et av få steder hvor man kan se mulig dikotomisering på etnisk grunnlag. Selv om koblingen av betegnelsene mellom kildenedtegnelsene er kontekstuell, anser jeg de for å være høyst sannsynlige. De får tilskrevet en ikke – irsk identitet; nordmenn. Videre legges det vekt på at de hadde en annen religiøs verdiorientering enn den irsk – katolske ved at de kalles for hedninger.

De neste opplysningene vi får om ”nordmenn” i Irland, er fra den frankiske Annales Bertiniani (AB) for år 847. Denne forteller at nordmennene gjorde irene til tributt-betalere og at de ble fordrevet fra Irland året etter. Denne nedtegnelsen har preg av å være et senere tillegg, siden den skriver om noe som hendte ”året etter”. Ulsterannalene registrerer heller ikke noen vikingaktivitet dette året. Det UA derimot forteller, er at vikingene i år 848 led store tap ved tre trefninger i det som i dag er provinsen Leinster i det sør - østre Irland. I Forach og Disert Do-Chonna er det ”hedningene” som taper mot Irene, mens ved Sciath Nechtain er det ”de hedenske mennene til kongen av *Lochlann*⁷⁵ som lider nederlag:

“Ólchobor, king of Mumu, and Lorcán son of Cellach, with the Laigin, won a battle against the heathens at Sciath Nechtain, in which fell the jarl Tomrair, tanist of the king of Lochlann, and two hundred about him.”⁷⁶

Det er en mulighet for at Annales Bertiniani for år 847 kan korrelere med UA for år

⁷⁵ “[...] *Laithlinne*,[...]” i originalteksten.

⁷⁶ UA 848.5.

849.6. Den forteller at en flåte på 140 skip med tilhengere av ”utlendingenes konge” kom til Irland for å undertvinge seg lydighet fra de utlendingene som hadde kommet dit før dem. Videre fortelles det at de ”skapte forvirring i hele landet etterpå”. Er dette tilfelle, er disse ”nordmennene” mest sannsynlig nordmenn i betydningen ”dane – nordmenn” som nevnt over i diskusjonen av ARF og AU for år 812. Ut fra konteksten er det også klart at disse ”nye utlendingene” ikke tilhørte den samme gruppen som de ”nordmennene” som etablerte seg ved Dublin og Linn Duachaill i år 841 - 842. Hadde dette vært tilfelle, hadde de ikke trengt å prøve å undertvinge seg disse med makt.

Vi får også se at det på denne tiden oppstår to grupperinger blant utlendingene i Irland. I år 851.3 Forteller AU følgende:

”De mørke hedningene kom til Áth Cliath (Dublin) og påførte de lyse utlendingene stort mannefall. De mørke hedningene gjorde et tokt mot Linn Duachaill og et stort antall av dem (de mørke hedningene) falt.”⁷⁷

Det ser ut til at kilden har fått behov for å skille mellom to grupperinger av utlendinger. De etablerte utlendingene blir kalt ”lyse hedninger” (*Finnngentibh*) eller ”lyse utlendinger” (*finngalaibh*), mens en ny gruppering blir kalt ”mørke hedninger” (*Dubgennti*), eller ”mørke Utlendinger” (*Dubgall*)⁷⁸. Det er sannsynlig at ”de mørke hedningene” er folkene fra danekongenes maktområde som nevnes i AB for år 847, og at de er de samme som ”folkene til utlendingenes konge” som nevnes i AU for år 849.6. Disse to termene brukes bare mellom år 851 og 927, brukes for å beskrive to hovedgrupperinger av utlendinger i Irland i denne perioden.

”De lyse hedningene” er *lochlannaidh* eller de ”nordmennene” som etablerte seg ved Dublin og Linn Duachaill i år 842. Nedtegnelsen for år 848.5 understreker også at de svarer til ”kongen av *Lochlann* i betydningen ”landet til folket *lochlannaidh*”. Termen brukes med andre ord både til å tilskrive identitet og å angi et felles opphavssted. Koblingen *lochlann* - ”nordmenn” - ”lyse hedninger / utlendinger” er avgjørende for resten av analysen, og forståelsen av hva som skjer videre.

I år 852.3 angriper ”de lyse hedningene” de ”mørke hedningene” ved Snám Aigneacht med 160 skip, og blir nedkjempet i et stort slag.

Nederlaget til ”de lyse utlendingene” er antagelig årsaken til at *Amblaibh*, sønnen til kongen av *Lochlann* kommer til Irland året etter (år 853.3). Kilden forteller at utlendingene i Irland underkastet seg ham (tydeligvis uten motstand), og at han også tok tributt fra irene.

⁷⁷ Min oversettelse og parenteser.

⁷⁸ Det finnes flere stavemåter og bøyninger av disse betegnelse.

I tråd med redegjørelsen rundt etableringen av "sjøleirene" i år 841.4 brukes termen *Lochlann* for å understreke at han er sønnen til kongen over de nordmennene / "lyse hedningene" som invaderte og satte seg fast i Irland før "de mørke hedningene" kom dit. Samtidig brukes *Lochlann* i 853.3 nedtegnelsen som et opphavsnavn. Dette styrker tolkningen av *Lochlann* som ensbetydende med "nordmennes" / *lochlanaidhs* land.

Etter at de innledende stridighetene er over, innordner disse to gruppene seg under lederskapet til Amblaibhs slekt og allierte fra år 853 av. I Ulsterannalene reflekteres et syn der "de mørke hedningene" assosieres spesielt med vikingaktiviteter i *Alba* (Skottland, Wales og England)⁷⁹. Med ett unntak⁸⁰ nevnes de bare i irsk kontekst når de slåss med "nordmennene / "de lyse hedningene" om overherredømmet over vikingene i Irland.

I Irland er det kongene Amblaibh og Ímar "to av normennes konger" som opererer frem til første halvdel av 870 – tallet⁸¹. Amblaibh fremstår som overkonge for utlendingene i Irland fra år 853 av, mens Ímar dukker opp først i år 857.1. I år 864.2 dukker det opp en *Auisle* "en av hedningenes konger"⁸² som drar på hærferd til Piktland med Amblaibh "utlendingenes konge". I år 866.1 fortelles det at "Amblaibh og Auisle dro med utlendingene av Irland og Skottland (*n-Gallaib Erenn & Alban*) og plyndret hele det piktiske landet Fortriu". Det er i denne konteksten fristende å påstå at *Auisle* kan være lederen til "de mørke hedningene" i det nordlige *Alba* på denne tiden. Siden det ikke foreligger noe direkte kildebelegg for dette, lar jeg denne diskusjonen ligge. Vi hører heller ikke mer om *Auisle* før hans død ved fadermord i år 867.6. Sønnen hans er det ingen referanse til før han blir drept i 883.4.

Amblaibh forsvinner ut av annalene etter at han og Ímar returnerer fra plyndring i *Alba* i år 871.2. Det ser ut til at Ímar tar over overherredømmet over utlendingene i Skottland og Irland på denne tiden. I år 873.3 dør Ímar som "kongen over nordmennene i Irland og England". Dette dødsfallet skaper tydeligvis et maktvakuum da "de mørke utlendingene" på nytt prøver å etablere seg i Irland.

I år 875.4 forteller UA at "Óistin sønn av Amblaibh, nordmennes konge, ble drept av

⁷⁹ UA for år 857.6; "*Horm, chief of the dark foreigners, was killed by Rhodri son of Mervyn, king of Wales.*" År 867.6; "[...] *at York, [...]*". År 875.3; "[...] *a great slaughter of the Picts [...]*" Dette kan korrelere med danen Halfdan Ragnarssons erobring av Northumbria I år 875. Iflg ASK for år 875[74] etablerte han en vinterbase på elven Tyne, og plyndret piktene og folkene i Strathclyde på vestkysten av Skottland. År 877.3; "*Rhodri son of Merfyn, king of the Britons, came in flight from the dark foreigners to Ireland.*" År 893.3; "*The Saxons won a battle against the dark foreigners in which countless multitudes fell.*" Dette kan korrelere med ASKs beskrivelse i år 894[93] av slaget ved Benfleet (øst for London), eller slaget ved Buttington (ved Bristolkanalen) ASK kaller disse for daner og angir disse som å komme fra Northumbria og Øst – Anglia.

⁸⁰ I år 870.7 dreper "Ulf den mørke hedningen" en av de irske kongene i søndre Brega ved svik.

⁸¹ UA for år 870.6. i forbindelse med et angrep på Ail Cluaithe.

⁸² Jfr. UA for år 867.6.

Albann ved svik”. Dette er antagelig den samme ”Albann, kongen til de mørke hedningene” som i år 877.5 blir drept i en trefning mellom ”de lyse” og ”de mørke hedningene på Loch Cuan (i nord-Irland). Denne distinksjonen blir altså brukt på nytt når ”de lyse og mørke hedningene” igjen slåss om kontrollen over vikingene i Irland.

Etter dette er det Ímars slekt som dominerer blant utlendingene i Irland. UA nevner ett unntak i år 881.3. Der blir *Barith*, ”en stor despot av nordmennene”⁸³, drept av st. Cianán som en gudommelig straff etter at ”utlendingene” ødela oratoriet til Cianán.

Ímar hadde tre sønner ifølge UA. Den første er ”Sigfrith, sønn av Ímar, nordmennenes konge”, som blir drept av sin egen slektning i år 888.9. I år 896.3 blir ”Sitriuc sønn av Ímar drept av andre nordmenn”. Broren hans Amlaib dør i et slag det samme året. I tillegg forteller UA at ”nordmennene” dette året dreper kongen av Brega, et rike nord for Dublin.

Etter dette er det de fire sønnesønnene til Ímar som opererer i Irland. Den første; Ímar dør i år 904.4. De gjenlevende brødrene Ragnall, Sitriuc og Gothfrith ser ut til å samarbeide for å beholde kontrollen over vikingaktiviteten i Irland. I år 914.4 desimerer Ragnall styrken til en Barid, sønn av Óitir i et sjøslag ved øya Man i irskesjøen. Samme år kommer det en ”ny stor flåte med hedninger” til Loch dá Caech i Mumu / Munster (UA 914.5). Året etter i år 915.7, forteller den at ”det er en sterk og hyppig økning” i størrelsen på flåten der.

Dette ser ut til å korrelere med informasjoner fra Den *Anglosaksiske krøniken* (ASK) for år 915⁸⁴. Den forteller at en pirathær seiler fra Bretagne (Armorica) og herjer oppover vestkysten av England, før den drar til Irland etter å ha lidd flere nederlag. Den er på den ene siden beskrevet som å bestå av *Lidwiccians*; bretonere av Walisisk / keltisk opphav. På den andre siden er de ledet av to jarler *Ohter* og *Rhoald*. *Rhoald* blir drept før de reiser til Irland. At disse piratene var ledet av folk med skandinaviske navn, peker på at denne flåten var mer etnisk sammensatt enn det ASK gir inntrykk av. At den var ledet av to jarler tyder på at det var skandinavisk, og antagelig dansk dominans over den.

UA forteller videre i 916.3 og 6 at flåten på Loch dá Caech fortsatte å herje Mumu og Leinster. Denne aktiviteten fører til at Ragnall og Sitriuc griper inn. I år 917.2 lander Sitriuc med sin flåte på Cenn Fuait ved kysten av Laigin, mens Ragnall ”med sin andre flåte” angriper ”utlendingene av Loch dá Caech”. Han undertvinger dem tydeligvis, for når en irsk konge angriper

⁸³ **The Annals of Inisfallen** forteller om en *Bárid* som plyndret kysten vestover fra Áth Cliath i år 873.3. Dette er antakelig samme mannen.

Kilde: Beatrix Färber. *The annals of Inisfallen*. CELT: Corpus of Electronic Texts: a project of University College Cork College Road, Cork, Ireland (2000). Distributed by CELT online at University College, Cork, Ireland. Text ID Number: T100004. <http://www.ucc.ie/celt/published/T100004/index.html>

⁸⁴ Dette er iflg. D – versjonen av ASK. A – versjonen tidfester dette til år 917. Uansett korrelerer den med AU for år 918.4

en styrke med ”utlendinger” i Munster senere samme år (i 917.3), er det Ragnall ”de mørke utlendingenes konge” de møter. Broren Sitriuc sloss også i dette slaget før han inntar Áth Cliath (i 917.4).

I år 918.4 tar Ragnall ”de mørke utlendingenes konge” med seg ”utlendingene av Loch dá Caech og utkjemper et slag ved elven Tyne i Northumbria. Han har blant annet med seg broren Gothfith og jarlene *Oitir* og *Gragabai*. Det er sannsynlig at denne *Oitir* er den samme som jarl *Other* som kom med piratflåten ASK nevner i 915. Ragnall overlever slaget, men forvinner ut av annalene etterpå.

Sitriuc fortsetter med sine aktiviteter i Irland, til han dør som ”konge over de ”lyse og mørke utlendingene i år 927.2. Etter Sitriucs dødsfall forsvinner bruken av termene ”lyse og mørke utlendinger” fra UA og ”utlendinger / hedninger” blir dominerende.

Diskusjonen over demonstrerer at termene *lochlan*, ”lyse hedninger / utlendinger” og ”nordmenn” er kognitivt koblet til hverandre i kilden mellom år 841 og 927. Bruken av dem er ikke vilkårlig, men strukturert slik at de eksplisitt skilles ut i en separat kategori fra andre vikinggrupper som kom til irenes områder.

Som nevnt dreier etnisk dikotomisering seg om folk som er ”nære og spesifikke”, og ikke ”fjerne og fremmede”. Det at de ”norske” vikingene var de første til å etablere permanente bostener i Irland, bringer dem inn i en kategori som ”nære og spesifikke”. Vi vet at vikingene også drev med utstrakt handel i Irland. Dette innebærer at de må ha hatt en fredelig strategisk samhandling med irene, utover alle de negative relasjonene som er nedfelt i UA. De deltok også aktivt i de dynastiske stridighetene mellom irske herskere og giftet seg inn i slektene deres. Dette betyr at mulighetene for en etnisk dikotomisering var til stede på denne tiden. Bruken av betegnelsen ”nordmenn” fra år 837 av, og koblingen av denne til de etablerte vikingene i Irland peker på at dette *kan* være tilfelle. Kilden bruker også ”nordmenn” i etnonymisk betydning. De er beskrevet som å være et folk av et land, og med en (mobil) organisasjon der høvdinger, jarler og konger er ledere. De blir også beskrevet som å ha en hedensk religion i en stor del av perioden.

Problemet er at dette ikke reflekteres i noen særlig grad i UA. Det er merkelig at annalistene valgte å bruke den tungvinte termen ”lyse” hedninger / utlendinger” fremfor nordmenn, og *Lochlan* i stedet for ”nordmennenes land” (*Nordmannia*). Konklusjonen jeg trekker ut i fra dette er at Ulsterannalene har et programmatisk forhold til vikingene i Irland⁸⁵. I den konteksten UA ble skrevet ned i, var det viktigere å understreke at de var (uønskede)

⁸⁵ Jfr. Kildekritikken av de frankiske annalene (ARF og AB). Bruken av disse termene i kilden ser også ut til å ha den samme funksjonen som de ulike termene i de frankiske annalene, nemlig å skille mellom ulike vikinggrupperinger i Irland.

fremmedelementer i det irske samfunnet. Den utstrakte bruken av termene ”hedninger” og ”utlendinger” illustrerer dette. Hvilken etnisitet de hadde eller hvor de kom fra var i denne sammenhengen lite relevant. Vi ser da også at det ikke etableres noen reell praksis for tilskrivning av etnisitet ved bruk av etnonym. Dette utelater også forsøk på å applisere en generativ prosessanalyse på materialet.

I analysen av relasjonene mellom de ”lyse” og ”mørke utlendingene” kommer det også klart frem at ”de lyse utlendingene” brukes for å beskrive ”utlendingene av Irland”, mens ”de mørke utlendingene” brukes for å beskrive ”utlendingene av Alba / England”. At det går an å identifisere *lochlann* og ”de lyse utlendingene” som nordmenn, henger sammen med at disse er nære og kjente størrelser i forhold til det UA fokuserer på; nemlig irske forhold. Betegnelsen ”de mørke hedningene” fremstår i denne sammenhengen som en mer fjern og uspesifisert størrelse. Det er derfor først når man ser Ulsterannalene i relasjon til andre samtidige nedtegnelser, at man kan *assosiere* denne termen med daner fremfor nordmenn. De eneste etnonym for daner opptrer i UA på slutten av 900 – tallet. I år 986, 987 og 990 dukker de opp langs kysten av Dal Riata, plyndrer Í Columcille, etablerer seg på Man, og plyndrer i Daire Calgaig. Det ser ut til at disse danene bare opererte i irskt farvann i en treårsperiode. Det lar seg derfor ikke gjøre å koble disse til termen ”mørke utlendinger”, som ikke forekommer etter år 927.2.

Betegnelsen *Lochlann* dukker opp igjen på noen få andre steder i kilden⁸⁶. I år 1014.2 står det et stort slag ved Áth Cliath. Her slåss en stor styrke av ”utlendinger fra *Lochlann*” (*Ghallaib Lochlainne*) på samme side som ”utlendingene av Áth Cliath”. Disse hadde kommet med en ”flåte fra *Lochlann*” (*loingsi Lochlannaighi*)⁸⁷.

Den viktigste nedtegnelsen for forståelse av betegnelsen *Lochlann* finner vi for året 1102.7:

”Magnus, king of Lochlann came with a great fleet to Man, and a years peace was made by them and the men of Ireland.”

Året etter forteller AU at ”Magnus, konge av Lochlann ble drept under et plyndringstokt i Ulaid.” Dette er kong Magnus Berrføtt av Norge, som foretok et hærtog i dette området på denne tiden. Dette gjør det eksplisitt at *Lochlann* er en irsk betegnelse på nordmennenes land. Ut fra redegjørelsen over, er det klart at betegnelsen kun brukes når nye store grupper og herskere fra

⁸⁶ *Lochlann* dukker også opp som et personnavn på slutten av 900 – tallet. På 1000 - tallet er blir det også et dynastisk navn for (de irske) kongene av Ailech.

⁸⁷ **The Annals of Loch Cé** bruker et større utvalg av begreper for utlendinger som men har preg av å være en yngre kilde preget av omfattende utbrodering. Derfor har jeg ikke tatt den med her.

kystlandet i Norge gjør sin ankomst til Irland, og har som funksjon å understreke dette.

Vi kan derfor konkludere med at *Lochlann* er lik nordmennenes opphavsted. Etymologien for ordet indikerer også at dette opphavstedet er norgeskysten. Dette er en omstridt tolkning, men jeg mener den holder seg sett utifra den interne logikken i UA rundt struktureringen av betegnelser for vikinger⁸⁸. Ulsterannalenes tilskrivning av etnisk identitet til "nordmennene" fra år 837 av, er altså reell. Selv om kilden bruker *Lochlann* om det landet de kommer fra, er det avgjørende at det blir angitt som deres opphavssted. Dette og en etymologisk tolkning av *Lochlann* som å angi et "kystland", gjør det mulig å kryssrefere det Ulsterannalene forteller oss om nordmennene med *Den Anglosaksiske krøniken* og *Den Oldengelske Orosiusoversettelsen* med *Ottars beretning*.

2.6: Den Anglosaksiske Krønike og Kong Alfreds Orosiusoversettelse.

Den Anglosaksiske krøniken og kong Alfreds Orosiusoversettelse (heretter kalt Orosiusoversettelsen), med supplementet *Ottars beretning*, gir oss en mulighet til å se på både reell tilskrivelse og selvtilskrivelse av etnisitet. Orosiusoversettelsen gir oss muligheten til å diskutere etnisitet på et gitt tidspunkt, mens Den Anglosaksiske krønike (ASK) gir oss mulighet til å sette denne informasjonen inn i et kronologisk langtidsperspektiv.

Garmonsway skriver i sin oversettelse av den Anglosaksiske krøniken at den bruker "nordmenn" og daner som alternative termer⁸⁹, og at dette er tilfelle allerede ved den første nedtegnelsen om vikingoverfall i 787[89]⁹⁰. Dette er etter mitt skjønn ikke tilfelle. Som vist i tabell 4, finnes det flere versjoner av denne teksten. Det kommer klart frem at disse "alternative" termene er resultat av senere redigering eller tilføyelser. Teksten i F og E versjonene er delt i to deler. Den første delen sier at nordmenn drepte kongens mann ("reeve") og at disse kom fra Hordaland ("Horthaland"). Den andre delen sier at; "Dette var den første gangen danene kom til England" og har dermed preg av å være et mye senere historisk tilbakeblikk.

Det er faktisk bare A - versjonen som sier at det var daner som drepte denne kongsmannen, og den sier heller ikke at disse vikingene kom fra Hordaland. Her har vi en situasjon der majoriteten av kildene er i overensstemmelse når de tilskriver til denne vikinggruppen en identitet som nordmenn med et geografisk opphavsted i Hordaland. Vi har i dette tilfellet altså med

⁸⁸ Donnchad Ó Corrán 1998, mener at *Lochlann* er det samme som det vikingkontrollerte Skottland. Han baserer dette på et større utvalg av kildemateriale, der han peker på at det er en irsk litterær tradisjon på at dette er tilfelle. Han konkluderer med at dette området ble kolonisert av norske vikinger og at disse ble ledet av egne kongedynastier som hadde sitt opprinnelige opphav i Norge, men ikke nødvendigvis Vestfold. Han kobler da *Lochlann* med Skottland, og ikke det norske kystlandet.

⁸⁹ Garmonsway, G.N; 1972. Innledning.

⁹⁰ [] = Kalibrerte årstall i Garmonsways oversettelse.

alternative versjoner å gjøre, ikke alternative termer. For analysen fremstår denne nedtegnelsen som en tidlig kobling mellom betegnelsen nordmenn og folk fra et definert område langs norgeskysten; Hordaland.

Det er bemerkelsesverdig få betegnelser som refererer til "nordmenn" før 1028, og ingen mellom [789], og 933. Den eneste kilden mellom disse årstallene er faktisk Orosiusoversettelsen med *Ottars beretning*.

Orosiusoversettelsen gir oss en ypperlig anledning til å se på tilskrivning og selvtilskrivning av etnisitet på et bestemt tidspunkt (ved nedskrivelse). Det som er spesielt med Orosiusoversettelsen og "Ottar" er at de begge hovedsaklig beskriver verden i termer av "ethnoi"; folkegrupper, og plasserer disse kognitivt i forhold til hverandre. Geografiske referansepunkter er få og relativt vage. Verdensinndelingen som presenteres er følgelig av mer kognitiv enn geografisk art. Den er også av relasjonell art. Man presenterer referansepunkter som sjøer og elver, og en folkegruppe. Deretter plasseres andre folkegrupper rundt denne igjen ved å referere til himmelretninger de befinner seg i.

Jeg kan ta sveane ("Sweon" i originalteksten) som et eksempel. Ottars beretning følger nemlig rett etter denne tekstdelen.

"Svenskene (e.g. sveane, min komm.) har syd for sig havarmen (og) Osti (teksten uklar), og mod øst sarmaterne; og nord for dem hinsides ødemarkerne er kvenernes land; og mod nordvest er skridfinnerne; og mod vest nordmændene."⁹¹

Dette aspektet ved Orosiusoversettelsen gjør at vi kan lage kognitive kart i tillegg til å se den som en kilde for tilskrivning og selvtilskrivning av etnisitet. Dette gir oss en utmerket anledning til å se om det er korrelasjon over hvor nordmennene plasseres kognitivt mellom den tilskrivende Orosius og den selvtilskrivende Ottar.

De kognitive kartene i illustrasjon 2, 3, og 4 viser at dette er tilfelle⁹². Nordmennene blir skilt ut i en eksklusiv kategori i forhold til svear, kvener, (skrid)finner, og daner⁹³. Samtidig plasseres de geografisk ved bruk av nord, syd, øst og vest anvisninger. Ottar bekrefter ikke bare denne kategoriseringen, men setter også nordmennes land i de samme geografiske relasjonene til de gruppene som omkranser dem.

⁹¹ Etter Niels Lund 1983:20.

⁹² Den eneste uoverensstemmelsen er plasseringen av "Sillende" (Sjælland?). Det ser også ut til at ingen av dem kategoriserer disse som daner. Ottar plasserer også "gotere" i sør – Sverige, og ikke "Svear" som Orosius.

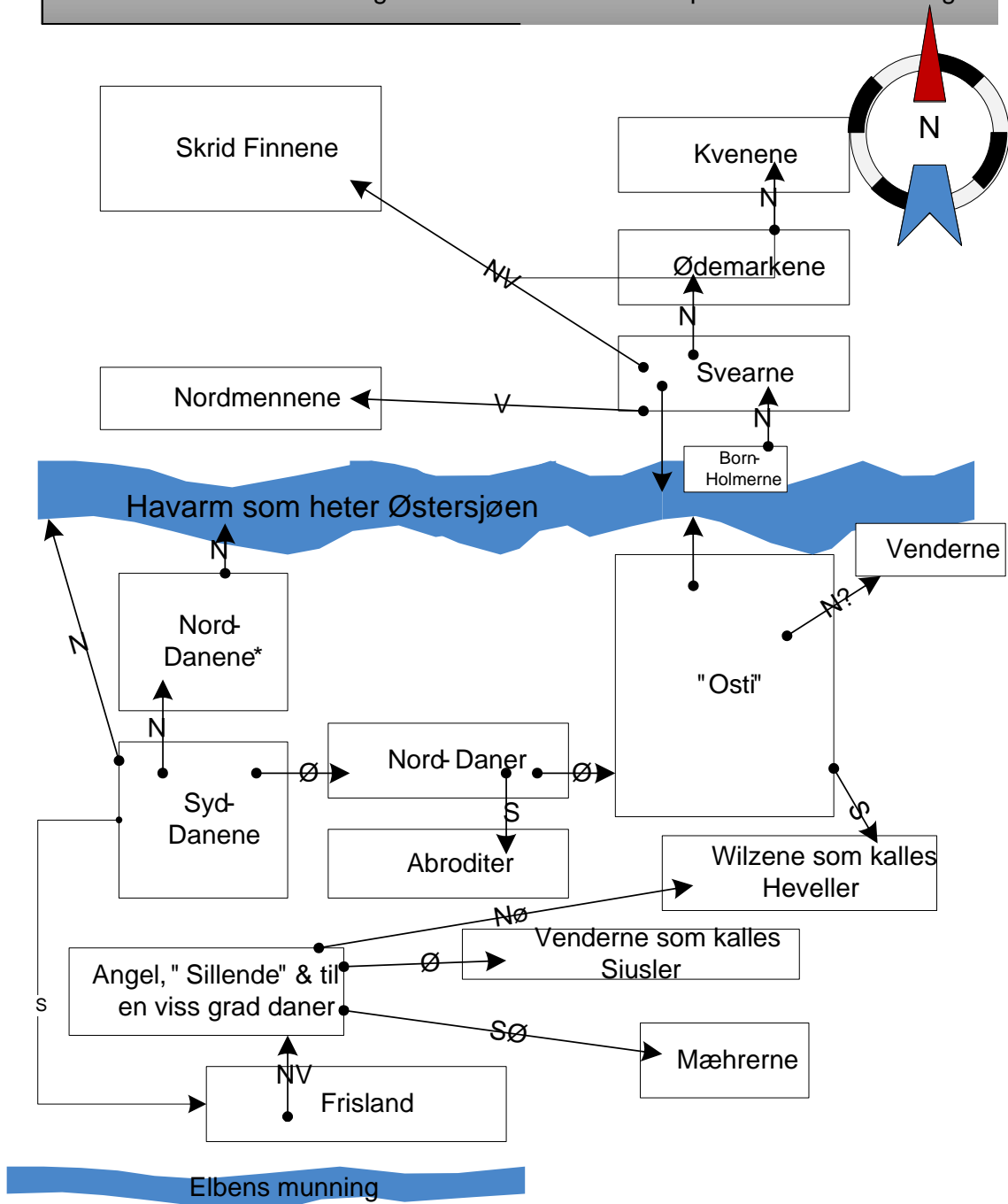
⁹³ Den Oldengelske Orosius er den eneste kilden som bruker etnonymene syddaner og norddaner.

Ottar skiller "...som den nordligste av alle nordmenn" nordmennene fra finnene ved å si at landet nord for Hålogaland er "ubygd". Han bruker et skille mellom en jordbruks kultur og en veide- og fangst kultur for å etablere en kulturell grense mellom de fastboende nordmennene og de migrerende finnene. Han gir også en geografisk avgrensning av nordmennenes område, ved å beskrive fjellområdene østenfor nordmennenes område som å være ubygde "heier" med finner. Dette definerer det geografiske området til nordmennene som å være kystlandet avgrenset av finner i nord og øst, som vist i illustrasjon 4.

Ottar henter til flere kulturelle forskjeller samtidig som han understreker de nære relasjonene til finnene ved sin utredning om "finnskatten". Forskere har diskutert hvorvidt termen "finnskatt" impliserer at finnene var underlagt nordmennenes dominans eller ikke. Ottars bruk av termen viser forøvrig at han ville fremstille dem som en del av sitt eller nordmennenes *riki*; maktområde.

Illustrasjon 2

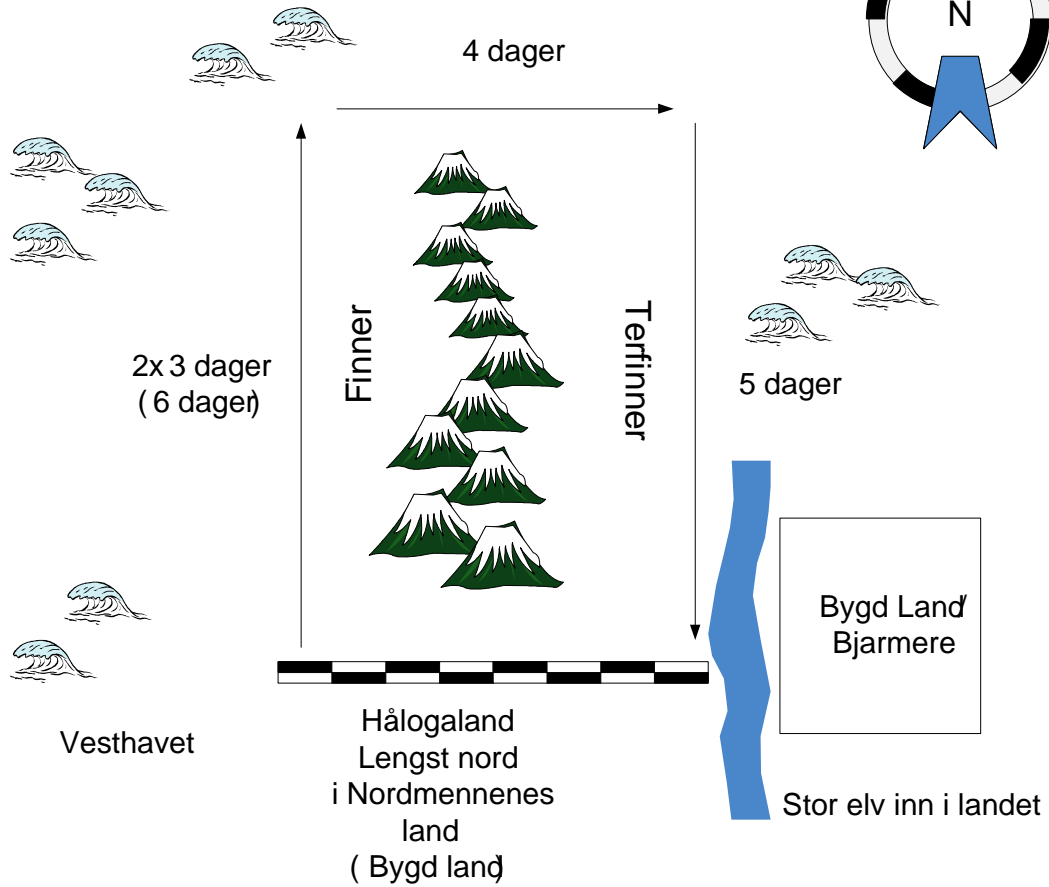
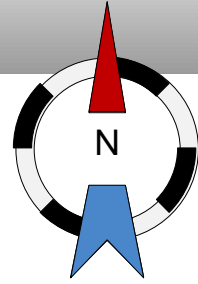
Osorius' verdensinndeling. Beskrivelse av Nordeuropa før Ottars beretning



* Bor både på fastlandet og på øyene

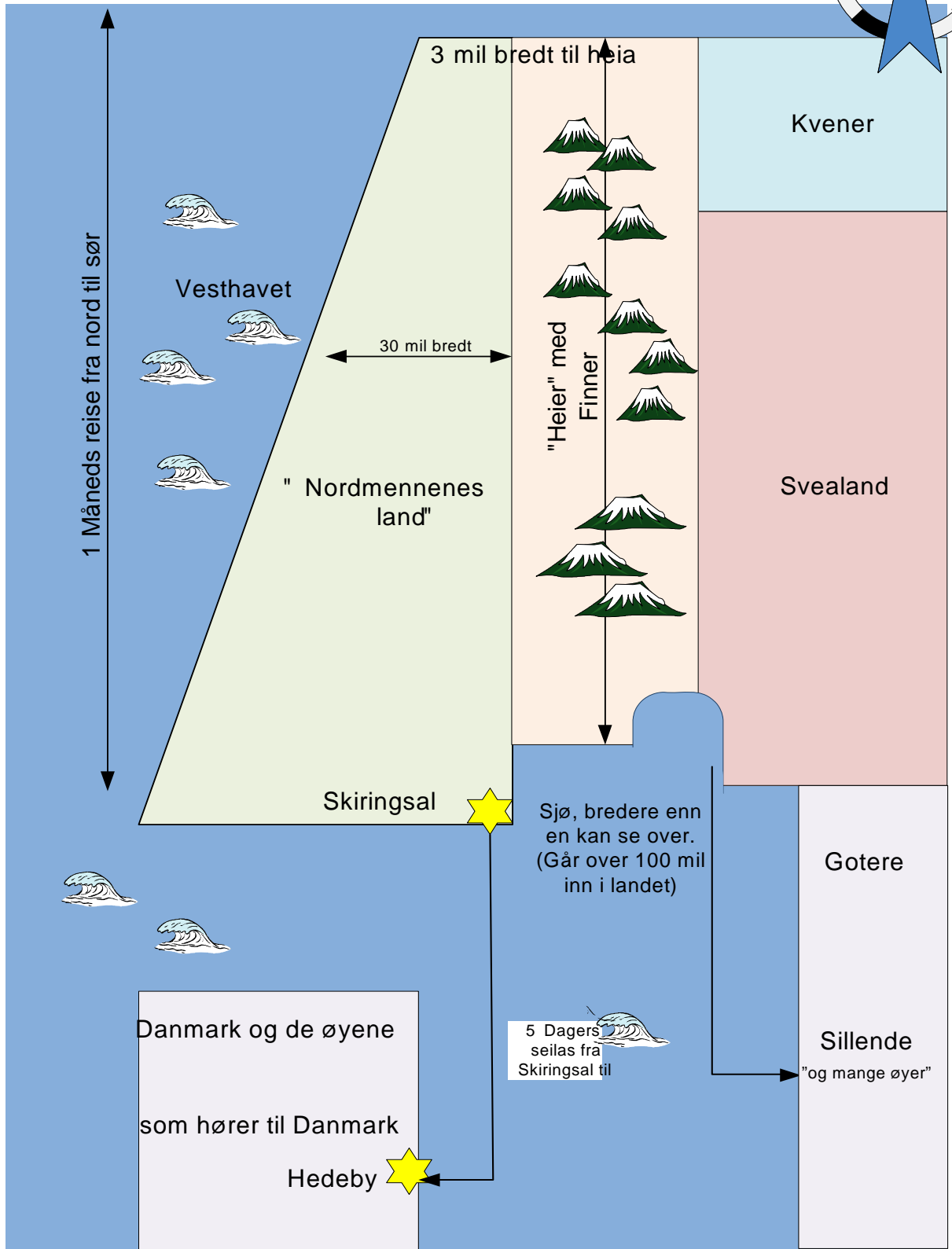
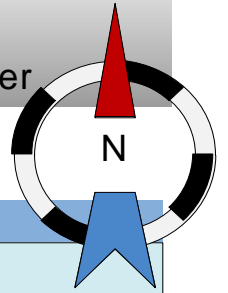
Illustrasjon 3

Ottars reise mot nord



Illustrasjon 4

Ottars beskrivelse av nordmennenes land og områder



Ut i fra dette kan jeg konkludere med at Ottars bruk av termen "nordmann" om seg selv, og andre er et resultat av en spatial rom - orientering, og at den er basert på visse kulturelle fellestrekk, der nisjetilpasning til et jordbrukssamfunn står frem som en grunnleggende og inkluderende fellesnevner. Muligheten for en kystboende og, fremfor alt kystbrukende befolkning til å se på seg selv som en klart geografisk og sosialt separat kulturell kategori vil være veldig stor i den typen samfunn vi har med å gjøre. Vi har et relativt ensartet jordbrukssamfunn som ser seg som geografisk definert ved havet i vest og fjellområdene i øst, og sosialt atskilt ved den etniske kategorien finner i nord og øst, og daner i sør.

Utgangspunktet for etablering av strategisk samhandling mellom ulike grupper langs kystlandet må ha vært en relativt identisk jordbruks og kommunikasjonsteknologi som primære grunnlag for datidens økonomiske, politiske og religiøse system⁹⁴. Kommunikasjonsmessig kan en se på utviklingen av *skipsteknologien* og langdistanseseiling som en drivende faktor. Premisset her er at bedre kommunikasjonsteknologi fører til raskere og mer intim kontakt langs kystlandet og videre ut i verden. Ut ifra dette er det mulig å stipulere hypoteser om etablering eller intensivering av strategisk samhandling basert på etnisk gruppeorganisering, både mellom ulike grupper langs norgeskysten og andre.

Vi kan videre konkludere med at "Norge" ikke er det samme som "nordmennes land" for Ottar. Nordmennene fremstår som en gruppe langs "nordveien" eller norgeskysten. Ottars "Norge" er også poly - eller fler – etnisk, i og med at vi får presentert en dikotomi mellom nordmenn og finner allerede fra slutten av 800-tallet av. Det har også kommet frem i den foregående kildeutredningen at Ottars beskrivelse av "nordmennes land" fungerer som en paraplybetegnelse for en ansamling av flere "folkland" langs norskekysten. Jeg skal komme tilbake til en redegjørelse for folkland – problematikken senere i diskusjonen.

Konklusjonen så langt, blir at vi kan se at termen "nordmenn" får betydning som en overregional identitet for kystbefolkningen fra Hålogaland i nord, og til Skagerrak i sør. At Ottar bruker en "norsk" identitet i utled må da bety at det finnes et slags konsensus om at den eksisterer i hans hjemtrakter uten at en kan si at dette gjelder for alle folk og grupper langs kysten. Dette kan foreløpig oppsummeres med at det går an å stipulere en "norsk" identitet i det siste tiår av 800 - tallet. Sammen med nedtegnelsen for [789] har vi indikasjoner på en overregional identitet langs deler av kystlandet. Vi har hordalendinger og hålogalendinger som presenteres under paraplybetegnelsen nordmenn, og som også stevner fra et avgrenset geografisk eller etnografisk territorium. Dette territoriumet strekker seg fra Hålogaland i nord, og helt til de ytre

⁹⁴ Fangst og fiske var nok også sentralt, men jeg velger å fokusere på jordbruket som en primær kulturell faktor.

delene av Oslofjorden. Ottar forteller om ”en sjø som går 100 mil inn i landet”. Regner en denne milanvisningen i romerske mil som var brukt i England på denne tiden, tilsvarer den avstanden Oslofjorden fra Vestfold / Kaupang til Oslo.

På dette stadiet er det naturlig å stille seg spørsmål om hvorfor betegnelser for nordmenn forekommer så sjelden i Den Anglosaksiske krøniken. Det er mulig at nordmennene var lite aktive i den sørlige delen av Storbritannia. Det kommer klart frem av kildene at vi først har å gjøre med et lite bluss av vikingaktivitet i England på slutten av 700 - tallet. Bortsett fra hendelsen som er rapportert i år 787[89] hvor også stedet er uspesifisert, har vi bare rapportert to tilfeller av vikingangrep før år 832[35]. Disse er angrepet på Lindisfarne i år 793, og rapporterte herjinger i Northumbria i år 794. I begge disse tilfellene kalles plyndrerne for hedninger. Det tar ca. 41 år før vikingtoktene tar av i sør - England i år 832[35]. Dette oppsvinget finner sted samtidig med økende vikingaktivitet i Frankerriket.

Vi får en lignende tilstand i de engelske kildene som i de frankiske. Man fokuserer på vikinggrupper innen sitt eget område fremfor hvor de kom fra. Et lignende fenomen med bruk av alternative termer oppstår med den forskjell at de er av en annen art. Termen hedninger eller hedensk hær er vanlig fra år 832[35] og frem til 866[65]. Termen daner, dansk hær eller dansk pirathær forekommer fra år 833[36] til 871[70], i 882[81] og [886]. Det er først fra år 894[93] at bruken av denne termen øker i frekvens. Dette korrelerer med den tidsperioden da danene festet grepet om Danelag - området.

Termen som er mest kjent fra denne perioden er "Den store hæren". Det er referert til en "sommerhær" i år 871[70]. Det er også en enkeltstående referanse til en hær allerede i år 851[50], men den har ikke noe med ”den store hæren” å gjøre. Det er allment akseptert at det er danene som var primus motor i "Den store hæren", noe som styrkes av at det ofte refereres til danene i sammenheng med dens aktiviteter. Det er sannsynlig at nordmenn deltok i disse styrkene. Kildene foretrekker stort sett betegnelsene "hæren / danene" da dette holder for å beskrive deres fremmede art og danenes dominerende rolle i den.

Det er først der det blir relevant å skille ut nordmenn i en separat kategori i forhold til danene, at etnonymen og betegnelser for dem blir applisert i kildene. Dette betyr ikke nødvendigvis at en reell "norsk" etnisitet ikke eksisterte i England på denne tiden. Det er bare kildene som tier om den. Denne *ex silentio* problematikken reduserer analysen til en vurdering av utsagnskraften til de få nedtegnelsene vi har.

Hva kan jeg så overhodet si om "norsk" etnisitet i England? For det første så refererer den indikative kilden fra [789] til et isolert tilfelle. Denne nedtegnelsen beskriver en hendelse som involverte nordmenn i England, men ikke til noen som hadde opphold i landet. Ser en på Ottars

beretning så melder det seg lignende problemer. Det er snakk om en besøkende handelsmann, som snakker om nordmenn i "Norge", ikke nordmenn i England. "Ottar" er likevel sentral da dette forteller oss at man i Wessex på denne tiden hadde kjennskap til nordmenn og deres opprinnelsessted. De var med andre ord ingen fjerne eller fremmede størrelser på denne tiden. Kan en så på bakgrunn av dette finne ut mer ved å se på de få etnonymiske betegnelsene som finnes mellom 890 - tallet og 1028? Det er bare tre kildenedtegnelser som refererer til nordmenn mellom år 890 og 1028:

ASK for år 924[23]; **"... and all the inhabitants of Northumbria, both English, Danish, Norwegians and others; ..."** (la seg under kong Edwards styre).

ASK for år 937; Refererer til *Anlaf*, nordmennenes fyrste i Dublin, og hans nederlag mot vestsaksernes konge Athelstan ved Brunnanburh, Skottland. Han rømte tilbake til Dublin etter nederlaget. Han presenteres som "nordmennenes fyrste", og mennene hans kalles for nordmenn i denne nedtegnelsen. Denne nedtegnelsen korrelerer også med det Ulsterannalene forteller for år 937.6, der *Amblaib*, kongen til nordmennene, led et stort nederlag mot sakserne, og kun greide å rømme med noen få menn.

I år 941 dør Athelstan, og northumbrene velger seg Olaf av Dublin som konge. Dette er bakgrunnen til det ASK beretter for år 942:

"Long had the Danes under the Norsemen been subjected by force to heathen bondage until finally being liberated by [...] King Edmund [...]" ASK snakker her om danene i et område sør for elven Humber i det nordlige Mercia (antakelig "the five burroughs").

Alle nedtegnelsene stammer fra en niårsperiode. Kun nedtegnelsen fra år 924[23], ser ut til å referere til etablerte grupper av nordmenn i Northumbria. Referansen fra år 937 snakker om et mislykket inntog i nord – England, og kan i beste fall brukes som kilde for at det var nordmenn i Irland på denne tiden. Når det gjelder nedtegnelsen fra år 942, er det vanskelig å si noe om varigheten av bosetningen av nordmenn der. Vi kan i utgangspunktet angi en minimumsperiode på to år (siden Olaf av Dublin ble konge i Northumbria i år 941). Dette er antagelig lenge nok til at en eventuell hedensk religionspraksis kan ha blitt kjent gjennom interaksjon med andre fastboende grupperinger i området.

Det er tydelig at ASK skiller nordmennene kategorisk fra daner og andre engelske grupper i disse tre nedtegnelsene. I tillegg til tilskrivelsen av ”norsk” etnisitet, skilles nordmennene ut ved å angi en fundamental forskjell i grunnleggende verdiorientering i 942. Nordmennene (i Mercia) er hedninger i motsetning til danene (i Mercia). Ved å bruke denne ordlyden antyder annalisten at danene her er kristne. Det ligger i forlengelsen av dette at nordmennene skilles etnonymisk og religiøst fra engelskmennene også. I og med at kilden spesifiserer denne forskjellen i verdisyn kan en slutte at engelskmennene så nordmennene som mer fremmedkulturelle enn danene i Mercia.

2.7: Konklusjon over ”norsk” etnisitet i vikingtiden fram til begynnelsen av 1000 - tallet:

Kildedataene fra Den Oldengelske Orosius, Den Anglosaksiske krønike og Ulsterannalene kombinerer seg i en delvis verifiserende analyse angående "norsk" etnisitet i Norge og på de Britiske øyene på denne tiden. De frankiske annalene viser seg å være lite egnet til en analyse av ”norsk” identitet på grunn av deres konstruktivistiske grunnholdning.

Ved å kryssreferere de positive kildeutsagnene fra de irske og engelske kildene med de slutningene jeg har trukket ut i fra dem, er det tydelig at det er et knapt grunnlag å generalisere utifra. Det er likevel mulig å tegne et klart bilde utifra kildematerialet. Det er lettest å se dette ved å betrakte kildematerialet i et kronologisk perspektiv.

Det overordnede bildet som tegner seg er ikke uventet. Det er de nordlige områdene av de britiske øyene som trer fram som nordmennenes primære aktivitetsområde. Det er derfor heller ikke overraskende at vi finner de beste kildedataene her.

Den kanskje viktigste nedtegnelsen som berører nordmennene er ASKs første nedtegnelse om vikinger i år 787[89]. Selv om den refererer til et isolert tilfelle av vikingaktivitet, indikerer den at nordmennene var en kjent størrelse i England allerede i begynnelsen av vikingtiden. Vi får allerede her vite at disse vikingene var nordmenn fra Hordaland. Informasjonen fra denne første nedtegnelsen forteller oss at man visste om området disse nordmennene kom fra, og at de tilhørte en regional gruppering innen dette området. Vi kan derfor slutte at ASK bruker termen nordmenn i etnonymisk betydning.

På bakgrunn av dette er det ikke noen overraskelse at kjennskapet til nordmenn og deres land skinner igjennom Ulsterannalenes programmatisk holdning til vikingene i Irland. Som vist i diskusjonen av UA, får vi positiv tilskrivning av en ”norsk” etnisitet i år 837, og denne kobles til et ”kystland” / *Lochlann* fra årene 841 – 853 av. Utredningen rundt dette har vist at betegnelsen nordmenn i UA ikke er en konstruert term, men kan tolkes som et etnonym. Jeg har også vist at nordmennenes etablering av faste bosetninger i Irland er den eneste grunnen til at denne identiteten

skinner igjennom. Vi får så godt som ingen informasjon om hvordan denne identiteten artet seg i forhold til irenes, da UA i hovedsak fokuserer på negative relasjoner mellom nordmenn og irer. Kilden forteller oss indirekte at nordmennene kom fra et samfunn der herskere kunne mobilisere store skipsflåter med mannskap, forflytte disse over nordsjøen, og okkupere deler av Irland over lengre tidsperioder. Dette forteller oss at nordmennene allerede på midten av 800 – tallet kom fra et velorganisert samfunn, og at det i minstefall må ha vært integrert på et regionalt nivå. Sammenfører vi dette med det ASK forteller oss om hordalendingene i 787[89], kan vi slutte at Hordaland antagelig representerer et slikt regionalt nivå.

Dette bildet forsterkes ytterligere når vi ser på Orosiusoversettelsen og ”Ottars beretning” rundt år 890. Først får vi en positiv tilskrivning og avgrensning av en ”norsk” etnisk identitet i Skandinavia. I tillegg tilskriver Ottar seg selv identitet som hålogalending og nordmann. Han angir altså på linje med nedtegnelsen om hordalendingene i år 787[89] at han tilhører en regional gruppering som bor lengst nord i landet; hålogalendingene. Samtidig angir han også hvor ”nordmennenes land” ligger, og definerer dets etniske og geografiske utstrekning. På denne tiden ser vi at den ”norske” identiteten er en overregional paraplybetegnelse som dekker over flere regionale identiteter langs norgeskysten.

På bakgrunn av dette blir de nordmennene ASK presenterer i Northumbria i år 933 definert som folk som opprinnelig kommer fra norgeskysten, og at de danner en eksklusiv kategori i forhold til daner og engelskmenn i dette området. Det samme gjelder de nordmennene som ASK nevner for år 942 i Mercia. I tillegg understrekes det at nordmennene i Mercia var hedninger i motsetning til danene og engelskmennen der.

Vi har få kilder som kobler nordmenn med hedendom før år 1000, og disse spesifiserer ikke hvilken type hedendom det er snakk om. Vi må selv slutte at det er snakk om Åsatroen. Det er interessant å merke seg at bruk av termen "hedninger" om nordmennene i Mercia kan ha en sammenheng med den benediktinske reformen i England på 900 – tallet. Denne reformen fikk sving på et kirke og klostervesen som hadde opplevd en nedgangsperiode fra slutten av det 8. århundre⁹⁵. Dette kan bety at det ble mer relevant for de geistlige annalistene å referere til vikingenes religion. Dette støttes av referanser til "hedenske seder" i 954, og en referanse til de klostrene "hedningene" hadde brent over årene i 963. Det er på bakgrunn av dette sannsynlig at nordmennene i Mercia faktisk var hedninger.

Vi finner med unntak av ”Ottar” bare kilder for tilskrivning av etnisitet i kildematerialet. Når vi ser på kildematerialet for de ”norske” gruppene som slo seg ned i England og Irland, er det

⁹⁵ Stephan Borgehammar ”Sunnivalegenden och den benediktinska reformen i England”. *Selja - heilag stad i 1000 år*. Magnus Rindal (redaktør). Oslo: Universitetsforlaget. 1997:123-131.

fint lite utover tilskrivning av etnisitet som skiller dem ut som en etnisk gruppe. Jeg har argumentert for at vikingene må ha tatt med seg en sosial organisasjon og et felles verdisystem som ihvertfall i begynnelsen av de ulike bosetningsfasene må ha vært med på å skille dem ut fra de folkene de slo seg ned i mellom. Problemet er at det er lite av dette som reflekteres i kildematerialet. Når det gjelder felles grunnleggende verdiorientering får vi ikke vite stort mer enn at de er utlendinger og hedninger. Vi får også stort sett bare informasjon om deres militære organisasjon. Denne var riktignok en integrert del av deres samfunnsorganisasjon på denne tiden, men informasjonen begrenser seg til at vi får vite at de hadde konger, jarler, høvdinger, osv. I og med at det blir vanskelig å uttale seg utover de generelle konklusjonene og betraktningene i oppsummeringen over, blir det bare mulig med en begrenset applisering av etnisitetsteori på kildematerialet

Jeg mener å ha demonstrert de kvaliteter og mangler som finnes i kildeutvalget i denne analysen, både kvantitativt (tabellene 1 - 4) og kvalitativt i den generelle diskusjonen rundt dem. Det er bare ett tilfelle der den generelle etnisitetsteorien Barth presenterer kan brukes på det Ottar Dahl kaller et individualiserende nivå⁹⁶. Dette vil si at vi kommer ned på et nivå som er historisk spesifikt. Dette tilfellet er "Ottars beretning". Vi får verdifull, men knapp informasjon fra hans beretning.

2.8: Prosessanalytiske problemer.

Som nevnt i innledningskapittelet er det viktig å finne fram til prosessen som genererer den etniske gruppen og formen denne tar. Både prosess og form er så og si totalt fraværende i kildeutvalget. Vi mangler et stort nok sammenlignende grunnlag fra de frankiske, engelske og irske kildene til å kunne påvise noen etnisitetsprosess eller endring av nordmennenes identitet fra slutten av 700 - tallet og opp til begynnelsen av 1000 tallet.

Det er et faktum at kildene er preget av hendelser som ikke kan karakteriseres som fredelig strategisk samhandling, men som tvertimot gjenspeiler negative relasjoner i form av stridføring og okkupasjon. Et slikt klima er ikke konstruktivt for den type etnisk organisering Barth forfekter. Kildene har derimot sterkere etnisk utsagnskraft der de forteller om *etablerte* og ikke flyktige skandinaviske bosetninger og plyndringstokter på de britiske øyer og kontinentet. Det er som nevnt lite informasjon å finne om dette utover enkelte tilfeller der etnonymen knyttes opp til faste vikingbosetninger.

⁹⁶ Dahl, Ottar 1988;20-21.

Disse kildene setter også sterke begrensninger for en prosesanalyse av etnisitet i Norge på denne tiden. Det går bare an å utlede visse grove trekk:

En identitet som hordalending eller hålogalending vil være sosialt relevant i forhold til andre regionale grupper i "nordmennes land" og midre relevant i forhold til medlemmer av grupper som ikke faller inn under paraplybetegnelsen "nordmenn". Derav følger det at Ottar i sin beretning toner ned sin regionale identitet til fordel for en overregional identitet som "nordmann" når han snakker med Alfred av Wessexs skriftlærde.

For at en nordmann skal kunne bruke en "norsk" identitet i utled, må vedkommende vite om den, og hvilke kulturelle trekk som skal fremvises for å gjøre denne identiteten relevant i strategisk samhandling med andre. En slik identitet må også være etablert for å kunne anvendes. Ut i fra dette kan vi slutte at de prosessene som har ført fram til etablering av denne "norske" identiteten, ligger forut for Ottars beretning om nordmennes land rundt år 890. Kildene hintet til en etablert etnisitet allerede i begynnelsen av vikingtiden. Prosesanalytisk kan en da bare si at vi har "nordmenn" i år 787[89], og at de prosessene som har ført fram til denne identiteten må ligge i årene eller århundrene forut for denne nedtegnelsen.

Lenger enn dette kommer vi ikke med en etnisitetsanalyse av de utenlandske kildene før midten av 1000 - tallet. Det tegner seg et mer positivt bilde når vi kobler det de utenlandske kildene forteller oss med de heimnorske kildene som dukker opp på denne tiden.

KAPITTEL 3. (SELV)TILSKRIVENDE KILDER FOR ETNISITET I NORGE.

Dette kapitlet skal ta for seg selvtilskrivning av etnisitet, og se på ulike organisatoriske trekk i det norske samfunnet som peker på etnisk gruppeorganisering. Det er det norske tingvesenet med fokus på Frostatingslova som danner utgangspunkt for analysen. Som nevnt i kapittel 1, er utgangspunktet for analysen en hypotese om at den gamle alltingsordningen før og etter rikssamlingen, fungerte som etnisk integrerende organisasjoner for separate folkland langs kysten. En ”norsk” identitet kan da ha vokst frem ved ulike typer strategisk samhandling på tvers av disse folklandene.

Kildesituasjonen for en diskusjon av forholdene i Norge forbedrer seg betraktelig fra ca. midten av 1000 – tallet. Den første delen av kapitlet skisserer derfor ut den generelle utviklingen av rikskongedømmet og kristningen fra 1000 – tallet og opp til 1150 – tallet. Deretter tar jeg opp sentrale generelle trekk ved tingordningen, før jeg går inn i en analyse av den trønderske Frostatingslova som et empirisk eksempel på etnisk organisering av et folkland rundt år 1260. Dette fungerer som utgangspunkt for en generaliserende diskusjon om etnisk integrering av andre folkland langs kysten. Deretter følger en retrospektiv analyse som kombineres i en kronologisk diskusjon med relevante kontaktpunkter fra de tilskrivende utenlandske kildene fra år 551 og oppover. Formålet med denne fremgangsmåten er å kunne påvise etniske identiteter, eventuelle prosesser som kan ha ført til etnisk gruppeorganisering, og de formene de etniske gruppene kan ha tatt opp igjennom perioden. Dette vil fungere som grunnlag for å diskutere regionale etnisiteter organisert i folkland rundt felles allting, opp mot etableringen av en ”norsk” identitet i lys av integreringen av kystlandet.

3.1: Norge og nordmenn ca. år 800 - ca år 1150; noen generelle betraktninger.

Det området som stort sett svarer til dagens Norge gjennomgår i denne perioden en integreringsprosess der mennesker og samfunn knyttes sammen i en sterkere sosiopolitisk og territoriell enhet. Dette representeres i hovedsak ved fremveksten av rikskongemakten, og kristningen av landet fra 1000 – tallet av, som førte til utskillelsen av Norge som et eget erkebispesete i 1153/4. Vi snakker med andre ord om rikssamling og kristning. Hovedtrekkene i den norske historien kan i denne perioden forklares ut i fra spenninger og samarbeide mellom disse to sentralmaktene etter hvert som de etablerte seg i landet.

Sett sammen bidrar disse to sentralmaktene til å utkrystallisere det norske kongerikets territoriale grenser utover middelalderen. Spørsmålet som reiser seg her, er hvorvidt dette hadde

relevans for etnisiteten i de områder sentralmaktene gjorde krav på. Går det etniske dikotomiseringprosesser eller uniformeringsprosesser parallelt med denne integreringen? Dette kan vurderes ved å undersøke selvtilskrivning og tilskrivning av etnisitet, og å se på hvordan dette påvirket den felles grunnleggende verdiorienteringen hos de ulike grupperingene her til lands,

Jeg skal diskutere grunnleggende verdiorientering ut ifra lovverkene. Lovverkene er hovedsakelig *normative*⁹⁷. De forteller hvordan man *burde* oppføre seg. Samtidig er de *politisk orientert*. De danner arenaer for utøvelse av politisk kontroll og innflytelse. Samtidig viser de også hvilke verdier, normer og regler som ble ansett som sentrale for medlemmene av det *lovfellesskapet* de omkranset. De kristne religiøse og politiske oppfatninger reflekteres også *normativt* i lovverkene, bl.a. i de såkalte kristendomsbolkene, samt i annet diplommateriale, som pavebuller og pavebrev.

Etter år 1000 får vi i Den Anglosaksiske Krøniken noen opplysninger om Norge og Nordmenn i Norge, først og fremst i forbindelse med Olav Haraldsson Den Helliges fall ved Stiklestad i år 1030. Den første referansen er til nordmenn fra Hordaland i år 787[89], og den siste referansen til Norge i ASK er for året 1070⁹⁸. De ulike versjonene av 1070- kilden viser en bruk av termene for Norge og nordmenn som reflekterer en kognitiv oppfatning av dem som betydende "-land" og "folk". Dette viser en presisering av termer og begreper omkring Norge og nordmenn i ASK. Dette skjer ikke bare fordi det er snakk om store historiske hendelser, men også fordi de påfølgende stridighetene etter 1028 mellom de danske og de norske kongene lettet på det danske trykket på de engelske områdene. Dette kan også forklare hvorfor kildene tier om Norge og nordmenn i perioden fra tusenårsskiftet og fram til 1028. I denne perioden var England nemlig under voldsomt press fra de erobringshungrige danske kongene. For 1028 Skriver krøniken;

"In this year king Cnut sailed from England to Norway with fifty ships"⁹⁹, and drove king Olaf from that country, and secured possession of it for himself."

Norge fremstår som et land med en egen (norsk) konge i denne nedtegnelsen. Tar vi med nedtegnelsene for år 1030 får vi også informasjon om et (norsk) folk;

"In this year king Olaf returned to Norway, and the people united to oppose him, [...] In this year king Olaf was slain in Norway by his own people."¹⁰⁰

⁹⁷ Slike normative kulturelle trekk kan også være nedfelt i religiøse trossystemer. En sammenliknende analyse av den norrøne åsatroen og kristendommen er ikke tatt med her.

⁹⁸ Se tabell 4.

⁹⁹ F versjonen; "*Ships of English thanes*": "*de nobilius angliae*."

I år 1045 dukker Olav Haraldssons sønn, Magnus opp i annalene;

*"[...] In this year king Edward gathered a great naval force at Sandwich because of the threatened invasion of king Magnus of Norway, but his warfare with Swein in Denmark, prevented his coming here."*¹⁰¹

I 1047 / 1048, forteller ASK at Magnus erobret Danmark, og at danene aksepterte ham som konge. Dette setter det norske kongedømmet i et klart motsetningsforhold til både Danmark og danskekongen, og styrker krønikens kategorisering av det. I 1049[48], ca. ett år etter Magnus sin død, får vi en positiv bruk av termen nordmenn og ikke indirekte hentydninger som i 1030. Dette er en sentral nedtegnelse for forståelse av hvilket territorium Norge omfattet på denne tiden. Dette kommer jeg tilbake til senere.

*"[...] and Harold, the uncle of king Magnus on his fathers side, went to Norway, [...], and the Norwegians accepted him as king, and he sent hither to make peace with this country. [...]"*¹⁰²

Det er først når Harald Sigurdsson Hardråde innvaderer England og faller ved York i 1066 at betegnelser og etnonymmer florerer i kildene. Jeg siterer utdrag av en av kildene¹⁰³;

*[...] king Harold from Norway with three hundred ships [...] the Norwegians had the victory. Then king Harold our king came unexpectedly upon the Norwegians. There was slain Harold the fair-haired [recte Hardrada] [...] and the remaining Norwegians were put to flight [...] the king then gave quarter to Olaf, the son of the king of the Norwegians, to their bishop, to the jarl of Orkney [...]"*¹⁰⁴

I dette 38 år lange tidsrommet oppfyller "Norge" de forestillingene annalistene selv hadde rundt definisjonen av et folk, eller en *natio*, nemlig; "ett folk med ett land, og med egen

¹⁰⁰ D, og E - versjonene.

¹⁰¹ D - versjonen.

¹⁰² D - versjonen

¹⁰³ C, og D – versjonene av ASK har for disse hendelsene i 1066 til sammen 6. referanser til nordmenn, og sammen med E - versjonen har de hele 8. referanser til "den norske kongen" i ulike varianter, blant annet "kong Harald fra Norge". Se tabell 4.

¹⁰⁴ D - versjonen.

konge(r)"¹⁰⁵. Det er også tydelig at relevansen av å referere til Norge og nordmenn blir borte etter slaget ved Stamford bridge i år 1066. Etter dette slaget rettet rikskongedømmet sin territorielle aggresjon bort fra England, og begrenset seg til den nordiske dynastipolitikken, samt proteksjonisme over de norrøne øyrikene i sørvest¹⁰⁶. Dette kan også være en forklaringsfaktor for ASKs manglende interesse for norske forhold og aktiviteter utover 1100 - tallet. Etter en enslig referanse til "Norway" i 1070 tier kilden. Uansett har vi fått en slags bekreftelse om "norsk" etnisitet i de samtidige kildene.

Fra å være en relativt vag betegnelse i begynnelsen av vikingtiden, får vi mot dens slutt en sterk og positiv verifisering om dens kognitive, formelle og territoriale betydning *for annalistene* på denne tiden. Det må forekomme en *sterk kongemakt* for at den skal kunne få tungt nok nedslag til å få innpass i kildene. Jeg snakker her om Olav Haraldsson som er farlig nok til at kong Knut selv reiser fra England med hærmakt mot ham. Senere har vi Olavs sønn Magnus hvis flåte truer med å invadere England, og som greier å undertvinge seg Danmark. Deretter har vi igjen Harald Hardråde som legger inn et sterkt bud om Englands trone ved sin invasjon av York. Det er ikke snakk om smågutter verken når det gjelder deres aspirasjoner eller deres evne til å søke å oppfylle disse.

Om disse kongene var mektige i kraft av sitt lederskap, noe som gjør deres kongeriker til hovedsakelig *personalforbundsstater*, eller om deres styre var mer institusjonelt forankret er ikke relevant for kildenedtegnelsene, så lenge deres makt var stor nok til å ha relevans for engelske forhold. Det er mulig å diskutere at personalforbundsstatene vi ser fra merovingertid av, går igjennom en utvikling mot et mer institusjonelt forankret rikskongedømme i middelalderen. Det er i diskusjonen av denne utviklingen vi må vurdere om det kan argumenteres for fremvekst av nasjonale ideologier og identiteter forbundet med disse. Dette er i tråd med nasjonalismedebatten mellom Bagge og Lunden.

Før jeg går inn på dette, skal jeg se på hvilken betydning vi må forstå termene "Norge" og "nordmenn" på midten av 1000 – tallet.

¹⁰⁵ Kapittel 1.5, eventuelt Ødegaard, Uffe 1994: 89.

¹⁰⁶ P.S.Andersen 1995:167.169-171.

3.2: Norge og nordmenn; Etymologisk innhold og etnisk betydning.

Termene "Norge" og "nordmenn" har en felles grunnstamme. Denne er "nór" eller "nord" (i.e. himmelretning) med endelsene -vegr / -vegir (vegar) eller -mann.

Termen "Norge" må ha utviklet seg fra betydningen "veg"; nordveien, eller "veien mot nord" i forhistorien, til betydningen "land" (Nóregr) i middelalderen. Opprinnelig må termen Norge opprinnelig ha definert noe en drar til, eller langs med (nordover) i.e. betydningen "nordveien", og ikke noe en drar fra. Norge i middelalderbetydningen "land" derimot, er det fullt mulig både å ha som opphavsted og å reise fra¹⁰⁷.

Spørsmålet er når skillet mellom betydningen "-vei" og "-land" fant sted. Ut ifra det tilgjengelige kildematerialets utsagnskraft, kan dette skillet settes til den første halvdel av 900 – tallet. Jeg har satt dette skillet her med utgangspunkt i den selvtilskrivende Ottars beretning fra rundt år 890, og den tilskrivende danske Jellinge 2 steinen fra år 863¹⁰⁸. I år 890 beskriver Ottar sitt opphavsted som "nordmennes land", og i år 863 får den danske kong Harald Blåtann hogget runer, der han presenterer seg som den som "vant hele Danmark og Norge (*Norveg*)". Dette er den første samtidskilden som bruker termen "Norge"¹⁰⁹. Den refererer til Blåtanns seier over Håkon Gode ved slaget på Fitjar i år 961. Dette betyr at "nordmennes land" går fra å være en overregional identitet for *konglomerater*¹¹⁰ av ulike folkland langs kysten fram til år 890, til også å bli forbundet med et fast definert territorium; Norge, i tiden rundt år 890 til år 961. Det er viktig å huske på at det Norge Jellingesteinen refererer til, er Håkon godes Norge, som var deler av kystnorge, og ikke det utvidete Norgesriket sagaene refererer tilbake til på 12 – 1400 – tallet.

Det er antakelig mest korrekt å se dette som at forestilingen om Norge som en territoriell enhet formet seg på denne tiden. De tidligste selvtilskrivende samtidskildene er tekst preget på *Olavspenningene* etter Olav Tryggvasson (år 995 – 1000), og Olav Haraldsson (år 1015 – 30)¹¹¹. Disse myntene reflekterer en herskerideologi der de fremstiller seg som henholdsvis *REX*

¹⁰⁷ Tatjana Jackson og Alexander V. Podossinov har tatt opp den etymologiske betydningen av termene "Norge" og "nordmenn", og deres betydning for datidens spatiale rom – orientering. De mener termen må ha hatt sitt opphav i sør, i retning av det kontinentale Europa i det 4. århundre, og at endringen i meningsinnhold skjedde frem mot middelalder. "Norway in old Norse literature: Some considerations of the specific character of Scandinavian spatial orientation". *Sagas and the Norwegian experience. Sagaene og Noreg*. 10. internasjonale sagakonferanse Trondheim 3 – 9 August 1997. Preprint. Trondheim: Senter for middelalderstudier Trondheim (1997): 281 – 293.

¹⁰⁸ Kilde hentet fra *Arild Hauges runer: DR 42 - Jellinge 2, Vejle amt, Jylland*; http://www.arild-hauge.com/danske_runeinnskrifter2.htm Århus: Danmark 2002.

¹⁰⁹ Przemyslaw Urbańczyk nevner i artikkelen *Ethnic aspects of the settlement of Iceland* (2002.s. 159 – 160) et dokument fra år 834, der Hålogaland skilles ut i et eget patria fra Norge (*norweon*). Jeg har ikke tatt med dette, for som Urbańczyk skriver: "[...] This document was falsified sometime in the eleventh century [...]"

¹¹⁰ Jeg skal komme tilbake til en utredning omkring konglomeratdannelser i det sammenfattende kapitlet i slutten av oppgaven.

¹¹¹ Dokumentasjonsprosjektet: http://www.dokpro.uio.no/umk/myntherr/ot_hist.html og http://www.dokpro.uio.no/umk/myntherr/oh_hist.html

NORMannorum og *REX NORMANNORUM*. De fremstilte altså seg selv som nordmennes konger, ikke Norges konger. Kombinert med ASKs nedtegnelse om ”nordmenn” i år 787[89] og Ottars beretning fra år 890, indikerer Olavspenningene utvikling av en herskerideologi rundt termen ”nordmenn” gjennom vikingtid.

Hva så med etymologien for ”nordmann”? Termen brukes om folk fra ”Norge” både før og etter det etymologiske skillet nevnt ovenfor, og helt fram til våre dager. Kan en spore en lignende etymologisk utvikling for denne termen som for ”Norge”?

Forfatteren Jordanes beskrev folkene i Skandinavia i et verk fra ca. år 551¹¹². Han beskriver blant annet en rekke ”natio”, eller folk langs det som i dag er norgeskysten, uten at han bruker termen nordmenn. Betegnelsen ”nordmann” må da ha blitt tatt i bruk etter folkevandringstid. Den etymologiske endringen fra å være en vag opphavsreferanse (i.e. ”mann fra nord”), til en etnonymisk betydning (”nordmann”) må da ha funnet sted fra 550 – tallet, og frem mot vikingtid og den første etnonymiske nedtegnelsen om ”nordmenn fra Hordaland” i ASK i år 787[89].

Som diskutert i det foergående kapitlet, brukes termen ”nordmenn” i etnonymisk betydning fra slutten av 700 – tallet, til opp på 1000 – tallet (og videre oppover i historien)¹¹³. Utviklingen ligger i at den norske etnisiteten går fra å være en udefinerbar overregional identitet langs kystlandet på slutten av 700 – tallet, til å få en klar geografisk og etnisk avgrensning på slutten av 800 – tallet. Olavspenningene viser at det frem til 1000 – tallet, utviklet seg en herskerideologi om at denne territorielt definerte etniske gruppen skulle ha en overordnet konge. Denne utviklingen kan bare forklares utifra fremveksten av rikskongemakten fra Harald Hårfagres regjeringstid av. Hårfagre regjerte fra ca. år 872 til år 932. Etter dette regjerer sønnene Erik Blodøks (år 932 – 934) og Håkon Gode (år 934 – 961) frem til Harald Blåtann vinner landet fra Håkon, og reiser Jellingesteinen der han refererer til Norge som et geografisk definert territorium.

Dette kan oppsummeres med at etableringen av begrepene ”Norge” og ”nordmenn” må ha funnet sted etter folkevandringstid (år 551). Termen ”nordmenn” må da ha gått over fra å beskrive ”en mann fra nord”, til å få et etnonymisk innhold i løpet av merovingertid, før vi får det første tilskrivende etnonymet i kildematerialet i år 787[89]. Rundt år 890 får vi positiv selvtilskrivning av denne etnisiteten med en geografisk avgrensning. Termen ”Norge” må på sin side ha gått over fra å beskrive ”veien mot nord” etter folkevandringstid, til å bety ”landet Norge” mot midten av 900 – tallet, eller tidligst slutten av 800 – tallet. Vi kan da konkludere med at den norske etnisiteten går tilbake til mellom år 551 – og 787[89], mens koblingen mellom etnisiteten og en territoriell norgesoppfatning, tidligst går fra slutten av 800 – tallet og fremover. Hvordan skal vi så forstå

¹¹² Charles C. Mierov (overs.)1908. Jordanes: *The origin and deeds of the Goths* kap. 3.

¹¹³ Unntaket er da de konstruktivistiske frankiske annalene.

Norge og nordmenn fra 1000 – tallet og utover mot år 1150? Er det det samme som på 800 - tallet? For å avklare dette, skal jeg ta for meg forholdene mellom kystnorge og de indre østlandsområdene på 1000 – tallet.

3.3: Norge og opplandene: Norges utbredelse rundt år 1050.

De eldste kildene gir liten informasjon om innlandsnorge mellom år 800 og 1150¹¹⁴. Det vi vet er at integreringen av de *indre østlandsområdene* inn under det norske rikskongedømmet, ikke tok fart før mot slutten av Harald Sigurdsson Hardrådes regjeringstid. P.S. Andersen skriver at når Hardråde kunne bli tatt til konge i opplandene innen ett år (i år 1045) etter sin tilbakekomst til Norge, tyder på at det fantes et maktvakum her som verken Magnus eller hans forstandere klarte å fylle. Etter Olav Haraldssons død på Stiklestad i år 1030 brøt opplendingene seg løs, og ville i følge sagaene revertere til hedendommen som en reaksjon mot Olavs hardstyre og tvangskristning. De avviste da også Olav den helliges sønn Magnus den godes tilnærminger, frem til Harald Hardråde kom og ble hyllet til opplandskonge. Det syntes som at Hardråde ved forliksmøtet mellom ham og Magnus Olavsson i 1046 bare ble tilkjent det han allerede hadde vunnet samme år; kongsnavn over opplandene med en medfølgende "underkonge" status under Magnus. Hardråde startet opp på samme sted som sin halvbror Olav Haraldsson. Forskjellen var at han måtte vente til kong Magnus av Norge døde barnløs i år 1047 før han som onkel, nærmeste frende og "underkonge" kunne gjøre odelskrav på Norges trone¹¹⁵.

Setter vi dette i kontekst med det ASK forteller for årene 1045 - 1049[48], tegner det seg et tydeligere bilde av det territorielle skillet mellom de indre østlandsområdene og Norge på denne tiden. ASK refererer til Magnus alene som Norges konge gjennom de siste årene av hans styre. Det er først etter Magnus sin bortgang, i år 1049[48], at kilden forteller at Hardråde "kom til Norge og ble tatt til konge av nordmennene". Denne formuleringen indikerer at det ikke var noen deling av rikskongemakten mellom Magnus og Hardråde, men at Hardråde tvert i mot var konge over et separat "patria" underlagt Magnus sitt norske kongerike. Han var da opplandskonge før han ble norsk konge. Formuleringen i ASK om at Hårfagre først ble konge over *Norge* i år 1049[48], reflekterer da en oppfatning hos kronikøren om at Magnus hadde vært *enekonge* over Norge frem til sin død. I følge Harald Hardrådes saga var Magnus og Hardråde i Danmark med den norske

¹¹⁴ Eyvind Fjeld Halvorsen gir en oversikt over krøniker og sagaer som omtaler innlandet i artikkelen "Inland Norway in the middle ages". *Collegium medievale*, volum 8 1995 / 1 s. 51 – 65.

¹¹⁵ P.S.Andersen 1995:148-149.

leidangen når Magnus døde. Når Harald prøvde å ta kontroll over leidangen, nektet den å følge ham Sagaen forteller at:

”[...] trøndere og nordmenn gjorde seg klar til å reise hjem [...] og leidangshæren løste seg opp. Da skjønnte Harald at det var best å fare tilbake til Norge og først legge under seg det riket [...] holdt han ting med folket og lot seg ta til konge over hele landet. Han fór slik helt øst fra Viken at han ble tatt til konge i hvert fylke i Norge.”¹¹⁶

Magnus den godes saga beskriver ham som først å komme over Jemtland til Trøndelag hvor han ble tatt til konge først. Deretter reiste hans sørover og øst til landsenden, og ble tatt til konge over hele landet¹¹⁷. I spennet mellom disse sagaene ser vi også at opplandene faller ut av en definisjon av Norge på denne tiden. Dette er i tråd med en definisjon av Norge og det norske rikskongedømmet som å være det samme som kystlandet. Det kan derfor ikke strekkes territorielt til å dekke de indre østlandsområdene på denne tiden.

Det er belagt i samtidige skaldekvad at opplandsbøndene tradisjonen tro, motsatte seg integreringen inn under Hardrådes rikskongedømme. Dette illustrerer et historisk, politisk og sosialt motsetningsforhold mellom de indre og ytre områdene i landet. Hardråde ble ikke lengre akseptert som opplandskonge etter at han ble tatt til *norsk* konge på de andre hyllingstingene. Dette kulminerte i åpent opprør i begynnelsen av 1060 - tallet og et knusende nederlag mot rikskongen. Det er best å se på den territorielle underleggelse av opplandene som en *ekspansjon* av det gamle norske rikskongedømmet utover dets tradisjonelle grenser. At det har vært konflikter mellom de regionaliserende kreftene på opplandene og den sentraliserende rikskongemakten som etablerte seg langs kystnorge, tyder på at det norske rikskongedømmet hadde en tradisjon med å søke å ta det i hevd. Det er lettest forklare dette som rikskongedømmet og dets ”krav” på hele eller deler av Viken og opplandene som *utslag av den gamle ætteodelsretten*. Dette er et sentralt poeng; hvordan kan en si at opplandene ”tilhører” Norge, eller rettere sagt det norske rikskongedømmets *riki* når de først samles inn under rikskongedømmet på midten av 1000 - tallet?

Dette perspektivet tegner seg enda tydeligere når en ser at termen ”Opplandene” på linje med ”nordmennene”, er en *konglomeratsbetegnelse* for folk som sogner fra ulike riker og folkland med felles geografisk og kommunikasjonsmessig avgrensning¹¹⁸. Det må derfor ligge lignende

¹¹⁶ Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 478.

¹¹⁷ Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 432 - 434.

¹¹⁸ Ringerike, Sigdal, Krødsherad, Land, Hadeland, Toten, Romerike, Vardal, Solør, Odalen, Biri, Gudbrandsdalen og Hedemarksbygdene.

prosesser forut for etableringen av begge disse konglomeratsbetegnelsene. Det samme må være tilfelle med Viken, som er en geografisk samlebetegnelse for områdene rundt Olsofjorden fra Vestfold til Kongselv i Bohuslen.

Olav den Hellige og Harald Hardrådes problemer med å få underlagt seg opplendingene kan forklares ut i fra dette perspektivet. Rikskongedømmet hadde ingen (ideologisk) *rett* til overherredømmet her utover det dets representanters ætteodel i kombinasjon med makt og allierte gav det under Olav den hellige og Hardråde. De kognitive prosessene har ikke funnet sted for at opplendingene og andre folk på østlandet har kunnet oppfatte seg som en enhet hverken i, eller under det norske rikskongedømmet. De kan da heller ikke ha sett på seg selv som "norske" eller "nordmenn" i denne perioden.

3.4: Konklusjon over norges utbredelse rundt år 1050.

De "nordmennene" som Den Anglosaksiske krønike refererer til på 1000 – tallet, er i etnonymisk betydning folk fra kystlandet; Ottars nordmenn. Ut i fra dette må vi også anta at når ASK f. eks. Kaller Magnus Olavsson for "nordmennenes konge", så er det territorielt og kognitivt folket i kystlandet det refereres til. Stridighetene mellom de norske og danske kongene dreier seg også i hovedsak om kontroll over Viken på Østlandet. Et område som *ikke* hører inn under Norge i den betydningen vi må forstå det på denne tiden. Det er en kjensgjerning at hvis en har kontroll over Viken, så har en kontroll over ferdselsårene innover østlandsområdet og opplandene, samt ferdselsårene sørover mot kontinentet.

Vi vet at denne perioden var en religiøs brytningstid der kristningen av landet tok fart. Jeg snakker ikke her om den personlig kristne Olav Tryggvason (år 995 -1000), men først og fremst om den misjonærkristne Olav Haraldsson (år 1015 – 1030), som tvang igjennom omvendelsen av sine undersåtter med alle midler, inkludert flammen og sverdet. De påfølgende prosessene i denne brytningstiden vil gi verdifull innsikt i den videre analysen.

3.5: Samkongetida: Det norske rikskongedømmet mellom ca. år 1050 og 1150.

Den institusjonelle utviklingen av det norske rikskongedømmet henger intimt sammen med utviklingen av den kirkelige sentraladministrasjon her til lands. I denne prosessen utnytter og samarbeider disse sentraliserende kreftene med hverandre for å realisere sine politiske agendaer. Det er et kvalitativt skille mellom den hovedsakelig politisk motiverte og styrte *institusjonelle utvikling* av konge - og kirkemakt og det kognitive ideologiske og religiøse *verdigrunnlagets*

utvikling. Dette underkapitlet skal ta for seg den politisk - institusjonelle utviklingen i Norge fra midten av 1000 - tallet, og fram til siste halvdel av 1100 - tallet.

Det er ett trekk ved det norske rikskongedømmet som dominerer mellom år 1046 og ca. 1150. Dette er *samkongedømmet*. I bolken om odelsløysing i Gulatingslova (GV7) ser vi at konseptet om samkonger er indirekte nedfelt i lovverket. Kilden nevner denne styringsformen i forbindelse med en lov som regulerer tilfeller der odelsjord har kommet inn under kongen. Man har da en tidsfrist på å løse ut jorda før den blir liggende (som odel) under kongen. Denne fristen er definert til å være styringstiden til 3 konger. Loven presiserer videre at om det er 3 konger på samme tid i landet, så regnes styret deres som én styringstid¹¹⁹. Dette gir oss en nøkkel til å forstå dette styringsprinsippet, og hvordan dette virker inn på skifte av kongemakten mellom generasjonene.

Det ser ut til at de regionaliserende kreftene representert ved de lokale stormennene begynte å formulere en ny ideologi etter hardstyret under Svein Alfivason. Denne ideologien gikk kort ut på å *støtte opp om rikskongedømmet*, i stedet for å gå imot det med militærmakt støttet av utenlandske interesser. Når nye tronprentanter gjorde seg gjeldende ved å påkalle slektskap og dermed odelsarverett til kongedømmet søkte heller stormennene å forsone tronkandidatene med hverandre gjennom diplomati, fremfor å stille seg bak hver sin kandidat med våpenmakt. Dette er antagelig en sterk årsak til at Magnus Olavsson og Harald Hardråde forsonet seg med hverandre i stedet for å gå ut i åpen konflikt¹²⁰.

I mot midten av det 12. århundre ser det ut til at samkongepriinsippet hadde utviklet seg til en konstitusjonell praksis og at denne praksisen var under et sterkt politisk og sosialt press¹²¹. Et hovedelement i denne praksisen er *odelsarveretten*. Dette styringsprinsippet bygger på forestillingen om at riket var en odel i ætten og tilkom alle odelsberettigede sønner¹²². Sønn eller sønner arver far, og bror arver etter sønneløs bror i en patrilineær suksesjon. På slutten av 1000 - tallet ble det etablert en herskerideologi der forestillingen om Norge som odel i Hardrådeætten var rådende. Dette innebar at det bare var ætlinger av Harald Hardråde og hans etterfølgere som kunne gjøre krav på tronverdigheten som Norges konger. Det er viktig å presisere at sønner primært gjorde krav på arv etter sin far, ikke som ætlinger etter Hardråde. Slike krav ble ikke fremmet før helgenkongekultusen rundt Olav den hellige var ferdig utviklet i det 12. århundre. Da tok kongene tronen som stedfortredere for hellig Olav "Norges evige konge". Samkongetida representerer en

¹¹⁹ Robberstad, Knut 1969. **Gulatingslovi**. (overs.) GV7. s. 251.

¹²⁰ P.S.Andersen 1995:148.

¹²¹ Knut Helle 1991:42.

¹²² P.S.Andersen 1995:168,99,275-276.

tillemping av de gamle kjente kulturelle normene rundt fordeling av arv / odel i et ett- eller to-generasjons perspektiv (bror til bror / brødre, far til sønn / sønner).

Arveretten til "Norges rike" var som den vanlige odelsretten gjenstand for prøving på tingene. Det nyttet ikke å fremme krav ut ifra odelsretten hvis en ikke hadde makt og innflytelse å sette bak kravene sine. Maktbalansen mellom kandidatene var avgjørende for å få kravet på kongeriket igjennom. Med en mer pasifistisk orientert stormannsklasse som stimulerte til fredeligere løsninger, ble resultatet at kongedømmet ble skiftet etter odelsprinsipper når det var flere kandidater innen samme arveklasse.

Det ser ut til at samkongedømmet var organisert etter et generasjonsprinsipp; ingen sønner av en samkonge kunne gjøre krav på arven før de andre medkongene til faren var døde. Hvis vi ser på Håkon Torefostre så måtte han vente i 24. år, fra 1069, til 1093, før han kunne gjøre krav på farsarven etter Magnus Haraldsson. Dette prinsippet ser da også ut til å bli uthulet utover på 1100 - tallet. Uthulingen er det først Sigurd Jorsalfar som står for. Han hadde avkrevd en ed fra landsfolket om at de skulle ta hans sønn Magnus til konge etter ham. Dette representerer et fremstøt mot enekongedømmet og et brudd med den praksis samkongedømmet hadde utviklet. Resultatet var at Harald Gille ved Sigurds død i 1130 lot seg hylle på Haugating ved Tønsberg, og fikk så stor oppslutning at Magnus måtte ta sin "onkel" som medkonge.

I siste instans var det kretsen rundt Gille som brøt med den gamle praksisen. Sigurd Slembe dukket opp i 1036, og påstod at han også var en frillesønn av Magnus Berrføtt. Som sådan gjorde han krav på sin del av "farsarven". Kretsen rundt Gille var blitt motstandere av riksdeling etter seieren over Magnus Blinde, og rådet Harald til å rydde ham av veien. Dette mislyktes og foranlediget Sigurds hevndrap på ham senere samme år. Dette viser at samkongedømmet som prinsipp ikke strakk seg lengre enn det stormennene fant for godt. Man er villig til å bruke det gamle for å anskaffe seg posisjon og makt i samfunnet, men viker vekk fra dette når det står om å beholde den.

Det var først etter tronfølgeaven av 1163, at enekongedømmet fikk nedslag på 1200 – tallet. Vi ser her at integreringen av rikskongedømmet som et sentralisert enekongedømme ikke finner sted i den perioden jeg diskuterer. Det går likevel an å diskutere utviklingen av rikskongedømmet parallelt med utviklingen av kirkeinstitutionen.

3.6: Den norske kirke frem til 1150 - tallet.

Kirken på 1000 - tallet kan kalles for en *konge* - eller *folkekirke*, der kongen og bondesamfunnet hadde mye å si når det gjaldt både oppførelse, underhold og vedlikehold av

kirkene, samt tilsetning av biskoper og prester¹²³. Kirken ble ansett som kongens eller soknefolkets eiendom. Det er klart ut i fra sagatradisjonen at kongene så på bispene som sine håndgangne menn, da de ble tillatt å ha hird og fikk visse veitsle - rettigheter. Som sådan gled de inn i organisasjonen til rikskongedømmet frem til kirken etablerte seg som en egen institusjon mot midten av 1100 – tallet.

Kongedømmet må også ha ansett etableringen av faste bispeseter og etableringen av hovedkirkeordninger som en administrativ og åndelig konsolidering av sitt maktområde i de siste tiår av 1000 - tallet.

Allerede under Olav Kyrres regjeringstid kan vi se en tilnærming mellom den norske konge og pavestolen ved et brev datert den 15.12.1078, fra pave Gregor den 7 til Olav Kyrre. Her ber paven Olav sende noen ættestore menn til opplæring ved pavehoffet¹²⁴. Det er også sagabelegg for å anta at kong Kyrre søkte å normalisere forholdet til pavekirken i *Hungrvaka*¹²⁵. P.S Andersen skriver at normaliseringen mellom den norske rikskongen og pavestolen antagelig førte til en fastere organisering av kirken i Norge med etablering av faste bispeseter i Nidarneskaupangen, på Selja, og så i Oslo og Bergen¹²⁶. Dette betyr at opplandene ved det senere bispesetet på Hamar, ikke var direkte underlagt rikskongedømmet til Olav Kyrre på slutten av 1000 – tallet. Dette demonstrerer at det var en direkte kobling mellom det norske rikskongedømmets utbredelse og de bispesetene som ble etablert under det. I lys av dette kan vi se på det senere privilegiebrevet av 1152/53¹²⁷, der Norge skilles ut med et eget erkebispede, som en institusjonell stadfestelse av rikskongedømmets territoriale utbredelse mot midten av 1100 – tallet.

Etableringen av erkebispedet må ses i lys av den såkalte gregorianismen, som ble formulert av pave Gregor den syvende rundt år 1070. Denne gikk kort ut på å søke å etablere kirken som en sekulær makt i kristendommen, på linje med dens religiøse makt og utbredelse. Et ledd i denne pavepolitikken var å sentralisere kirkemakten sterkere til pavestetet i Roma. På 1100 - tallet innebar dette å knytte til seg ytterkantene av Europa, deriblant Norge, ved å opprette nye metropolitanprovinser. Ut ifra dette perspektivet kan en si at Gregorianismen begynte å manifestere seg i Norge allerede i løpet av det første tiår av dets formulering, og at vi får en ca. 80.

¹²³ Se P.S.Andersen 1995:301-335, for den norske kirkes integrering i det norske samfunnet i det første kristne århundret frem til ca. 1100.

¹²⁴ Se P.S.Andersen 1995:172, samt **Diplomatarium Norvegicum (DN)** VI.2 eller **Regesta Norvegica (RN)** 50 [1078]. Iflg. *Regesta*, er det Lat. Dok. feildatert til 1079.

¹²⁵ P.S.Andersen 1995:171-172.

¹²⁶ P.S.Andersen 1995:172,313-317,329-334.

¹²⁷ Se K.Helle 1991:50. Evt. **RN** nr. [89], [99], 213, 303. I **DN** VIII.1 evt. **RN 92; 1154 november [30]**, får vi også et stadfestingsbrev fra Lateranet som bl.a. sier at alle etterfølgere etter (erkebiskop) Jon (av Trondheim) skal vies i Roma, noe som indikerer at kirken understreker sin tilsetningsrett overfor kongen.

år lang prosess som kulminerer med kirkens formelle om ikke reelle "løsriivelse" fra det norske rikskongedømmet. Vi ser at rikskongedømmet i tiden fra år 1078 – 1152/53, formulerer en ideologi omkring Norge som en egen kirkeprovins, og at denne provinsen korrelerer med kongedømmets territorielle utbredelse.

I følge sagatradisjonen gav Sigurd Jorsalfar en rekke tilsagn til den norske kirke under sitt korstog til Det Hellige Land i årene ca. 1108 – 1111. Blant annet skulle han arbeide for "en erkebispesete i landet." Han skulle antagelig etter påvirkning fra norske geistlige videre innføre tiende og selv betale tiende. Hans fremstøt mot et enekongedømme for sønnen kan også ses ut ifra denne påvirkningen. De norske samkongene hadde også et godt forhold til danskene på denne tiden. Det er ingenting som tyder på at hverken Sigurd eller Øystein Magnussønner arbeidet for noe geistlig sentrum i Norge, utover å arbeide for konsolidering av kristendommen ved utbygning av kirke - og kloster organisasjonen, og med donasjoner av norsk krongods til disse.

Sagatradisjonen tillegger enstemmig Jemtlands tilknytning til Norge, fra Øysteins misjons – og korstogvirksomhet¹²⁸. Et brev fra en abbed i Cluny i år [1122 -1123]¹²⁹ omtaler antagelig Sigurds kommende leidangstog til Sør - Sverige (Småland) samme år, og betegner det som et korstog. Saken er at disse aktivitetene også kan ses på som ønskelige ut ifra samkongedømmets territorialpolitiske og økonomiske interesser. Misjons- og korstogaktivitetene til Magnussønnene fra ca. år 1120, kan ut ifra de ytre politiske omstendighetene ses på som en territoriell ekspansjon av rikskongedømmet. Et mål må også ha vært å styrke deres posisjon i den nordiske kristenheten. Kirken i Norge kan under Sigurd og Øystein fremdeles kalles for en folke- og kongekirke. Det er ting som tyder på at disse hadde stor innflytelse over tilsetninger av prester og biskoper her til lands. Disse rettighetene var det nemlig først Harald Gilles sønner Inge, Sigurd og Øystein som frasa seg ved privilegiebrevet i år 1152/53. Dette privilegiebrevet skilte Norge ut som en egen kirkeprovins med et eget erkebispesete. Denne kirkeprovinsen omfattet alle de landskapene som tradisjonelt assosieres med Norge på denne tiden. Det etableres et erkebispesete i Nidaros med underlagte bispeseter i Bergen, Stavanger, Oslo og på Hamar. I tillegg kommer seks bispeseter på Suderøyene og vesterhavsøyene.

For Magnussønnene må konsolideringen av den norske kirke ha fortonet seg som en religiøs og administrativ konsolidering av deres verdslige styre. Rikskongene fikk igjennom privilegiebrevet først og fremst legitimert sine territorielle krav over fastlandsnorge og vest over havet. Rikskongedømmet fikk også en godt organisert administrativ organisasjon på sin side. Prisen for dette ser ut til å ha vært å frasi seg retten til å innsette geistlige, og garantere kirkens

¹²⁸ P.S.Andersen 1995:179-182.

¹²⁹ DN XIX.25 eller RN 65;[1122 - 1123].

selvstendighet ved økonomiske innvilgelses og rettarbøter. Denne nye kirkeprovinsen er da et utslag av både kirkelige og kongelige realpolitiske målsetninger.

3.7: Konklusjon: Rikskongedømmet og kirkemakten frem ca. år 1150.

Vi får her presentert hvordan en territorialpolitisk herskerideologi vokser fram blant makteliten i Norge frem til midten av det 12. Århundre. Rikskongedømmet og kirken formulerer en territoriell, politisk og religiøs enhetstanke, der folket er samlet under disse to sentraliserte statsmaktene. Spørsmålet blir da hvorvidt det brede lag av folket tok til seg denne ideologien, og i tilfelle om dette hadde bæring på deres identitet og selvoppfattelse.

Det neste fokuset blir å se om den religiøse og politiske utviklingen påvirker og endrer det gamle lokale og regionale fellesskapet og det samfunnet det var rotfestet i. Er det riktig å si at utviklingen av kirke og kongemakt påvirker de gamle lokalt og regionalt integrerte samfunnsgrupperingene og fører til strukturelle endringer av disse? Svaret er både ja og nei. Jeg har allerede pekt på hvordan kongeideologien fram til midten av det 12. Århundre var en blåkopi av kulturelt forankrede oppfatninger omkring arv og prominens. Jeg har også nevnt personalkirkeordningen som gjorde at høvdinger og bygdefolk beholdt kontrollen over kultusen, om enn med en ny ramme og et nytt innhold langt opp på 1100 - tallet¹³⁰. Mellom rikskonge og kirkemakt, stod tingvesenet som en sentral arena for horisontal og vertikal regulering av relasjonene i mellom eliten og de lavere strata i samfunnet. Spørsmålet er hvordan fremveksten av rikskonge og kirkemakt affekterte de gamle lovfellesskapene.

Som jeg skal vise under, er det ikke nødvendigvis store endringer i ideologisk og verdimessig fundament som fører til strukturendringer, men det faktum at vi får nye organer som strekker seg langt ut over de tradisjonelle grensene til lovfellesskapene. Det er derfor nødvendig å gå inn på de historiske og kulturelle forutsetningene for etableringen av tingvesenet. Disse kan finnes i generelle integreringsprosesser fra tiden før vikingtid, og fremover mot middelalder. I denne sammenhengen må vi se på relasjonene mellom befolkningsutvikling og slektskaps og maktstrukturer.

¹³⁰ Se også Sverressaga s.150; ”Om erkebiskopen og kong Sverre” Ut i fra denne sagaen var denne ordningen også gjeldende mot slutten av 1100 – tallet.

3.8: Familie og slektskapsstrukturer i vikingtid og middelalder.

Formålet med denne diskusjonen er å sette familie og slektskapsstrukturen i det norske samfunnet i perspektiv i forhold til en videre diskusjon av etnisk integrering av samfunnet. Som nevnt i teoriutredningen i kapittel 1, er et metodisk grep i en etnisitetsanalyse å se hvordan etnisitet reproduseres i familiebaserte segmenter av samfunnet. Det er lite trolig at det lar seg gjøre å gjennomføre en slik analyse her. På den andre siden kan en utredning av familiestrukturen i vikingtid og middelalder, gi oss innsyn i hvor viktig familietilhørighet var i forhold til andre typer relasjoner i samfunnet. Jeg tenker først og fremst på relasjoner til maktstrukturer og andre institusjoner som var med på å knytte individer og familiegrupper sammen i et sosialt og kulturelt fellesskap. Det blir forholdet mellom ætt, politikk og tingvesen som diskuteres videre etter dette, og hvordan disse relasjonene kan ha ført til sosial, politisk og etnisk integrering av landet.

Ole Steinar Tøtlandsmo mener at det er mulig å etablere andre politiske systemer i Merovingertid enn de som er basert på vertikale slektskapsbånd (stamme- og klanssystemer); nemlig høvding og kongemakt¹³¹. Han har sett på slektskapsstrukturen i en analyse av de politiske forholdene på Sørvestlandet i vikingtid¹³². Et viktig moment i hans maktpolitiske analyse er at de vertikale slektskapsbåndene mellom makteliten og de lavere strata i samfunnet må brytes for at statslignende enheter kan oppstå. Horisontale slektskapsbånd mellom maktelitene derimot, er viktig for den politiske utviklingen.

Utgangspunktet hans er arve – og bøtesystemene i Gulatingsloven. Arvereglene beskriver et idealisert økonomisk system som beskriver hvordan eiendom skal overføres mellom generasjonene. Bøtesystemet på sin side beskriver et idealisert konfliktløsningssystem som anviser hvordan drapssaker kan løses ved hjelp av økonomiske bøter. Til sammen viser disse to rettsområdene hvilke slektskapskategorier som har forpliktelser til hverandre, og som systemet strukturerer i et forpliktende gjensidig forhold. Tøtlandsmo demonstrerer et patrilineært slektskapssystem, der de gjensidige forpliktelsene opphører horisontalt ved det tredje leddet; tremenninger, og vertikalt i det tredje leddet; oldebarna. Fjernere slektninger har små eller ingen krav og forpliktelser overfor ego.

De horisontale og vertikale begrensningene i slektskapssystemet viser at ætten i vikingtiden ikke var nok til å reprodusere den stabilitet og kontinuitet individene trengte i de samfunn de var en del av. Den nære ætten tilfredsstilte de umiddelbare behov for identitet, trygghet og sosial forankring, men den slektskapsgruppen man kunne søke støtte hos, var rent tallmessig for liten til

¹³¹ Tøtlandsmo, Ole Steinar 1995:47 ff.

¹³² Ibid: s. 72 - 79.

at man kunne hevde seg overfor det utall slektskapsgrupper en delte samfunn med.

Oppløsningstendensene i slektskapssystemet må også ha vært veldig synlig for de sosiale aktørene. Land, eiendom og makt ville fragmenteres og forsvinne ut ved arveskifte og dannelsen av nye ættelinjer. Å holde land, eiendom og samfunnsposisjon konsentrert innen det man anså for sin ættelinje må ha tatt mye tid og energi. Det at slektskapsstrukturene var i en permanent fluks må også bety at man hadde et behov for andre institusjoner utover ætten, som kunne bidra til å stabilisere samfunnet og gi det en kontinuitet. Det er i dette rommet vi må se på høvding - og kongemakt, tingvesen og religion.

3.9: Slektskaps og maktstrukturer.

De oppløsningstendensene som er iboende i ættestrukturen har en direkte bæring på maktstrukturene i samfunnet. Tøtlandsmo har som nevnt i sin ovennevnte analyse av de politiske forholdene på Sørvestlandet i vikingtid, demonstrert at oppløsningstendensene i tredje ledd også gjelder kongeætter og andre ættearistokratier. Dette fenomenet gjennomsyrrer altså alle nivåene i jordbrukssamfunnet på denne tiden.

Gårdsdelingen og nyrydningen i tiden etter 600 – tallet kan forstås i dette perspektivet. Det er eksempler på en passiv og en aggressiv strategi i forhold til skifte av odel og status i mellom generasjonene. Gårdsdeling i arvesammenheng kan ses på som en passiv strategi, og tilsier en fragmentering av ættens primære ressursgrunnlag; odelsjorden, i mindre enheter. Dette ville også innebære en fragmentering av ættens posisjon. Nyrydning kan ses på som en aggressiv strategi for å unngå oppsmuldring av familiens økonomiske og politiske ressursgrunnlag ved å duplisere dette i periferien i tilfeller der det er flere arvinger. Jeg snakker ikke her om en type underbruk under en hovedgård, men etablering og utskillelse av egne gårdsenheter. En aggressiv strategi innebærer enten kultivering av egen utmark, eller at man må akkumulere større økonomiske og politiske ressurser for å tilegne seg flere landområder. Slik vil man i minste fall forhindre fragmentering av det status- og ressursgrunnlaget man har opparbeidet i sin generasjon, ved arveskifte til den neste generasjonen. Dette må nødvendigvis bety at man måtte delta i det maktpolitiske spillet i allianse med, eller i opposisjon til aktører utenfor ætten. Dette bringer oss til det ættebaserte krigeraristokratiet som neppe kan ha bidratt til å stabilisere dette samfunnet.

I Merovingertid kan endringene i det arkeologiske materialet hinte til påvirkning fra de sørgermanske områdene. Tøtlandsmo har med støtte i den tyske arkeologen Heiko Steuer beskrevet Merovingerne som å ha hatt et åpent rangsamfunn. Dette er det samme som en *personforbundsstat* der kongen styrer ved personlige bånd til maktapparatet sitt. Makten i et slikt

samfunn hviler på ulike krigerfølger med hver sin leder. Som belønning for sine tjenester får krigerfølget donert jord som gjenytelse av lederen deres. Siden jorddonasjonene og embetene som fulgte med dem ikke var arvelige og regulert gjennom noe fast system, var man avhengige av å markere sin makt gjennom å fremvise ytre statussymboler og utøve ritualer for å vedlikeholde sin status¹³³.

Et samfunn hvor makten er konstruert rundt en personforbundsform vil oppleve disruptive tilstander når den personen makten er konstruert rundt forsvinner. Siden makten er bygd opp ved personlige og ikke konstitusjonelle eller institusjonaliserte allianser mellom makthaveren og hans støttespillere, vil maktbasen desintegreres når vedkommende dør eller fortrenses av sine konkurrenter. Det er med andre ord ikke gitt at makthaverens etterkommere automatisk overtar hans maktposisjon og støttespillere. Dette er avhengig av de politiske forholdene rundt det maktvakuumet som oppstår ved makthaverens død. I et samfunn med slike ustabile og skiftende maktstrukturer er ens personlige og økonomiske ressurser avgjørende for å bygge og vedlikeholde allianser for å fylle et maktvakuum. I et agrarsamfunn med en voksende populasjon og et begrenset dyrkbart territorium, og hvor de klanlignende ættestrukturene desintegreres i tredje ledd, vil man oppleve en mer intens og aggressiv maktkamp omkring de viktigste ressursene, og også få en sterkere stratifisering av samfunnet.

Tøtlandsmo viser også at de vertikale og horisontale patrilineære ætteforbindelsene heller ikke var sterkere enn at medlemmene av ættene på toppen av samfunnet ikke nølte med å gå inn i allianser med medlemmer utenfor ætten når det gjaldt å sikre eller øke sin personlige makt og prestisje, selv om slike handlinger ville være i strid med andre ættemedlemmers interesser¹³⁴. De sosiale aktørene var dermed henvist til å knytte andre typer relasjoner enn de som var derivert fra den skiftende slektskapsgruppen.

Ætten var likevel den primære *identitetsfaktoren* for menneskene i denne perioden. Ens potensiale for å vinne seg makt og innflytelse i samfunnet, var proporsjonal med hvor velstående og høyættet en var. Arenaene for de ættebarnes maktspill har tradisjonelt vært designert som slagmarken, tingene, kultusen, og sosial nettverksdannelse der en skaffet seg likeverdige eller underlegne allierte (frender) gjennom institusjoner som ekteskap og gilde-, gave- og fostringsordningene.

I et slikt perspektiv kan det se ut som om det var lite aktuelt å formulere etnisitet for medlemmene av ættesamfunnet. På den andre siden er det åpenbart at det er visse aspekter ved dette ættesamfunnet som gjør at etnonymene og ofte landområder som assosieres med disse blir

¹³³ Tøtlandsmo op cit: 51. Steuer 1989: 107.

¹³⁴ Op cit: 75 – 79, 84 – 90.

artikulert. Det faller seg naturlig ut i fra kildesituasjonen å lete etter disse aspektene på de samme arenaene som de ættebårnas maktpill utfolder seg.

3.10: Maktpolitisk og sosial integrering av folklandene.

Av de ovennevnte arenaer er det en arena som kildemessig egner seg ut for en generativ etnisitetsanalyse; tingordningen. Før vi kan gå inn på det spesifikke innholdet og struktureringen av tingvesenet og dets funksjonelle aspekt i datidens samfunn, er vi nødt til å drøfte tingene i lys av problematikken rundt landskapsnavn, politisk stratifisering og integrering av ulike folkland i Norge i tiden før vikingtiden.

Mye av problematikken ligger i det faktum at det skriftlige kildematerialet om norske forhold er veldig tynt i tiden før vikingtid. Man er stort sett henvist til å utlede maktsentra ut i fra arkeologiske funnkonsentrasjoner assosiert med en maktelite. Dette innebærer at man på den ene siden kan påvise teoretiske maktsentra, men at man samtidig vanskelig kan utlede noe spesifikk informasjon om disses form og innhold. Det man kan si er at funnkonsentrasjoner assosiert med en maktelite, har en tendens til å finnes på kommunikasjonsknutepunkter og i rike jordbruksområder. Langs kysten finnes slike konsentrasjoner gjerne på strategiske steder langs skipsleia, og gjerne på steder der fjorder og vassdrag gir kommunikasjonsforbindelser innover i landet. I innlandsområdene finner vi også konsentrasjoner av "høvdinggods" i forbindelse med innsjøer og vassdrag¹³⁵. Slikt får vi grove avgrensninger av noe som kan minne om territorier forbundet med disse maktkonsentrasjonene. Utredningen av de skiftende og ustabile hierarkiske maktstrukturene har demonstrert at de maktpolitiske personforbunds- dannelsene en ser i vikingtid, ikke hadde evne til å utkrystallisere klare og permanente territorielle politiske enheter. I beste fall kan en spekulere i semipermanente maktområder og territorier assosiert med disse. I tillegg til dette må disse maktstrukturene ha oppstått ved personlige forbundsdannelser mellom medlemmene av det øverste sjiktet av samfunnet. Dette betyr at vi får en bred klasse av folk i det nederste sjiktet av bondesamfunnet uten personlige bånd til det herskende sjiktet. Det er et begrenset sett med

¹³⁵ Claus Krag 1995: 58 – 59. Han baserer seg på Bjørn Myhres (B. Myhre 1987: 169-187) arkeologiske utredninger om høvdinggraver og høvdingterritorier i folkevandringstid i Sør-Norge i perioden 400 – 600 e.kr. Hans analyse er basert på gravgods kombinert med geografiske og toponymiske data. Han ser disse korrelasjonene som å representere maktsentra for en redistributiv høvdingmakt, der målet er å kontrollere det lokale produksjonsoverskuddet for å anskaffe og vedlikeholde et økonomisk, militært og sosialt stratifisert system, der anskaffelse av luksusimport gjenstander som bronse, glass og gull, var viktige sosiale markører for eliten. Han presenterer også ulike modeller for hvordan disse territoriene kan ha artet seg, fra flere selvstendige lokale maktsentra innen territoriet, til territorier der det er en dominerende makthaver, og videre til eksempel på situasjoner der en dominerende makthaver eller politisk enhet har tatt kontroll over et nabo – landskap.

strategier denne klassen kan benytte seg av for å få tilfredsstilt sine grunnleggende behov for sikkerhet og stabilitet. Man ser gjerne disse strategiene knyttet opp til vertikalt underordnede allianser med lokale stormenn og stormannsslekter¹³⁶.

Det fantes forøvrig en institusjon som kunne tilfredsstille folks grunnleggende behov for sosial forankring, stabilitet og sikkerhet i hverdagen; lovfellesskapene

Lovfellesskapene kan ses på som eksklusive territorielle trygningsinstitusjoner. De sprang ut av folks basale behov for stabilitet og sikkerhet, og var samtidig en integrert del av de ustabile skiftende hierarkiske politiske maktstrukturene. Spørsmål som reiser seg i forbindelsen med disse lovfellesskapene er hvor gamle de var, og om de sprang ut av en tidligere samfunnsstruktur. De tidligste skriftlige indikatorene vi har på territorielt integrerte organisasjoner, er stamme – og landskapsnavnene.

Den gotiske historieskriveren Jordanes nevner i sitt verk *De origine actibusque Getarum* fra ca. år 551, flere ”stammer” som vi kjenner i Skandinavia fra senere tid. Jordanes beveger seg kognitivt fra østsiden av Viken, og nordover langs norgeskysten når han tar for seg det vestre Skandinavia. Unntaket er *Adogit* som han plasserer lengst nord i Skandinavia i begynnelsen av kapittel 3¹³⁷. Det er høyst usikkert om *Adogit* kan kobles til hålogalendinger. Det er også viktig å merke seg at han ikke bruker betegnelser for ”Norge” eller ”nordmenn”. Det er rimelig å anta at han ville ha brukt disse betegnelse hvis de var kjente i hans samtid. Jordanes bruker derimot ”*natio*” begrepet, og skriver at *Scandza* består av ”mange forskjellige nasjoner”. Sammenholdt med informasjon fra yngre kilder viser opplysningene hos Jordanes at enkelte av disse folkegruppene på senere tidspunkt levde i ”riker” og ”land”. Dette gir oss følgende skjema:

¹³⁶ Tøtlandsmo Op cit. 66 – 69. Iversen, Tore 1995: 171 ff. Tøtlandsmo har f. eks. beskrevet et økonomisk storgodssystem rundt Erling Skjalgssons styre i den sørlige delen av Sørvestlandet basert på en hypotese av Tore Iversen. Denne går ut på at: ”[...] i en tid med manglende statsmakt søkte folk til steder og personer som til en viss grad kunne garantere den individuelle sikkerheten. På den måten fikk vi godsansamlinger med en høvding i sentrum. Folk på godsene var sikret de basale behovene, men måtte bidra til godsets økonomi ved egen produksjon. Sannsynligvis måtte de stille opp i militære konflikter hvor godsets sikkerhet eller høvdingens ære og prestisje var utfordret.”

Man kan ikke utelukke at godsansamlinger med føydallignende leilendingsbånd forekom, men da i direkte tilknytning til stormannsgårdene. På denne måten kan man redusere det brede jordbrukssamfunnet til passive aktører, der de er prisgitt en usikker skjebne etter som makt og eiendom blir skiftet mellom de ulike aktørene i det øverste samfunnssjiktet.

¹³⁷ Mierow 1908. Jordanes kap. 3. § 23 – 24. Det er en digresjon i den siste setningen av §23, der han sammenligner finenes ”snille gemytt” med vinovilithi, suetidi og dani før han går tilbake til sin oppramsing av folkeslag langs Norge. Ser en vekk fra denne er fremstillingen ganske grei.

Jordanes ca. år 551:	Moderne etnonymisk oversettelse:	Etnonymisk deriverte folkland:
Raumarici	Romerikinger	Romerike
Aeragnaricii	Ranrikinger	Ranrike
Finn	(sørsamer?)	
Granii	Grener	(Grenland)
Augandzi	Egder	(Agder)
Eunixi	(Ukjent)	(Ukjent)
Taetel	(Ukjent)	(Ukjent)
Rugi	Ryger	(Rogaland)
Arochi	Horder	(Hordaland)
Ranii	(Ukjent)	(Ukjent)
Adogit	(hålogalendinger?)	(Hålogaland?)

Claus Krag mener at vi ikke kan påstå at disse enhetene har utgjort politisk – organisatoriske enheter i den betydning at hele landet regelrett var inndelt i ”stammeriker”. Han mener at hvis vi regner med at ord med endinger som –land, - rike og (senere) – mork i seg selv forteller om politisk organisasjon, så får vi problemer med andre landskapsnavn som ikke inneholder slike sammensetningsledd. Eksempler han nevner på dette, er Agder, Sogn, Fjordane og Møre. Han mener det er lite overbevisende at noen av de norske landskapene som er så like skulle ha utgjort stammeriker mens andre ikke skulle ha gjort det.

Krag mener at de stamme- og landskapsnavnene vi kjenner først og fremst er geografiske navn, der landskapene i noen tilfeller har gitt navn til folket, som egder i Agder, og i andre tilfeller at det er folket som har gitt navn til landskapet. Samtidig sier han at slike geografiske navn ikke er tilfeldige. En ”stamme” har blitt identifisert geografisk både av seg selv og andre folkegrupper. Dermed har det nok også foreligget større mulighet for politisk samhandling innenfor et landskaps grenser enn på tvers av slike grenser. Krag ser dette i sammenheng med at større høvdingdømmer kan ha oppstått for så å ha gått i oppløsning igjen i forhistorien¹³⁸. Han kobler altså eventuelle territorielle politiske organisasjoner direkte opp til de skiftende ustabile hierarkiske maktstrukturene det er redegjort for ovenfor. I disse maktstrukturene kan vi utlede få holdepunkter

¹³⁸ Krag 1995. s. 57 – 59.

for relasjonene mellom høvdingene og folket. Krag beveger seg ikke inn på en diskusjon av etnisk gruppeorganisasjon som et konstituerende aspekt ved territorielle samfunnsorganisasjoner.

Som nevnt i innledningen *kan* en etnisk gruppe korrelere med en territoriell avgrensning. Agder osv. representerer for Krag geografiske navn som ikke har noen sammenheng med den politiske organiseringen av samfunnet i vikingtid og tiden før.

Det jeg finner interessant er at Jordanes allerede på 500 – tallet henviser til folk i landet ved bruk av *ethnonym* som senere kan assosieres med områder både med og uten -land og -rike endelser. Dette løser problematikken rundt landskapsnavnene med øye for en etnisitetsanalyse. Vi ser her at etnonymene Jordanes presenterer i år 551, senere kan kobles til landskapsnavn som igjen er derivert av disse etnonymene. Dette gir en direkte kobling mellom folkenavn og landskapsnavn uavhengig av om landskapsnavnene har -land / -rike endelser eller ikke. Slik blir foreksempel Jordanes *Augandzi* senere kalt *egder*, og territoriet som assosieres med disse kalt *Agder*.

Sammenfører vi de sikreste opplysningene hos Jordanes om folkegrupper langs kysten med det Den anglosaksiske krøniken og Ottars beretning forteller oss, får vi følgende bilde av deler av ”nordmennes land” på slutten av det niende århundret:

Jordanes ca. år 551	ASK år 787[89]	Ottar ca. år 890
	Nordmenn	Nordmennes land
(Adogit?)		Hålogaland (lengst nord i landet)
Horder (Hordaland)	Hordaland	
Ryger (Rogaland)		
Egder (Agder)		(Skiringsal lengst sør og øst.)

Vi ser at kildene tegner et bilde av kystlandet som ligner på det vi kjenner fra senere tid. Det er flere kjerneområder som f.eks. Trøndelag og Sogn som ikke er med, men det er rimelig å anta at disse var etablerte landskaper allerede før Ottar sin tid. Spørsmålet er hvordan disse landskapene var organisert.

Siden ustabile hierarkiske maktstrukturer kan være integrerte deler av en samfunnsorganisasjon basert på eller uten etnisk gruppeorganisering, blir et videre spørsmål i hvilken grad etnonymene som er assosiert med disse landskapene representerer en etnisk gruppeorganisasjon, og i så tilfelle hvilken grad av etnisk gruppeorganisering de representerer.

Jeg prøver ikke å tone ned de hierarkiske politiske maktstrukturene, men påpeker at der makt bygges på personalforbundsrelasjoner knyttet opp mot ego og ikke hans slekt, vil vi i kortere perioder få det som kalles personal høvding- og kongedømmer. Disse kan da som Krag poengterer ikke assosieres med noe fast territorium. Hvis de hierarkiske maktstrukturene skulle ha representert de eneste bærende strukturer datidens samfunn ville de vært preget av ustabile og kaotiske tilstander. Det må derfor ha eksistert andre institusjoner enn høvding og kongemakt som sørget for det integrerte landskapets kontinuitet.

3.11: Identitet, makt og tingvesen.

Det er på bakgrunn av disse forholdene jeg har dannet meg en teori om tingdannelse og etnisitet i Norge. Tingene står nemlig frem som den eneste samlende, strukturerende og stabiliserende institusjonen i det førstatalige Norge. Dette er også den eneste institusjonen som gjennom visse innholds- og formmessige endringer har kontinuitet gjennom hele den perioden jeg tar for meg.

Tingene var organisert etter andre prinsipper og på et annet grunnlag enn de skiftende høvding- og kongedømmene. Samtidig var de også strukturert slik at de kompletterte de samme politiske maktstrukturene. Noe annet kan ikke forklare tingvesenets lange kontinuitet. Prinsippene ble lov og konsensus versus individuell makt og vold. Grunnlaget ble dannet ut ifra etnisk gruppeorganisasjon. Komplementariteten til høvding – og kongemakten ble dannet på gjensidig grunnlag. Makthaverne ville ha behov for å legitimere sin posisjon utover deres personlige alliansedannelser. Tingene motiverte makthaverne til å oppsøke dem da man i tillegg til å få legitimert sin makt på hyllingstingene, også ved lovtak ble tatt til lovlig konge over alle de som svarte til lovsamfunnene. Dette innebar at en makthaver også ble tilbudt en utvidet maktbase utover den han hadde greid å bygge ved personlige alliansedannelser. Spesielt viktig må det ha vært å få kontroll over når og hvor folkeoppbudet; lovsamfunnets pliktbundne totalmobilisering mot ytre fiender skulle mobiliseres. Folkeoppbudets funksjon var å trygge lovsamfunnets og dermed også elitens sikkerhet, stabilitet og kontinuitet. På denne måten ble tingene representert ved tingfolket en attraktiv ressurs for enhver makthaver som ønsket å utvide, legitimere og konsolidere sin maktbase. Samtidig bidro tingene som et forum for det utvidete samfunnet til å begrense og kontrollere de herskendes maktutfoldelse. Bakgrunnen til dette finner vi i det relative styrkeforholdet mellom den legitimitetssøkende makthaveren og tingfolket.

De opprinnelige hyllingstingene artet seg opprinnelig som våpenting (allemannsting der man gikk mann av huse med full bevæpning). Der hyllet man den aspirerende herskeren ved

våpentak (slo våpnene sammen) eller fordrev ham. Gjensidige vurderinger av tingmennenes og den maktsøkendes oppbuds komparative styrke og besluttsomhet dannet basis for *rettslige* forhandlinger om på hvilket grunnlag den maktsøkende skulle hylles på.

Vi har eksempler i saga- og lovmaterialiet på at konger slik som Magnussønnene i 1105, sverget på å følge lova og i enkelte tilfeller gir rettslige innrømmelser; rettarbøter, for å vinne tingfolket over på sin side. Våpentaket blir en formell rettslig og kontraktuell stadfestelse av den avtalen herskeren og tingfolket kommer frem til for hans styre. I dette ligger det et viktig poeng: Jo bedre tilbud den legitimitetssøkende gir tingfolket, og jo bedre han følger den inngåtte avtalen, desto sikrere blir hans posisjon i det lovfellesskapet han hylles i. Begår den herskende for mange brudd på den inngåtte avtalen kan han risikere å miste støtte og kontroll over tingfolket, og i verste fall bli fordrevet av det. Siden dette dreide seg om en personlig kontrakt mellom den herskende og tingfolket så opphørte denne ved henholdsvis den herskendes død eller fordrivelse.

De trønderske motstandsbestemmelsene gir oss unike eksempler på hva som kan skje hvis de herskendes maktutfoldelse går for langt¹³⁹. Hvis en konge øvde voldsverk mot andre, skulle det føres pil gjennom alle de åtte trønderfylkene, og de skulle alle fare etter ham og drepe ham, såfremt kongen ikke greide å rømme landet (Trøndelag). Da skulle han aldri kunne komme tilbake til landet igjen. For en jarl skulle det tilsvarende føres pil igjennom fire fylker, og for en lendmann kun to fylker. Det er bemerkverdig at denne paragrafen ble tatt med når Frostatingslova ble skrevet ned på 1260 – tallet. Dette indikerer at vi ikke har med en sovende paragraf å gjøre, men en realitet rikskongedømmet på denne tiden måtte forholde seg til.

Dette har blitt sett på som uttrykk for eldgamle germanske rettsprinsipper¹⁴⁰, og gir oss et bilde på hvordan forholdet mellom tingfolket og de politiske strukturene de svarte til kunne termineres.

Bortgangen av gamle makthavere førte til nye forhandlingsrunder med nye legitimitetssøkende makthavere enten de var arvinger eller rivaler til den gamle herskeren. De aspirerende makthaverne ville finne det strategisk hensiktsmessig å konformere seg etter lovsamfunnets lover og regler for å øke mulighetene til å oppnå prominens i lovsamfunnet. Uansett om det da var snakk om en enkeltperson eller en gruppe enkeltpersoner, ville lovsamfunnet bestå.

Vi ser her at det ligger flere feedback mekanismer i spennet mellom lovsamfunnet og de hierarkiske maktstrukturene som er med på å bevare samfunnets stabilitet og kontinuitet. Disse

¹³⁹ P.S. Andersen 1995. s. 277, eller F.IV. 50 – 52.

¹⁴⁰ Hagland & Sandnes *Frostatingslova* 1994. s. 221. f.25.

I Magnus den godes saga reagerer trønderne på hans hardstyre, og sier at han brøt mot ”loven som Håkon Gode satte” (rundt år 950). De sier også at han vil fare samme veien som andre konger og høvdinger de hadde tatt livet av p.g.a overmot og lovløshet. Magnus rettet opp forholdet til bøndene ved å gi rettarbøter og å få skrevet ned Grågås. (Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 440 -442).

fungerte normativt ved å oppfordre til konformering til lovene, og pragmatisk gjennom den herskendes ønske om makt, kombinert med tingfolkets behov for en leder som fører an i krig og verner *lova* (samfunnet). I tillegg til denne vertikale relasjonen mellom folk og herskere, regulerte tinget de horisontale relasjonene mellom innbyggerne i lovfellesskapet.

Konklusjonen blir ut i fra dette at tingvesenet var med på å garantere folks behov for trygghet, stabilitet og kontinuitet i samfunnet. Dette må også ha vært strukturert slik at det kunne bestå uavhengig av om det fantes en, flere eller ingen dominerende makthavere, og videre slik at lovsamfunnet fikk en viss styring og kontroll over de herskerne som til en hver tid kunne dukke opp.

Man ser allerede i denne skissen at vi må snakke om ting og lovfellesskap som en eksklusiv kategori der man snakker om ”oss” vs. ”de andre”, og der gruppedlemskap er definert gjennom deltakelse, tilhørighet og konformering til de verdier og normer som omslutter og definerer lovfellesskapet. Gildevesenet er også en institusjon som var med på å bygge identitet, Men siden de ser ut til å være integrert etter samme lest som tingene, har jeg valgt å fokusere på tingvesenet¹⁴¹.

3.12: Etableringen av de store alltingene.

Tingordningen gjennomgår i vår periode en utvikling der mindre kjerneområder samles under felles lovkoder. Til tross for denne utviklingen er det visse statiske trekk som sammen med utviklingen av tingvesenet kan gi oss en del informasjon om samfunnsorganisasjonen i Norge i vikingtid og tidlig middelalder. Dette gjør det mulig å applisere et teoretisk apparat omkring etnisk identitet og gruppeorganisasjon.

Det er visse organisatoriske fellestrekk i det norske tingvesenet, med noen forskjeller mellom Østlandet og resten av landet. Knut Robberstad har gitt en rettshistorisk redegjørelse for dette¹⁴². Fra gammelt av (ant. i århundrene etter folkevandringstiden) har vi tingene som den klareste indikatoren for samfunnsorganisasjon i det germanske Skandinavia. De ulike samfunnene

¹⁴¹ Siggurdsson. Jon Vidar: ”Norsk historie 800 – 1300: Frå høvdingmakt til konge- og kyrkjemakt” Oslo: Det norske samlaget 1999; 155 – 164. Gildevesenet er også en institusjon som hadde samme funksjon. Det ser ut til at gildevesenet også var en konstant gjennom perioden, og at de fulgte på integreringen av folklandene. Trønderne f.eks. hadde et felles fylkesgilde. Disse brukte en familieanalogi for å understreke et likeverdig samhold mellom medlemmene i samfunnet. Gildene prøvde også å dempe konfliktene i samfunnet ved å fungerer som uoffisielle meglere og private domstoler for å bevare freden i samfunnet.

Det kunne vært interessant å sett om det er en sammenheng mellom rikskongenes kontroll over tingvesenet og overføringen av lokale identitetsbyggende funksjoner til de mer ”private” rommene gildene representerer. Dette har jeg dessverre ikke anledning til her, men det er klart at dette åpner for en del interessante perspektiver.

¹⁴² K. Robberstad 1990; Rettssoga bd. 1.

i landet var styrt av folkeretten. Dette var en sedvanerett med grunnlag i folks tradisjoner, vaner og meninger. Denne sedvaneretten var ikke formalisert i noen nedskrevet lov før på 1100 – tallet. Dette betydde at man måtte ha et forum for å samles i fellesskap og avgjøre hva som var gammel og etablert lov, eller skipe ny rett. Dette forumet var tinget. Det kan diskuteres hvorvidt dette systemet ble importert ved diffusjon / migrasjon fra folkevandringstid og fremover, eller om dette er et eldre trekk ved den skandinaviske samfunnsordningen.

Jeg har i forbindelse med utredningen av skandinavene på de britiske øyene i kapittel 2, redegjort for at vikingene i utled i innledningen av de ulike bosetningsfasene må ha hatt en mobil sosial, politisk og militær organisasjon. Vi ser da også at på Man, Orknøyene, Shetland, Wirral i det nordvestre England og i Ross – Shire; England, er det stedsnavn som derivert av ulike norrøne betegnelser for *Ting*. Det beste eksempelet finner man på Island. Islendingene implementerte det islandske alltinget allerede rundt år 930. Landnåmet hadde da gitt en såpass stor populasjon at behovet for organisering av et felles lovsamfunn ble ansett som avgjørende for å stabilisere relasjonene mellom medlemmene av det unge samfunnet. siden innbyggerne på Island var en heterogen gruppe av ulikt opphav, valgte de å modellere det nye lovfellesskapet på den relativt etnisk nøytrale Gulatingslova.

Dette viser at lovfellesskapene først og fremst var konstituert av folket. Når vi også ser at de raskt reproduseres der folk bosatte seg i utled, og at disse nye alltingene dannet arenaer for konvergens rundt nye identiteter som f.eks. den islandske¹⁴³, er det best å se mulige etnisiteter som produkter av prosesser som har funnet sted etter etablering av permanente stedsbundne ting. Dette innebærer å se folk, ting og landskap under ett i en etnisitetsanalyse. Eventuelle etnisiteter vil da korrelere med, eller ha utspring i en territoriell avgrensning og tilhørighet. Etablering av permanente stedsbundne ting vil altså starte lokale identitetsbyggende prosesser. Disse vil igjen påvirke og påvirkes av strategisk samhandling med tilgrensende stedsbundne lovfellesskap og etter hvert danne kjerneområder organisert som rundt allting og en felles delt identitet.

Stikkordet blir da *kjerneområder*. Det er ikke tilfeldig at de etnonymisk deriverte landskapsnavnene vi kjenner fra kystlandet korrelerer med geografiske og kommunikasjonsmessige avgrensninger. Lovfellesskapene var betinget av at medlemmene kunne stille på alltingene. Dette tilsier at tingene måtte lokaliseres på sentrale steder, noe som lettet den kommunikasjonsmessige logistikken for oppmøte fra landskapene rundt. Dette må ha vært et grunnleggende premiss på alle nivåer fra lokalting og helt opp til lands- og landsdelsting.

¹⁴³ Else Mundal tar også opp det islandske alltingets identitetsbyggende funksjon i; "Fremveksten av den islandske identiteten, dei norske røtene og forholdet til Noreg". *Collegium medievale* volum 10, 1997 / 1 – 2. Oslo: Collegium medievale. The society of medieval studies (1997): 7 – 29.

Uavhengig om man ser tingvesenet som å ha vokst frem fra lokale forhold eller som et importert fenomen, vil slike geografiske og kommunikasjonsmessige betingelser være med på å definere hvilke områder som vil kunne svare til det samme tinget.

En lignende argumentasjon blir ofte brukt for å forklare plasseringen av Gula – og Frostatingene. Kildene tegner et bilde av Gulatinget som en type landsdelsting allerede på midten av 900 – tallet, og muligens enda tidligere. Det har blitt antatt at Gulatinget var et allting for *Firda* -, *Sygna*-, og *Hordafylki* når Harald Hårfagre kom til makten mellom ca. år 880 - 900¹⁴⁴.

Den fysiske lokasjonen av Gulatinget danner også en kommunikasjonsnode midtveis langs kysten fra den geografiske nord- og sørgrensen av lovfellesskapet, og videre innover Sognefjorden.

Under påvirkning fra Håkon Gode ble Gulatinget omorganisert til et lagting og utvidet til å inkludere *Rygjafylki*, og senere Sunnmøre og Agderfylkene i år 950. Denne utvidelsen førte også av praktiske årsaker til at det gikk over fra å være et allting til å bli et sendemannsting. Håkon foretok en lignende omorganisering og antagelig utvidelse når han etablerte Frostatinget i Trøndelag¹⁴⁵. Dette viser at overgangen fra landsting til landsdelsting er en prosess som innledes og styres av den fremvoksende rikskongemakten. På bakgrunn av dette må fremvekst og organisering av lokale og regionale allting ses på som resultater av tilsvarende prosesser og relasjoner mellom lokalbefolkning og lokale eller regionale makthavere.

Av de overleverte lovverkene fra disse to tingene er det Frostatingslova som egner seg best for en etnisitetsanalyse av relasjonene mellom folk, ting og landskap. Analysen av Frostatingslova vil danne grunnlag for mer generaliserte slutninger for folklandene som ble regulert av Gulatingslovi. Etter en gjennomgang av Gulatingslovi har jeg funnet at den er bemerkelsesverdig nøytral i sin bruk av etnonym. Fylkesnavn brukes bare i forbindelse med regulering av utbudet av leidangen og sendemenn til Gulatinget (GI.3 og GXIII.22). Når det gjelder intern organisering av fylkene som var innordnet under det, ser det ut til at de igjen var inndelt i fjordunger. GII.2. gir den hierarkiske struktureringen av Gulatingsområdet. På bunnen stod Fjordungstingene som var organisert under sentrale fylkesting. Deretter stod Gulatinget på toppen. Ut i fra den overleverte *Gulatingslovi* ser det også ut til at lovverket var strukturert slik at de fleste tvister og lovspørsmål ble løst på fjordung og fylkesnivå. Lovverket for Gulatinget er strømlinjeformet og gir liten informasjon om variasjoner i sosial og rettslig praksis mellom fylkene. Det går allikevel an å konkludere med at fylkene som var organisert under Gulatinget i stor grad dannet autonome rettslige og organisatoriske enheter når det gjaldt den daglige styre og rettspleie. På fylkesnivå kan

¹⁴⁴ P.S Andersen 1995; 90.

¹⁴⁵ P.S Andersen 1995; 100.

man stipulere hypoteser omkring fylkestinget som arena for artikulering, definering og vedlikehold av en felles (etnisk) identitet innenfor det landskapet det omfavnet.

Før jeg går nærmere inn i en diskusjon av forholdene i fylkene i Gulatingsloven, skal jeg ta for meg organiseringen av trøndernes landskap på slutten av 1200 - tallet. Kildeoverleveringen av Frostatingsloven gjør det mulig å komme ned på et partikulært nivå, og til å føre en bedre empirisk diskusjon omkring folk, ting og landskap. Jeg skal demonstrere at trønderne dannet en etnisk organisasjon på denne tiden, og så se hvor langt denne etnisiteten kan trekkes tilbake i tid.

3.13: Trøndelag: Frostating og Øyrating.

Trøndelag var i en særstilling da de beholdt sitt gamle allting; Øyratinget, ved siden av Frostatinget. Sameksistensen mellom disse tingene gir oss en unik mulighet til å studere et allting organisert rundt et kjerneområde og hva som skjer når dette utvides utover sine gamle grenser til å omkranse eksterne områder med andre identiteter.

Kronologisk har det vært ansett som sannsynlig at det først var de rike jordbruksbygdene i Inntrøndelag som organiserte seg i et lovfellesskap. Deretter kom Uttrøndelag til frem mot vikingtid. Sammen gikk disse opp i Øyratinget. Etter implementeringen av Frostatinget rundt år 950 kom så etter hvert de ytre lovfellene¹⁴⁶.

Før jeg går nærmere inn på de strukturerende trekkene ved Trøndelag, skal jeg gå videre inn på visse normative og konformerende trekk ved tingordningen.

3.14: Kronologi, form og funksjon.

Ut i fra kildesituasjonen er det vanskelig å utlede detaljerte kronologiske utviklingslinjer for de trønderske tingene. De eneste sikre datoene vi har å henge på lovskipnadene er årene 1105, som representerer Magnussønnes rettarbøter, og 1274 som representerer Magnus Lagabøtes landslov. Ut ifra teksten i ulike skipnader går det an å datere enkelte lover relativt ut i fra disse datoene. Det store flertall av skipnadene gir ikke klart daterbare data. Det faktum at Øyratinget bestod ved siden av Frostatinget, gjør det også vanskelig å datere skipnader som å være eldre eller yngre ut i fra hvilket ting de kan assosieres med.

Vi får en særnorsk nyvinning i de siste femti årene før år 1000. Da hadde de største lovfellesskapene blitt så store at de gikk over fra å være allting der alle hadde møteplikt, til

¹⁴⁶ Hagland & Sandnes 1994; XII – XXIII.

sendemannsting der man sendte representanter fra lokaltingene i stedet. På sendemannstingene representerte lendmenn og årmenn kongemakten. Etter kristningen kom i tillegg bisper og prester som representanter for kirkemakten. Disse nye sendemannstingene ble kalt lagting og artet seg mer som landsdelsting enn landsting for mer definerte folkegrupper.

Allting er en betegnelse for de gamle landstingene og som i tidlig vikingtid antakelig sammenfalt med kjerneområdene til de gamle folklandene. Trøndelag er et eksempel på et kjerneområde organisert rundt Frosta- og Øyratingene. Dette sammenfallet er ikke gitt av seg selv og er gjenstand for motstridende oppfatninger. På alltingene hadde alle frie menn møteplikt. Disse kan best beskrives som konglomerater av mindre tingenheter. Navn på slike mindre enheter var fylkes, herads-, fjerdinge-, og skipreideting som også ble kalt for allemannsting. De minste av disse lovsamfunnene var bygdetingene som omkranset frie medlemmer av de enkelte bygdesamfunnene. Det er naturlig at de store tingene fikk større anseelse enn de mindre tingenhetene. Det er mest hensiktsmessig å se på de gamle landstingene og de senere landsdelstingene på Frosta - Gula - Eidsiva- og Borgarting som å representere overordnet lov, og de mindre tingenhetene under disse som å representere underordnet lov¹⁴⁷. Dette vil si at lover som ble vedtatt ved de overordnede tingene hadde forrang, og subsumerte eventuell motstridende praksis ved de underliggende tingenhetene. Ut ifra dette forholdet kan det argumenteres for en gradvis uniformeringsprosess i de kjerneområdene man kan påvise i vikingtiden. Dette innebærer at de integreres i en sterkere organisatorisk enhet i perioden fra slutten av folkevandringstid og frem mot middelalderen.

Som nevnt over, var de gamle lovsamfunnene konstituert av sedvanerett. Folkene som bodde i disse følte at de "åtte" eller var ett med loven. Det rettshistorikerne har utledet av dette er at de praktiserte personalitetsprinsippet. A. A. Rasmussen definerer dette som at ;

"Retten kun var bindende for dem som tilhørte lovsamfunnet.."¹⁴⁸

K. Robberstad utdyper dette nærmere;

"Rettsamfunnet i den gamle tidi var folket. Kvart folk hadde sin rett. Ei side av dette var at retten ikkje gjaldt for andre enn dei som hørde til folket." [...] " Lovsamfunnet var ein samskipnad for dei som hørde med i det, ikkje ein maktskipnad over andre. Lovi gjaldt for, og mot, dei som åtte i henne." [...] "Når folk av ymse folkegreiner skulde bu fredeleg saman i eitt

¹⁴⁷ Lat: Lex superior, og lex inferior.

¹⁴⁸ A. A. Rasmussen 1987; 119.

rike, førde grunnsynet til den skipnaden at kvar mann stod under lovi til sitt folk og hadde rettsvern under den i heile riket. Ein talar her um personalitetsprinsippet.”¹⁴⁹

Dette betyr i følge både Rasmussen og Robbertsad at fremmede i tiden før landsdelstingene og rikssamlingen i prinsippet var rettsløse innen lovsamfunnets grenser og at medlemmer av et lovsamfunn kun var bundet av sin lovs normative sanksjoner innen disse grensene. Dette betyr f. eks. at en trønder kunne reise ut av Trøndelag og dra i viking i andre deler av landet uten frykt for straff eller forfølgelse fra lovfellene hans når han vendte hjem igjen. Mangelen på ekstraterritoriale rettigheter i andre lovfellesskap må ha vært en sterkt medvirkende faktor i å utkrystallisere klart atskilte grupper.

Her blir det klart at medlemskap og evne til å delta i beslutningsorganene og prosessene i lovsamfunnet, var avgjørende for de sosiale aktørene. Tilhørighet til et lovsamfunn gav en sosial tilknytning og en nominell beskyttelse som varierte i styrke avhengig av ens sosiale rang, status og forbindelser i lovsamfunnet. Disse forbindelsene var basert på slektskap, vennskap (frendskap) og andre faktorer. Dette bandt folk sammen i et strukturert sosialt fellesskap der loven i stor grad strukturerte og satte grenser den sosiale interaksjonen mellom medlemmene.

3.15: Ting, rettstanke og selvhevdelse.

En stor del av aktiviteten innen de rettslige, politiske og religiøse sfærene utspant seg rundt tinget. Siden atferd som kunne tolkes til å være i strid med gjengs lov ble ansett som utilbørlig og ofte møtt med negative sanksjoner, ble store deler av det sosiale spillet kanalisert igjennom tinget. Her kunne man nemlig få sanksjonert sin atferd som legitim og ”rett”. Tingene garanterte også for en relativt fredelig løsning av mange tvister mellom medlemmene av lovsamfunnet. Det er viktig at man ikke ser på rettsoppfatningen på denne tiden gjennom vår egen samtids briller. Lovene på denne tiden kan best forstås som uttrykk for et samfunns idealiserte kollektive fredsønsker, fremfor et uttrykk for noen objektiv og metafysisk rettsoppfatning. Loven var en av flere arenaer for det sosiale spillet, som ofte hadde utspring i den individuelle selvhevdelsestanken. Dette reflekteres sterkest i sagaenes hevn – og feide tematikk. Johan Hovstad oppsummerte dette i en studie i norrøn etikk:

¹⁴⁹ K. Robberstad 1990: 59, 153, 59. Robberstad redegjør for dette som et trekk ved den gammelgermanske folkeretten.

” Men om den forne seden ikkje kjende førestillinga om brot mot objektive rettsbod, var den ålmenne fellesskapstanken så sterk at den tilkjende alle rett til oppreisning for krenkt ære gjennom bot eller hemn. Denne smålåtne form for rettstrygd som ligg i omgrepet mannhelgi, som analogt med slike ord som tinghelgr og hofshelgi vil seie at ingen har rett til å botelaust å krenkje ein mann eller ein ætt si ære.”¹⁵⁰

Hovstad gjør også rede for at det ikke var overgrep som drap og ran som var rettsstridig. Det var retten til oppreisning for skadeverk mot en mann eller hans ætt lovene stadfestet. I rettsprosessen var det heller ikke noen bevisførsel i vår forståelse av ordet, men en vitneprosess der den parten som stilte med størst støtte vant søksmålet. Det var da en persons *metnad*, og *vyrdnad* oppsummert i makt og ære som avgjorde utgangen av rettsprosessen. Dette kan forstås ut ifra den norrøne etos omkring ære, der man skulle handle åpenlyst og stå for sine handlinger, og ikke handle i skjul som en nidingsmann. ”Skjulte” handlinger blir i lovverkene automatisk møtt med sterke sanksjoner, og lovbyteren mister sin rett til å verge seg i rettsprosessen. Dette viser hvor viktig det var for lovfellesskapet å kanalisere og kontrollere den norrøne selvhevdelsestanken, slik at feider og andre konflikter ikke skulle spinne ut av kontroll og destabilisere samfunnet. Uten en åpen og oversiktlig rettsprosess, ville konflikter fort kunne degenerere til åpne stridigheter mellom ulike familiegrupperinger, deres frender og politiske allierte.

Det er derfor viktig å gå inn på hvordan lovverket søker å gripe tak i potensielt disruptive konflikter for å kanalisere dem gjennom tinget. Loven gjør dette gjennom visse institusjonaliserte begreper; mannhelgi, tinghelgi, grid og trygd, som samlet kan oppsummeres som *tingfred*. Denne betegnelsen beskriver lovfellesskapets samlede fredsønsker. Slik kan separate familiegrupperinger og politiske alliansenettverk samles under lova på tinget, og danne et integrert lovfellesskap.

3.16: Tingfreden.

Det er mulig at konseptene rundt tingfreden kom fra, eller via en type kaupangrett, der folk og handelsmenn fra andre områder skulle være garantert fred og fritt leide på de tider markedene var åpne. Johan Hovstad har gått inn på denne siden ved grid eller fred. Begrepet grid finnes i følge Hovstad ikke i sørgermansk, men er et norrønt sameie og må ha vokst frem i dette området. Dette er den freden som kunne bli fastsatt ved at man gjorde avtale fred med landsfolket for en gitt tidsperiode for å drive handel¹⁵¹. Å artikulere en slik grid forutsetter en viss grad av samarbeide

¹⁵⁰ J. Hovstad 1943; 88 – 89.

¹⁵¹ Hovstad, Johan 1943; 68 – 72.

mellom folk fra til dels ulike grupper og lovsamfunn. Det er mest sannsynlig å se grunnlaget for denne freden som å ligge i lovfelleskapene, der man antagelig allerede hadde tingfred og lokale markeder under de regelmessige tingene. Det ville da være et kort kognitivt sprang å applisere det samme prinsippet i regionale allting og kaupangretter. Jeg skal gå inn på ulike skipnader i Frostatingslova for å dokumentere hvordan tingfreden kan ha artet seg i Trøndelag på 1200 – tallet.

Begrepene mannhelgi, tinghelgi, grid og trygd bringer oss inn på generelle normative trekk ved Frostatingslova. Den bruker begrepene fredheilag eller fredhelga for å beskrive en generell rett immunitet mot vold og overgrep. Preben Meulengracht Sørensen forteller at (islendinge) sagaenes menneskeideal kan forstås utifra rettsbegrepet *helgi*, og dets grunnbetydning ”hel, ubeskadiget”¹⁵². Frostatingslova bruker betegnelsene *fred-* med endelsene *-heilag*, og *-helga* i samme betydning. Brudd på denne immuniteten, antatte eller reelle, kunne føre til påstander om rett til hevn, eller oppreisning i form av bøter. I innledningen til Frostatingslova (F.i.1), blir det knesatt et generelt prinsipp om at alle landsmenn skal være fredhelga både innen og utenlands. Det er videre fire sentrale sosiale arenaer som blir fremhevd i lov materialet:

Tre stader, i kyrkja eller på tinget og ved gilde skal alle menn vera like ukrenkjelege, men elles vert ingen mann utleg på grunn av staden. (F.IV.58) ***”Såleis er òg sagt at frie menn skal vera fredhelga i heimen sin[...]*** (F.V.5)¹⁵³.

Folk hadde en generell immunitet når de reiste mellom disse arenaene. F.IV.5 forteller at en var fredhelga når en reiste (F.IV.40; på allfarvei) til og fra hjemmet sitt.

Tingfreden må ses på som et funksjonelt trekk i Frostatingslova. Begrunnelsen for dette er at den skulle garantere folk fritt leide frem og tilbake fra tingene. Dette ble regulert med spesiallovgivning, der brudd på denne ble møtt med sanksjoner som bøter, lovløshet, landsforvisning og konfiskering av jord og eiendom¹⁵⁴. Denne spesiallovgivningen indikerer at tingferden ikke nødvendigvis var noen trygg affære. Vi kan ut ifra dette se at man hadde nedfelt et prinsipp om at folk skulle være fredhelga når de dro til tings. Dette vernet tinget som en institusjon der samfunnet kunne være med på å styre og kontrollere de individuelle aktørenes strategiske valg og handlinger. Dette bringer oss inn på konseptene rundt *grid* og *trygd*. Disse begrepene ble

¹⁵² P. M. Sørensen 1995; s. 165-184, 191-193.

¹⁵³ F.IV.9: Drap på tinget gjør en automatisk utlegd. F.IV.10: Å såre en annen på tinget gir automatisk utlegd, hvis en ikke ber om rett for seg med én gang. En mister altså automatisk sin rett til å verge seg i rettsprosessen, og blir støtt ut av lovfelleskapet. Det er dette som ligger i begrepet tinghelgi. F.V.45: Verger en godset sitt mot røvere, er en automatisk fredhelga.

¹⁵⁴ Ingen skulle hindres / stoppes (F.X.43) eller overfalles (F.IV.29) når de var på tingferd. F.i.5 understreker også at sendemenn til Frostatinget hadde grid på ferd mellom hjem og ting.

aktualiserte når en part i en konflikt hadde fått sin fredheilighet *krenket*. Det var da den andre parten i konflikten som hadde *gitt avkall* på sin egen fredheilighet ved å utøve den krenkende handlingen, og dermed marginalisert eller støtt seg selv ut av lovfellesskapet. Frostatingslova reflekterer at det var et normativt press på partene i en konflikt for å prøve å komme til fredelig forlik av tvistemål, før de utartet seg til disruptive feider mellom aktørene. Dette kunne ta form som ensidige eller gjensidige initiativ til å føre saken etter gjeldende lover og regler. Saksgangen i ulike tvistemål kunne føre til at de ble tatt opp på tinget.

Grid kan best forstås som en midlertidig fredning av en gjerningsmann gjennom lysning eller avtale frem til konflikten har funnet en rettslig løsning. Grid var altså en midlertidig avtale om å avstå fra vold. Trygd er noe en gir hvis gjerningsmannen har lovt å gjøre bøter for seg. Trygd er da den varige avtalen om fred mellom partene¹⁵⁵. Den avtalen som partene kommer frem til gjennom den rettslige prosessen gir rettstrygd hvis den er offentlig, og trygd hvis den er privat. Alle partene blir bundet til å holde denne avtalen under trusler av sterke negative sanksjoner. Dette kalles for *nidingsverk* og *-drap*¹⁵⁶. Frostatingsloven bruker stor plass på å regulere forholdene rundt disse konseptene. Grid binder partene til å avstå fra vold til forhandlingene er gjennomført og avtale om varig trygd er gitt. Fullføres forhandlingene blir gjerningsmannen fredhelga igjen. Bryter de sammen fordi en av partene bryter avtalen om grid eller trygd, så kan de voldelige relasjonene gjenopptas

Det som trer frem ved en gjennomgang av lovstoffet rundt grid og trygd er *forakten for den skjulte handlingen*. Det sentrale aspektet ved å gi grid og å få rettstrygd, er at lovbrøteren står frem og lyser handlingen på seg. Mord er det mest eksplisitte eksemplet på dette:

”Det tredje er om ein mann drep ein mann med mord. Det største nidingsverk er når ein mann er med i svikråder for å råda land og tegnar unna kongen [...]” (F.IV.4) “[...] Såleis er òg sagt at ingen mann skal nektast løyve til å stå frem på tinget, unnateke ein banemann som drep ein mann på tinget, og tjuv med tjuvegods på ryggen. (F.V.30) Om ein mann vert slegen i hel, skal den vera banemann som lyser drapet på seg. Og det skal lysast same dagen innanfylkes, og en skal nevna seg ved namn og nattstad og heradet ein er i frå; og det skal lysast til ein fri mann med fulle rettar [...] og drapslysninga skal seiast fram på tinget [...] Og om han ikkje

¹⁵⁵ J. Hovstad Op. Cit.; s. 68-72.

¹⁵⁶ F.IV.2: Å drepe den som har fått rettstrygd. F.IV.5: Å bryte lovlig bindende rettstrygd som en selv har vært med på å inngå. F.IV.13: Å drepe en som har grid. F.V.9: Grid og trygd som inngås er bindende for alle baug – og nevgildesmenn (frendene til den som gir grid og trygd.). Den som bryter dette er trygdebryter eller gridniding. Det nyttet heller ikke å påstå at man ikke visste om at en slik avtale var inngått, hvis man ikke kunne fri seg ved edsavleggelse. Faller eden, er straffen etter F.IV.1-4 klar; utlegd med tap av gods og løsøre.

lyser drapet såleis, då er han rett mordar og har spilt land og lausøyre og skal aldri komma attende i landet.[...]” (F.IV.7).

I tillegg til dette spesifiseres det i lovverket at en lyst drapsmann er vernet av grid frem til saken kommer opp på tinget og, vernet av rettstrygd fra dom er felt, og frem til bøkene blir utgreid på hjemstedet hans (F.V.46). Ingen av partene har rett til å bryte denne griden.

Denne terpingen illustrerer det bredere samfunnets behov for å dempe det tradisjonelle feidemønsteret. Skipnadene rundt disse forholdene viser også at det var etablert generelle mekanismer for å få partene i en sak til å komme til tings og få dom på skyld og bot. Både den fornærmede og gjerningsmannen hadde mulighet til å lyse saken til tings, og slik at lov og rettsprosess kunne gjøre seg gjeldende.

Sett under ett har vi ett generelt og ett spesielt prinsipp for tingfreden. Alle frie menn er på generelt grunnlag fredhelga. Alle som blir uhelga men ikke utlege kan få fred etter avtale for å reise saken sin på tinget. Vi får her eksplisitte eksempler på forhold der det bredere samfunnets interesser aktivt griper inn i og styrere ættenes tradisjonelle spill. Som Hovstad oppsummerer;

*”[...] Det einaste staten eller samfunnet kunne gjera, var å gjera det lettare for den krenkte å skaffe seg denne oppreisninga ved å støyte ”brotsmannen” ut or den mannhelgi som kvar mann hadde krav på. Det som vart gjort når ein mann vart dømd sekr og vart støytt ut i fredløysa. Dette var det fyrste tilskotet frå samfunnet si side til strafferetten i det norrøne samfunnet. [...] Berre den krenkte hadde skyldnad på seg til å settje etter den fredlause, dei andre hadde berre den negative skyldnaden på seg til å nekte han all form for hjelp.[...]”*¹⁵⁷

Vi ser at det gamle lovsamfunnet representerer et organisatorisk aspekt for det bredere samfunnet. Spørsmålet som reiser seg i denne sammenhengen er hvorvidt de gamle lovsamfunnene artikulerte en etnisk ideologi eller ikke, og hvis dette er tilfelle hvilken grad av etnisk organisering de representerer. Var alltinget en arena for artikulering av etnisk gruppeidentitet, og en institusjoen for å etablere og vedlikeholde en grense for denne identiteten?

¹⁵⁷ Hovstad J. 1943:89.

3.17: Tingvesen og etniske ideologier.

Det er grunnleggende for en etnisk gruppeorganisasjon at den formulerer en etnisk ideologi. Thomas Hylland – Eriksen definerer denne slik;

*”Et viktig element i etniske ideologier er forestillingen om gruppas historiske kontinuitet. Ved å appellere til tradisjon og historie gir disse ideologiene inntrykk av at den etniske gruppen er ”naturlig” og har kulturell kontinuitet over lengre tid. Slik tilbyr enhver etnisk ideologi individene en følelse av kulturell forankring og trygghet. [...] For at etniske ideologier skal være effektive må de også i midlertidig nedfelle seg i den sosiale praksis; det vil si at etnisk tilhørighet får umiddelbare konsekvenser for menneskers behovstilfredsstillelse.”*¹⁵⁸

Vi ser at tinget som institusjon kan tilby en slik type ideologi. Det gir medlemmene av lovsamfunnet en forestilling om historisk kontinuitet og kulturell forankring og trygghet gjennom den nedfelte sosiale praksis det representerer. Dets konfliktløsende funksjon har også umiddelbare konsekvenser for medlemmenes behovstilfredsstillelse. Tingordningen har da et potensiale til å danne grunnlag for en etnisk ideologi og gruppeorganisering. Dette er et viktig aspekt å ha i bakhodet, for som Hylland – Eriksen sier videre;

*”Det faktum at etnisitet forekommer i et samfunn, forteller ingenting om hvor viktig den er i dagliglivet for dem som bor der, eller om den har noen betydning for den politiske organiseringen av samfunnet. Den etniske identiteten kan være varierende både situasjonelt (ved at det for eksempel finnes situasjoner hvor etnisitet ikke spiller noen rolle) og i absolutte termer [...] hvor nær sagt alt en gjør er et eksplisitt uttrykk for ens etniske tilhørighet...”*¹⁵⁹

Situasjoner der den kollektive gruppen kan gjøre seg gjeldende er ved tvister og konflikter som går ut over den enkelte familie eller ætt, og som kan true eller virke disruptivt på den kollektive gruppas kontinuitet. Institusjonen som den kollektive gruppa kan bruke til å sanksjonere sine medlemmer er da tinget. Lovene representerer eksplisitt de standarder for moral, verdier og atferd som det forventes at grupped medlemmene skal leve opp til og konformere seg etter. Disse standardene må da i stor grad gjennomsyre kulturen, og være aktive i å styre og påvirke grupped medlemmenes handlinger og strategiske valg. Tingene fungerer da som arenaer for

¹⁵⁸ Hylland - Eriksen, thomas 1993: 316.

¹⁵⁹ Opcit; s. 316.

konvergens der gruppe medlemmene kan by over hverandre i å konformere seg etter disse standardene. Å unnlate å leve opp til disse standarder kan i ekstreme tilfeller føre til at gruppe medlemmer støtes ut av fellesskapet i en begrenset periode, eller på permanent basis (utlegd og landsforvisning). De gjenværende gruppe medlemmene har da en sanksjonert rett eller plikt til å forfølge eller avstå fra å hjelpe de som blir støtt ut av gruppen (lovfellesskapet). Man risikerer selv å bli møtt med negative sanksjoner for å unnlate å utføre denne retten / plikten. Vi får dermed presentert en sosial mekanisme som sørger for å ivareta fellesskapets stabilitet og kontinuitet, ved at disruptive elementer støtes ut av fellesskapet.

En etnisk gruppeidentitet gjør seg ikke gjeldende på dette interne nivået utover å fungere som et forum for artikulering av det felles grunnleggende verdigrunnlaget. Tinget kan i denne sammenhengen ses på som en etnisk grensebevarende mekanisme, hvis innhold er med på å definere gruppens identitet og kulturelle innhold. Den etniske identiteten blir først aktuell ved strategisk samhandling med andre grupper utover lovfellesskapet, eller når de gjør seg gjeldende som gruppe ovenfor ytre press.

I en generativ prosessanalyse er det mest sannsynlig å se en etnisitetsprosess som å starte i en tid der samfunnets kompleksitet vokser utover den utvidete storfamilien og begynner å omslutte flere nært eller fjernt beslektede grupperinger. Det er best å plassere dette stadiet rundt folkevandringstid. Den agrare ekspansjonen førte til økt kontakt og konkurranse om ressursene. Dette førte igjen til økt behov for å regulere både eiendomsforhold og andre sosiale relasjoner mellom individene i naturlig geografisk og kommunikasjonsmessig avgrensede områder. Det her et behov for en institusjon som tinget vil ha gjort seg gjeldende for å strukturere og kanalisere fredelig samhandling mellom medlemmene av samfunnet. Det er her etableringen av permanente stedsbundne ting må ha funnet sted. Artikulering av en felles identitet rundt disse tingene må da ha funnet sted relativt kort tid etter deres etablering.

Det er naturlig at man ville artikulere lokale identiteter som f. eks øyner og sparbyggjer gjennom tingvesenets identitetsbyggende funksjon som en motvekt til ættenes rigide krav til lojalitet gjennom slektskapet. Videre er det klart utifra diskusjonen at det var store begrensninger i et slik lokalt tingvesen. Dets lokale aspekt la begrensninger på hvilke former for samhandling det var mulig å utføre mellom lovfellesskapene utover det tradisjonelle spillet til ættene.

Det er gitt at på et visst tidspunkt måtte behovet for å regulere forholdene mellom tilgrensende lokalting bli så stort at innovasjonen av en overordnet institusjon for å regulere disse forholdene ville tvinge seg fram. De tidlige lovsamfunnene var antagelig mer heterogene enn det man kan se i dag. Legger en til grunn at prinsippet om tingfred var utbredt, vil det være naturlig å

påstå at det var et kort kognitivt sprang fra den gamle lokaltingordningen til ideen om et felles overordnet ting basert på de samme prinsippene, nemlig alltinget.

Jeg har tidligere tatt for meg alltinget som et forum for overordnet lov og lokaltingene som fora for underordnet lov under disse. I dette prinsippet ligger det en feedbackmekanisme der de underlagte lovsamfunnene må rette seg etter lover vedtatt på alltinget, selv der disse griper inn i de indre anliggender. Samtidig er medlemmer av disse lovsamfunnene med på å påvirke disse lovenes form og innhold ved deltagelse på alltinget. Denne feedbackmekanismen genererer en homogeniseringsprosess der ulikhetene mellom de underlagte (fylkes)tingene viskes ut. Den gamle (etniske) identiteten blir bevart igjennom fylkestinget, mens en ny overordnet trøndersk identitet definert gjennom alltinget gjør seg gjeldende.

Det er rimelig å anta at dette har tatt form som en historieoppfatning, innbilt eller reell, som strekker seg tilbake til et felles opphav, og at medlemmene av den etniske gruppen hadde et klanliknende slektskap til dette opphavet. Hvorvidt denne opphavsmytten var reell eller innbilt er ikke avgjørende for den generative prosessanalysen. Det som er avgjørende er at den ble gjort relevant i den sosiale interaksjonen. Forestillingen om et felles trøndersk opphav kan da ses på som et produkt av etableringen av alltinget. Det er derfor mest korrekt å se på den proto - trønderske identiteten som et produkt av økt sosial kontakt og interaksjon mellom de gamle regionale trønderske tingsamfunnene i tiden før etableringen av alltinget på Øyra, og dermed som et ledd i prosessene som førte til dets dannelse. Det er min oppfatning at etableringen av det permanente Øyratinget bidro til å utkrystallisere og definere denne identiteten sterkere (i.e. "vår lóg"), i forhold til andre eksterne identiteter eller lovsamfunn.

Det er ikke dermed sagt at de gamle lokale identitetene forsvant. Etnisiteten i det trønderske lovsamfunnet var situasjonell¹⁶⁰. Det nye som alltingordningen brakte med seg var at når man nå samhandlet som gauldøler, orkdøler o.s.v. så var alle samtidig trøndere, en oppfatning som stadig må ha vokst seg sterkere igjennom alltingets kontinuitet på bekostning av fylkesidentiteten. De situasjonelle etnisitetene er det lettere å gripe fatt i når man tar for seg det trønderske alltingets struktur.

Det diskuteres om den gamle beliggenheten for det trønderske alltinget var på Øyra eller Frosta. Den viktigste fysiske attributen er at alltinget må ha ligget såpass sentralt til at det var mulig for medlemmene å kunne møte på tinget. Begge lokalitetene ligger sånn noenlunde sentralt på grensen mellom Inn – og Uttrøndelag.

¹⁶⁰ Jfr. Hylland Eriksen op cit.

For å gripe tak i innhold og funksjon i det trønderske alltinget, lønner det seg først å se på den strukturelle oppbygningen av Øyratinget.

3.18: Strukturen til det trønderske alltinget på Øyra.

Det ligger i alltingets natur at det dannet en arena for strategisk samhandling. Det må som overordnet arena ha dannet fora der folk fra undergrupper organisert i lokalting strukturerte likheter og ulikheter seg i mellom for å artikulere et felles sett av verdier og normer; lovene. Disse prosessene var med på å styre og påvirke de sosiale aktørenes aktivitet og strategiske valg. Vi får her en generalisering av en gruppes atferd og handlinger, noe som kan gi oss muligheten til å prøve å generere en prosessanalytisk modell for hvordan gruppen har oppstått¹⁶¹. Når det gjelder de mest grunnleggende kriteriene for å påvise en etnisk gruppe, er disse tilskrivning av seg selv og fra andre som å tilhøre en spesifikk etnisk gruppe, samt at man deler et felles grunnleggende verdigrunnlag.

Barth mener at en kan dele det kulturelle innholdet av etniske dikotomier inn i to ordner. Disse er; *åpenbare tegn og signaler* som er de adskillende trekk som folk ser etter og fremviser for å vise identitet, samt *grunnleggende verdiorientering*. Videre sier han at vektlegning av (selv)tilskrivning som det avgjørende trekk ved etniske grupper løser de konseptuelle problemene ved disse etniske dikotomiene. Når de er definert som tilskrivende og eksklusive grupper er naturen til den etniske gruppen klar. Den avhenger av vedlikehold av en grense¹⁶². Diskusjonen over har redegjort for at det er mulig å se på de gamle lovsamfunnene som arena for konvergens for en gruppes åpenbare tegn, signaler, og for en konformering av dens felles verdigrunnlag. Når vi i tillegg til dette har eksplisitte eksempler på tilskrivning av etnisk identitet i Frostatingsloven, bidrar dette ytterligere til å se på trønderne hadde en egen etnisk gruppeorganisasjon formulert igjennom alltinget. Alltinget fungerte da som en grensebevarende mekanisme. I innledningen til Frostatingslova (F.i.22) står det;

”Og disse rettarbøtene gav Vi trønderane då denne skipnaden vart opplesen og handteken på Øyratinget: [...]”

¹⁶¹ Se kap. 1.

¹⁶² Se kap. 1.

Her har vi et klart eksempel på tilskrivning. F.i.22 må også forstås slik at de rettarbøtene det refereres til kun gjelder for trønderne som *gruppe*. Arenaen dette gjøres på, er trøndernes allting; Øyratinget. Jeg legger meg her på samme syn som K. Robberstad:

”Det gamle alltinget for Trøndelag var Øyratinget i Nidaros. Det vart ståande, men Trondheimen gjekk inn i det nye lagdømet Frostatingslag¹.”¹⁶³

Dette er med støtte i Tingfarebolken F.I.4 om Øyrating, og F.I.5 om grid til Frostatinget;

”Øyrating skal menn frå dei åtte fylke halde tolvtekvar månad, ein halv månad før jonsmesse. Årmanen skal skjera tingbod, og kvar bonde som har arbeidshjelp skal fara, elles lyt kvar den som ikkje fer, bota ein halv mark målt i brent sølv.[...].”

Øyratinget fremstår fremdeles som et allting som samlet seg hvert år den 10. Juni, mens;

”No skal det seiast frå om kva grid dei menn som er oppnemde til frostatings-ferd, skal ha. [...].”

Frostatinget fremstår som et sendemannsting ved siden av Øyratinget. Jeg skal komme tilbake til Frostatinget senere.

Det gamle trønderske alltinget bestod av åtte fylker; Øynafylke, Sparbyggjafylke, Verdølafylke, og Skøynafylke (Inntrøndelag), og Stjordølafylke, Strindafylke, Gauldølafylke, og Orkdølafylke (Uttrøndelag). Hvert av disse fylkene hadde sine egne fylkesting og antagelig egne sentrale kultsteder i førkristen tid.

Dette bringer oss inn på det funksjonelle aspektet ved teorien: Etnisk organisering har en funksjon i å strukturere den strategiske samhandlingen mellom grupper. Hvis denne funksjonen opphører å være relevant i samhandlingen, vil den etniske dikotomiseringen slutte å være relevant for aktørene og den etniske organisasjonen svekkes, opphører eller finner nye former¹⁶⁴. Det er sannsynlig at en slik lokal dikotomisering en gang har funnet sted og at man har fått en oppfatning av å ha et felles opphav og tilhørighet. I slike mindre områder må dette opphavet og tilhørigheten ha blitt artikulert igjennom klare slektskaps eller ættelinjer, og da reelle eller innbilte sådanne. Som

¹⁶³ K. Robberstad 1990;s. 143. Claus Krag 1995. s. 98, mener derimot at Frostatinget er det opprinnelige landstinget, som etter utvidelsen ble landsdelsting, mens Øyratinget dukket opp som et lagting og fora for kontakt mellom jarle – og kongemakt og trønderne.

¹⁶⁴ Se også kap. 1.

nevnt er en kultur preget av diskontinuitet fremfor kontinuitet. Den er derfor alltid i endring, noe som kan reflekteres i den etniske gruppeorganisasjonen. F. Barth mener at vi da må spørre oss om hvordan diskontinuitet oppstår og vedlikeholdes i familielinjer, slik at familiebaserte segmenter av befolkningen kan reprodusere et grunnlag for å markere seg som kulturelt distinkte, og dermed forme etniske grupper¹⁶⁵. Når det så finnes etnonymer for gauldølinger, orkdølinger o.s.v, tyder dette på at en etnisk gruppeorganisering har funnet sted i de områdene som senere danner fylker i Trøndelagen.

Etnisitet oppstår ved gruppekontakt der defineringen av de sosiale grensene er avgjørende for at den strategiske samhandlingen skal finne sted. Det er altså den etniske grensen som definerer gruppen. Grensene blir vedlikeholdt av et *begrenset sett* av kulturelle trekk som skal være lett synlige for partene¹⁶⁶. Disse begrensede og lett synlige kulturelle trekkene kan også ha manifestert seg i andre elementer av den kulturen samfunnet omkranset. Det mest åpenbare signalet i ettertid er for øvrig tingene der det felles verdigrunnlaget ble formulert, samt i den antatt delte kultusen.

Strategisk samhandling mellom disse gruppene vil strukturere flyt av personell over de etniske grensene uten at de etniske grensene trues. Et eksempel er strategiske ekteskaps allianser mellom ætter på tvers de etniske grensene. En som flytter ut av sin etniske gruppes område / lovsamfunn og bosetter seg i et annet lovsamfunn vil ”bo” i den nye loven, og dermed få nominell status som medlem i den nye gruppen. Vi får her en situasjon der ættelinjene går på tvers av de etniske grensene og hvor aktørene innen ættene ikke hindres i en fri flyt av personell over disse grensene.

Her ligger nok kjerneårsaken til sagamaterialets lemfeldige omgang med etnonymer. Etnisk gruppeorganisasjon satte ingen hindre for ættens strategiske valg og handlinger, men bidro til fri flyt av personell mellom grupper og områder som hadde etablert fora for strukturert strategisk samhandling seg i mellom. Man kan se det samme i situasjoner der sosiale aktører eier land i to eller flere fylker, og hva dette innebærer for disses rettslige status. F.XIV.1 forteller oss at en mann som bor innenfor lagdømmet og eier jord i det, skal ha en ombudsmann i det fylket jorda ligger i. Ombudsmannen skulle forvalte jorda og inntektene fra den for eieren når han selv ikke var til stede. Det samme gjaldt hvis eieren bodde utenfor lagdømmet (F.XIV.2)¹⁶⁷. En kan se det som sannsynlig at disse aktørene ville se det som strategisk hensiktsmessig å arbeide for en sterkere integrering av de involverte fylkene. Dette er trolig en av prosessene som er involverte i integreringen av Trønderlagen

¹⁶⁵ Se kap. 1.

¹⁶⁶ Se kap. 1.

¹⁶⁷ F.XIV.1-5. Regulerer dette forholdet nærmere.

Min hypotese er som nevnt over, at den etniske artikuleringen som gauldøler osv. opphørte å ha en primær relevans da de ble redusert til situasjonelle identiteter under den trønderske. Den nye landsloven ble en arena for konvergens der de åtte trøndelagsfylkene artikulerte og tilskrev seg en ny etnisk identitet gjennom Trøndelag: trøndernes lov. Den nye identiteten og etniske grensen denne etablerte, ekspanderte ut over og omkranset alle de gamle trønderske fylkesidentitetene. Disse mistet mye av sin sosiale relevans og fikk en mer sekundær rolle. Preserveringen av den gamle etniske organisasjonen gjennom fylkestingene og deres tradisjonelle oppfatninger om gruppenes historiske kontinuitet må ha bidratt til at man i de trønderske fylkene beholdt sine opprinnelige etnisiteter som sekundære etnisiteter.

For å få en bedre forståelse av denne prosessen må vi se på den bedre dokumenterte situasjonen vi har fra det yngre trønderske landsdelstinget på Frosta, og se om det kan la seg gjøre å generere en modell for hvordan denne har oppstått. Lovsamfunnet til trønderne ble etablert i tiden før vikingtiden, noe som betyr at den institusjonen vi ser på 900 – tallet, er resultat av en flere hundre år lang prosess man stort sett bare kan teoretisere om.

Dette byr på en del konseptuelle problemer. Disse kan langt på vei løses ved å se på Handelsmanns typologi over ulike grader av etnisk inkorporering¹⁶⁸. Denne typologien har fire stadier; Den etniske kategorien, Det etniske nettverket, den etniske foreningen og det etniske samfunnet. Bruk av denne typologien innebærer at en må se de lavere nivåene som suksessive forutsetninger for de nivåene som ligger høyere på den typologiske skalaen:

1: Den etniske kategorien: På dette nivået har medlemmene *etnisk identitet*, og reproducerer denne over flere generasjoner. Den etniske kategorien har i seg selv liten sosiologisk betydning, men er en forutsetning for sosial organisering av etnisitet. Dette betyr at gruppen ikke er korporativt organisert.

2: Det etniske nettverket: Her er et stort antall samhandlingsmønstre avhengig av etnisk medlemskap. Etnisk tilhørighet er på dette nivået organiserende for samhandling.

3: Den etniske foreningen: På dette nivået har man en kollektiv organisasjon som forfølger felles målsetninger som er definert på etnisk grunnlag. Dette betyr at medlemmene av den etniske kategorien er korporativt organisert i visse politiske henseender.

¹⁶⁸ Don Handelsmann. "The organization of ethnicity". *Ethnic groups*. Volume 1. New York: Gordon and Breach publishers 1977. Denne typologien er utviklet for moderne polyetniske samfunn, men kan appliseres med hell på vårt materiale.

4: Det etniske samfunnet: Dette siste nivået representerer en etnisk gruppe som har en klar territoriell avgrensning, og som dominerer i dette området.

Øyratinget danner på bakgrunn av denne typologien en etnisk forening, mens det senere Frostatinget danner et etnisk samfunn i en mer moderne forstand. Jeg skal komme inn på denne distinksjonen senere. En kan i lys av denne typologien og den tidligere diskusjonen påstå at de gamle lokale etniske (lov)samfunnene i Trøndelag sklir nedover denne skalaen. De kan ha dannet separate etniske foreninger en gang i tiden, men befinner seg rundt år 1260 som fylkesting på et mellomnivå mellom den etniske foreningen og det etniske nettverket. Den etniske foreningen er nå trøndernes lovsamfunn; Trøndelag ved alltinget på Øyra.

Hypotesen om at man i denne perioden kan ha hatt et sett av situasjonelle etnisiteter blir med dette gjort mer eksplisitt. Dette betyr at det finnes situasjoner der etnisitet ikke spiller noen rolle. Hvilken etnisk identitet som gjøres relevant er da avhengig av den sosiale konteksten en opptrer i. Etnisitet handler som nevnt tidligere om de ”nære og kjente”, ikke de ”fjerne og fremmede”. Det er videre ut i fra den foregående diskusjonen klart at etnisitet først og fremst gjør seg gjeldende som kollektive grupperrepresentasjoner som strekker seg ut over de enkeltes familie og ætt. Hva som blir artikulert som primær og sekundær etnisitet er da situasjonelt betinget.

En gjennomgang av de ulike skipnadene i Frostatingslova som omhandler struktureringen av trøndernes alting på øyra, tillater oss å skissere opp et skjema for når og hvordan disse situasjonelle identitetene gjør seg gjeldende. F.i.4 beretter som nevnt at mennene fra de åtte trønderfylkene skulle holde Øyrating hvert år fra den tiende Juni. Skipnadene i lova gir ingen spesifikk informasjon om noen faste tider for de lokale fylkestingene. Vi får bare informasjon om *ad hoc* ting slik som pilbudsting i drapssaker. Selv om vi ikke får noen tidsrammer å operere utifra, får vi gjennom F.X.30 vite mer om strukturen til Øyratinget gjennom det den forteller om prosessen i ankesaker der en av partene ikke følger opp sine forpliktelser i en domsavsigelse:

”I alle dei saker som fylkesmennene er samde om, skal ingen bryte dommen når dei dømmer etter lova i alle saker dei har dømma, [...] om ein fjerdedel eller fleire av dei rettkjende tingmennene dreg seg unna domsordskurd, skal det berast ord om tingbrot attende til tinget, og saka skal skytast inn under eit tofylkesting. [...] Og om mennene ikkje vart samde på tofylkestinget, skal saka skytast inn under eit firefylkesting. Og om dei ikkje der vert samde, skal saka skytast inn for åttefylkestinget. Lat det so verta med det som alle vert samde om der, og som

kjem for lagretta. No er fylket skipa slik at det er delt. Då er det såleis sagt at deira dom skal standa ved lag samleis som ved ting for alle menn i fylket.”

Bruken av entallsformen ”fylket” i forbindelse med Øyratinget tyder på at man hadde en enhetstanke forbundet med oppmøtet på dette åttefylkestinget. Dette må bety at når man deltok på dette alltinget, så gikk folkene fra de respektive fylkene opp i en større enhet. Det er utifra denne enhetstanken man må tolke skipnaden når den beretter at fylket (Øyratinget) er lagd slik at det er delt. Denne forståelsen gir nemlig nøkkelen til struktureringen av saksgangen som F.X.30 beskriver for oss; Trøndelagen består av to delvis autonome rettskretser som hver består av fire fylker, og som interagerer med hverandre gjennom Øyratinget. Det er klart at det da er snakk om Inntrøndelag og Utrøndelag. F.IV.54 gir oss mer informasjon om dikotomisering mellom disse rettskretsene når det gjelder drapssaker:

”Om ein inntrøndsk mann vert drepn i Utrøndelag eller ein uttrøndsk mann i Inntrøndelag, då skal ein lata pilbod fara. [...]”

Skipnaden fortsetter med å berette at ettermålsmannen skal føre saken sin på pilbudstinget etter lova. Hvis han ikke møter på dette første tinget har han en måneds frist til å reise sak. Får ettermålsmannen greie på hendelsen og det er første ting etter at han får greie på det, da skal han stevne drapsmannen til første påfølgende ting når han kommer over ham. Treffer ikke ettermålsmannen på drapsmannen før dette tinget skal han stevne drapsmannen til tings fra tinget. Er etterlatte i landet men ute av Trøndelag, må han saksøke innen tolv måneder eller så har han spilt saken sin.

Denne komplekse saksgangen illustrerer at det ikke nødvendigvis var noen lett sak å føre saker mellom folk på tvers av grensen mellom Inn – og Utrøndelag. Setter en F.IV.54 i kontekst med det F.X.30 beretter om saks- og ankeprosessene får vi følgende bilde av struktureringen av Øyratinget:

Øyratinget:		
Åttefylkeesting.	Inntrøndelag + Uttrøndelag.	
Firefylkeesting.	Fylkene i Inntrøndelag.	Fylkene i Uttrøndelag.
Tofylkeesting.	?*	?*
Ettfylkeesting (+Pilbudsting etc.).	Øyna, Sparbyggja, Verdøla,Og Skøynating.	Stjordøla, Strinda, Gauldøla,og Orkndølating.

Denne skjematisk fremstillingen gir oss også en indikasjon på når de situasjonelle etnisitetene gjør seg gjeldende. På ettfylkeestingene vil det i de fleste tilfeller ikke være relevant å gjøre en situasjonell lokal etnisitet gjeldende. Sannsynligheten for at lokale fylkesidentiteter blir gjort gjeldende vil øke på to – og firefylkeestingene da disse omfatter medlemmer fra flere ulike fylkesgrupperinger. Ut ifra dette kan vi slutte at sekundære situasjonelle etnisiteter antagelig kunne ha blitt gjort gjeldende i minst to av fire instanser i det trønderske lovfellesskapet rundt Øyratinget, nemlig på to- og firefylkeestingene. Dette betyr også at den trønderske etnisiteten ble gjort gjeldende i tre situasjoner. Den første var når åttefylkeestinget på Øyra var samlet. Den andre var når de trønderske sendemennene gjorde seg gjeldende som en gruppe på Frostatinget overfor de ytre lovfellene (og antagelig også overfor konge- og kirkemakt). Den tredje situasjonen måtte være situasjoner der de gjorde seg gjeldende som en gruppe overfor ytre press mot lavfellesskapet. Annerkjennelsen av Øyratinget som et overordnet organ med definitiv domsmakt over Inn – og Uttrøndere, bidro til å strukturere disse i et fellesskap for strategisk samhandling. Saksprosessen som illustrert i F.X.30 sørget for at oddsen for en løsning av en rettslig konflikt var stor før den nådde alltinget. I følge denne skipnaden ville en sak gå respektivt igjennom tre rettsrunder i Uttrøndelag eller Inntrøndelag før alltinget ville bli nødt til å ta stilling til saken. Vi ser at Inn- og Uttrøndelag dannet to delvis uavhengige rettskretser. Det at man måtte ha en egen særskilt lovgivning angående drap på tvers av disse rettskretsene, illustrerer deres semiautonome natur. Dette ville også bidra til å redusere antall saker lagretten ville ha måttet ta stilling til.

For å konkludere kan en si at alltinget tar over som hovedarena for (etnisk) konvergens fremfor de eldre lokaltingene som får redusert betydning som fora for etnisk artikulering. En ny institusjon for etnisk innkorporering har tatt over.

Ser man denne diskusjonen i lys av Handelmanns typologi, ser en at de gamle lokale tingene fra å være etniske kategorier i den tidligere agrare ekspansjonen i eldre jernalder, vokser frem til å danne en form for etniske foreninger i tiden frem til alltingets etablering. Den trønderske etnisiteten må da i en udefinerbar periode ha oppstått som en etnisk kategori ved atableringen av Øyratinget, og gradvis ha blitt forsterket gjennom økende strategisk samhandling mellom de gamle etniske foreningene. Den trønderske etniske kategorien må ha utviklet seg til å bli et konkurrerende etnisk nettverk, og etter hvert en etnisk forening igjennom alltinget. Denne etniske foreningen ville så ha vokst deg sterkere på bekostning av de gamle etniske foreningene, og så erstattet disse etterhvert som de begynte å danne sekundære identiteter under den trønderske identiteten. Det trønderske alltinget tok over som den fremste politiske institusjon for den trønderske etniske gruppen mens de gamle etniske foreningene som fylkesting under dette ble degradert til et mellomstadium mellom etniske nettverk og etniske foreninger integrert i den trønderske gruppeorganisasjonen. Dette innebar at ens identitet som for eksempel gauldøling var knyttet opp til ens deltagelse i den trønderske etniske foreningen. Hvis en opptrådte som gauldøling var det avhengig av konteksten eksplisitt eller implisitt gitt at en var trønder.

Når vi så har gjennomgått de situasjonelle trønderske etnisitetene og struktureringen av disse, er det på tide å gå videre til hva som skjer når den trønderske etniske foreningen organisert igjennom Øyratinget går opp i et lovfellesskap på landsdelstinget på Frosta og danner et etnisk samfunn.

3.19: Strukturen til landsdelstinget på Frosta.

Det kan diskuteres hvorvidt Frostatinget var en nyskiping utført av kong Håkon Gode ca. år 950¹⁶⁹ eller ikke. Frostatinget ble i følge sagatradisjonen etablert av Håkon Gode på midten av 900 – tallet. Det kom i tillegg til Øyrettinget som de gamle trønderfylkene beholdt som allemannsting, og ble etter hvert utvidet til å omfatte Raumsdølafylke, Nordmørafylke, og Naumdølafylke. I følge *Historia Norvegiae* som stammer fra siste del av 1100 – tallet blir de tre fylkene regnet med i Trondheimens *patria* eller lovsamfunn. Det ser ut til at Hålogaland på slutten av 1100 – tallet ble sett på som et eget lagdømme, og samtidig i lovfellesskap med Frostatingsloven. Hagland og Sandnes regner det som mest sannsynlig at utvidelsen utover det gamle Øyratingets områder først kom da Nordmørafylke ble med i Frostatingslagen ved utgangen av 1000 – tallet. Senere kom

¹⁶⁹ J. R. Hagland og Sandnes J. 1994; s. XIV – XVII.

Disse legger til grunn synet at Frostatinget trolig går lengre tilbake enn 900 – tallet.

K. Sognnes 1998; s. 317 – 335, artikulere et lignende syn basert på arkeologisk og topografisk materiale.

Raumsdølafylke og Naumdølafylke til, og så med løsere tilknytning Hålogaland rundt år 1100. Når det gjelder Sunnmøre sier forfatterne at man regner med at det gikk inn i Frostatinget sammen med de andre områdene, men at det gikk over til Gulatingslagen alt på 1100 – tallet¹⁷⁰.

Hva hadde så denne utvidelsen av det trønderske lovsamfunnet å si for trøndernes etniske forening? En skulle tro at det skulle gå med den trønderske identiteten som med de gamle lokale identitetene. Dette viser seg ikke å være tilfelle. Årsakene til dette kan finnes i den nye landsdelslovens sammensetning og i det faktum at det gamle alltinget på Øyra ble stående i sentrum av Frostatingslagen. Hagland og Sandes har ut i fra Magnus Lagabøtes landslov fra 1274 regnet ut at Inn- og Uttrøndelag til sammen sendte 400 mann til sendemannstinget på Frosta mot 85 sendemenn fra de nye landskapene¹⁷¹. Trønderne hadde altså på denne tiden en tallmessig overrepresentasjon i forhold til andre grupper som var med i landsdelstinget. Selv om dette tallet ikke med sikkerhet kan tilbakeføres til perioden rundt år 950 og fremover, er det rimelig å anta at de trønderske kjerneområdene både demografisk og politisk dominerte det nye landsdelstinget når det ble etablert.

Handelmann definerer det etniske samfunnet som en gruppe som har en klar territoriell avgrensning og som dominerer i dette området. Ut i fra det jeg har redegjort for over ser det ut til at den trønderske etniske foreningen går over til å ligne et etnisk samfunn i moderne forstand etter implementeringen av landsdelstinget på Frosta.

Om det var slik at alltinget på Øyra ble flyttet til Frosta og gjort om til et representasjonsting eller ikke, hadde dette ingen bæring på trøndernes etniske kontinuitet. Hagland og Sandnes har i sin introduksjon til oversettelsen av Frostatingslova redegjort for at en i den eldre Frostatingsloven kan se konturene av et system bestående av tre (til fire) konsentriske sirkler når det gjelder tilknytning til Frostatinget¹⁷². Disse sirklene representeres fra sentrum og utover med:

1. De åtte kjernefylkene innenfjords.
2. De tre fylkene utenfjords, men innenfor lovområdet (Romsdalen, Nordmøre, Namdalen, og trolig Hålogaland som et fjerde fylke).
3. Resten av landet.
- (4).Utlandet.

¹⁷⁰ J.R. Hagland, Sandnes. J. 1994; XX - XXII.

¹⁷¹ Op.cit. XXII – XXIII

¹⁷² Op.cit. XX – XXI. Med ref. til bolkene F; X.3, XII.8, XVII.1, og IX.3, og XII.8.

Av de tre fylkene utenfjords er det bare Naumdølingene som blir tilskrevet en identitet som trøndere i lov materialet, og dette i rettarbøtene til Magnussønnene av 1105 (F.XVI.3). Teksten lyder som følgende;

”Smørspann og ryggjarto og røykmæle det har kongane gjeve naumdølane, og dei skal ikkje greia ut det meir enn andre trønderar.”

I de samme rettarbøtene (F.XVI.2) nevnes også håløygene spesielt, men ikke med noen trøndersk tilskrivning. Haugland og Sandnes kommenterer også dette, og konkluderer med at både naumdøler og håløyger ikke uten videre hørte med blant de andre trønderne¹⁷³. Retterboten tar da også for seg rent håløygske forhold, akkurat som F. XVI.3 gjør det for naumdølene. Det er med andre ord snakk om spesiallovgivning for disse fylkene. Etter mitt skjønn gjør dette tilskrivningen av trøndersk etnisitet i F.XVI.3 tilsynelatende irrelevant i sammenhengen den opptrer i. Det må derfor ligge skjulte motiver bak denne tilskrivningen. Siden den opptrer i sammenheng med rettarbøter er disse motivene mest sannsynlig av politisk art. Nå er det tidligere redegjort for at naumdølene ble et fylke i Frostatingslagen rundt år 1100. Sett i denne konteksten blir tilskrivningen i F. XVI.3 en (makt)politisk stadfesting av naumdølenes status som nye medlemmer i lovsamfunnet. Dette indikerer også at det var uenighet når det gjaldt å artikulere deres status som medlemmer i lovfellesskapet, og at denne statusen hang sammen med etnisk gruppemedlemskap.

Det er vanskelig å finne en fullgod forklaring på hvorfor ingen av de andre nye fylkene utenfjords nevnes i disse rettarbøtene. Jeg regner med at denne statusen i så fall ikke skilte seg vesentlig ut ifra naumdølenes. En sannsynlig årsak til at håløygene ikke blir tilskrevet trøndersk identitet er at de var i lovfellesskap med Frostatinget, men at de ikke hadde tingfellesskap. De var altså regnet som et eget lagdømme¹⁷⁴.

Dette er forøvrig i tråd med den modellen jeg har generert der tingfellesskap står frem som et sentralt element i den etniske organisasjonen. Haugland og Sandnes nevner flere faktorer som tyder på at fylkene utenfjords før år 1274 ennå ikke hadde fått fullgod status på linje med de åtte kjernefylkene. Blant annet er det uklart om disse sendte nemdemenn, og at menn fra disse fylkene i alle fall ikke kunne sitte i lagretten som også har blitt kalt ”høyesteretten” til Frostatinget¹⁷⁵. Dette betyr at de ikke deltok i de viktigste rettsbestemmelsene og dermed ikke hadde fullverdig status i

¹⁷³ Op.cit. XXII.

¹⁷⁴ Op.cit.XXI, XXIX. Med utgangspunkt i **Historia Norvegiae**, som nevner Hålogaland som et eget *patria*.

¹⁷⁵ Op.cit. XX, XXVII.

landsdelstinget. Stemmer dette hadde trønderne full kontroll over rettsvesenet. Hvis trønderne kontrollerte lagretten ville det falt dem naturlig å verne om denne kontrollen. Deres tallmessige overrepresentasjon (400 mot 85 sendemenn) fungerte som en garanti for at denne kontrollen ble ivaretatt. Når Øyratinget i tillegg til å være et rent trøndersk allting, også var et organ for kongevalg og godkjenning av nye lover¹⁷⁶, ser vi at trønderne også kontrollerte den lovgivende og akklamerende myndighet. Øyra og Frostatinget ville da helt og holdent være et trøndersk politisk maktredskap i situasjoner der en sterk sentralmakt ikke gjør seg gjeldende. Dette gjør Robberstads ord til skamme¹⁷⁷; Lovfelleskapet som konstituerte (landsdels)lovsamfunnet på Frostatinget var en trøndersk samskipnad, og samtidig en trøndersk maktskipnad over medlemmer av lovfelleskapet som tilhørte andre etniske grupper.

Etter etableringen av dette landsdelstinget vokser altså den trønderske etniske foreningen opp til å bli et etnisk samfunn i mer moderne forstand. De er en etnisk gruppe som har en klar territoriell avgrensning, og som dominerer i dette området.

Denne diskusjonen kan oppsummeres med at vi har de opprinnelige trønderske fylkene fra det gamle Øyratinget med full status som medlemmer i det trønderske etniske samfunnet. De tre fylkene utenfjords deltar med i beste fall sekundær status på Frostatinget. Deretter kommer hålogalendingene som medlemmer av tertiær status i lovfelleskapet på Frosta. Disse opptre ikke med noen trøndersk identitet, da de kun er i lovfelleskap og ikke tingfelleskap med trønderne. F XVI.4 understøtter denne konklusjonen for forholdene i Frostatingslagen i år 1105:

”Denne rettarbota gav kongane Harald og Magnus trønderane og alle lovfellane deira: Alle dei lovane som kong Olav gav og sette og alle dei rettarbøtane som frendane deira siden har gjeve, dei som har sete som kongar i landet, dei skal holdast.” (Min understrekning.)

Den ovenstående diskusjonen har gjort det mulig å lage et skjema over Frostatingets sammensetning. I sentrum står de trønderske kjernefylkene organisert igjennom Øyratinget, og i periferien står de eksterne fylkene;

¹⁷⁶ Op. Cit.XXIX.

¹⁷⁷ Op.Cit.s.153.

<i>Frostatinget.</i>			
<i>Håloygafylke.?</i>	<i>Trøndelag (Øyrating).</i>		<i>De eksterne fylkene.</i>
	<i>Inntrøndelag.</i>	<i>Uttrøndelag.</i>	<i>Naumdølafylke.</i>
	<i>Øynafylke.</i>	<i>Stjordølafylke.</i>	<i>Naumdølafylke.</i>
	<i>SparbyggjaFylke.</i>	<i>Strindafylke.</i>	<i>Romsdølafylke.</i>
	<i>Verdølafylke.</i>	<i>Gauldølafylke.</i>	<i>Oppdal.*</i>
	<i>Skøynafylke.</i>	<i>Orkdølafylke.</i>	<i>(Sunnmørafylke.#)</i>

*** - Kommer sent inn i Frostatingslagen.**

- Går antagelig tidlig ut av Frostatingslagen, og inn i Gulatingslagen.

? - I lovfellesskap, men ikke i tingfellesskap med i andre fylkene i lovsamfunnet.

3.20: Konklusjon over Trøndelag: Frostating og Øyrating.

Det ser ut til at jeg har prestert å generere en slags prosessanalyse over den trønderske etniske organisasjonens utvikling frem til 1260 - tallet. Jeg har også pekt på visse sentrale aspekter ved denne organisasjonens strukturering og etniske innhold i siste halvdel av 1200 – tallet.. Samtidig har jeg klart å peke på faktorer som kan ha bidratt til denne gruppens fremvekst, etablering og kontinuitet i en periode preget av diskontinuitet og samfunnsmessige omveltninger. Trønderne har blitt beskrevet som å ha gått fra lokal til regional autonomitet gjennom fremveksten av alltinget på Øyra, og senere som en dominerende etnisk gruppe i det utvidete landsdelstinget på Frosta. Dette er også satt i et historisk perspektiv med de to klassiske sentraliserende kreftene i norsk middelalder; fremveksten av konge og kirkemakt frem til ca.1150. Diskusjonen har gjort det klart at den mest sentrale institusjonen i denne perioden er tingvesenet. Dette illustreres også ved det faktum at det er rikskongemakten som er instrumentell i å etablere landsdelstingene som overordnede rettsinstanser utover de tradisjonelle folklandenes alltingsordninger.

På bakgrunn av dette ser vi at etnisitet virkelig kan ses på som et "kar" der det kulturelle innholdet kan endres, så lenge "karet" eller den etniske grensen vedlikeholdes. Trønderne har gått fra ættegården til lokalting, lokalting til landsting, og til slutt frem til landsdelstinget i en periode preget av overgang fra hedendom til kristendom og lokalmakt til sentralmakt, og kommer sterkere og mer integrert ut av disse prosessene.

Jeg skal nå kombinere den positive slutningen om en trøndersk etnisk organisasjon rundt år 1260, i en kronologisk diskusjon med relevante kontaktpunkter fra analysen av de tilskrivende

kildene fra år 551 og fremover. Formålet med denne fremgangsmåten er som nevnt i innledningen, å påvise regionale etnisiteter og etniske organisasjoner, og diskutere disse i forhold til etableringen av en ”norsk” identitet i lys av integreringen av kystlandet.

KAPITTEL 4: SAMMENFATNING OG KONKLUSJON; ”NORSK” ETNISITET I VIKINGTID OG MIDDELALDER.

4.1: Konglomeratstatsdannelser og konglomeratbetegnelser.

Jeg har innledningsvis i kapittel 3. redegjort for at betegnelsen ”nordmenn” er en betegnelse for *konglomerater* av folkland langs norgeskysten¹⁷⁸. Det er ved å se på termen ”nordmann” som en *konglomeratbetegnelse*, at det blir mulig å diskutere utviklingen av en norsk identitet i perioden fra begynnelsen av vikingtid og fremover. Det er også klart at utviklingen av denne identiteten følger tett på rikskongedømmets omorganisering av den gamle alltingsordningen til de regionale folklandene, til overregionale landsdelsting. Vi ser da også at rikskongedømmet og de store lagtingene i middelalder er overregionale versjoner av eldre lokale og regionale kulturelle former, mens kirken og kristendommen på 1000 – tallet tilpasses eldre hedenske kultiske former før den subsumerer dem. Det er først rundt midten av det 12. århundre at disse tre institusjonene begynner å utkrystallisere det som utvikler seg til å bli den norske middelalderstaten.

Dette blir enda tydeligere når jeg nå skal drøfte den norske identitetens utvikling i lys av *konglomeratstatsdannelser*¹⁷⁹. Harald Gustafsson definerer en konglomeratstat (i det tidlige moderne Europa) som bestående av flere territorier som hadde egne distinkte relasjoner til herskeren. Disse hadde egne separate sosiale eliter, privilegier, lover, administrative systemer og ofte egne statsforsamlinger. Når det gjaldt skattlegning og verneplikt måtte herskeren forhandle separat med (eliten i) hvert territorium. Konglomeratstaten kunne også bestå av *geografisk spredte blokker av territorier*¹⁸⁰.

Overført til vikingtid ser vi at folklandene danner en analog til slike territorier. Den videre diskusjonen skal vise hvordan kongemakten måtte forholde seg til, og arbeide gjennom de separate territorienes sosiale eliter, lover og forsamlinger, selv om dens mål var å forandre disse. Dens suksess var prisgitt vekslende samarbeid og motstand fra de territorielle elitene. Det ser da også ut

¹⁷⁸ Kapittel 3.2, og 3.3.

¹⁷⁹ Harald Gustafsson bruker dette som analytisk begrep for statsutviklingen til moderne tid, men det kan også brukes med hell på norske forhold i vikingtid i artikkelen ”The conglomerate state: A perspective on state formation in early modern Europe.” *Scandinavian Journal of history*. Vol.23 (1998): 189 – 213,

¹⁸⁰ Gustafsson 1998; 195.

til at det ikke ble rørt ved folklandenes grunnleggende administrative og juridiske rammeverk, men at nye sentraliserende strukturer derivert av disse, ble søkt plassert på toppen av dem med varierende suksess¹⁸¹. Som etniske grupper artikulert gjennom alltingene, hadde man arenaer for strukturering av likheter og forskjeller mellom de etniske gruppene langs kysten. Vi må regne med at det var sosiale, rettslige, religiøse, økonomiske og politiske variasjoner mellom de ulike områdene. I et samhandlingsperspektiv er det kommunikasjon av likhetene mellom disse gruppene som er sentralt, mens forskjellene er med på å strukturere samhandlingen på etnisk grunnlag. Begge disse aspektene kommuniseres gjennom alltingene.

Som etniske foreninger eller samfunn danner folklandene eksklusive kategorier langs norgeskysten. Samtidig fremviser alltingsordningen at folklandene også former kulturelle variasjoner av det samme organisatoriske fenomenet. Dette innebærer at det fantes et felles sett med kulturelle grunnverdier mellom folklandene som var med på å definere hvordan og på hvilket grunnlag den sosiale interaksjonen mellom dem skulle struktureres. Dette dannet grunnlag for strategisk samhandling mellom individer og grupper fra ulike regioner av kystlandet, og konglomeratdannelser mellom dem.

Konglomeratstaten var også en personalforbundsstat. En slik ”stat” ville vært basert på et sentralt område preget av direkte kontroll av kongemakten. I periferien til det sentrale maktområdet var kongestyret preget av indirekte kontroll. Kongestyret manifesterte seg her ved alliansedannelser med lokale makthavere eller duplisering av kongemakten ved installering av egne kongetro tjenestemenn uten lojalitetsbånd til den lokale maktbasen. Eksempler på dette siste er årmenn og lendmenn, som vi kjenner fra lovverk og sagaer. I tillegg kom veitsleordningen der kongene ambulerte mellom kongsgårdene de kontrollerte i forskjellige områder og konsumerte jordbruksoverskuddet gjennom bondestandens og lojale stormenns tidvise underholdsplikt overfor kongefølgene. Sammen dannet dette grunnlaget for kongemaktens økonomiske og politiske kontroll på denne tiden.

Disse kongedømmene slet alltid med fragmenteringstendenser i periferien av maktområdene. Dette manifesterte seg fra vikingtiden av på tre måter. Den første var ved stormenn som følte at sin personlige maktutfoldelse var truet av en voksende regional kongemakt. Disse ville slå seg sammen mot denne eller alliere seg med konkurrerende mektige aktører som ville garantere stormennene en større personlig frihet.

Den andre fragmenteringstendensen var iboende svakheter i personalkongedømmets alliansestructur. Som nevnt ville en herskers alliansenettverk gå i oppløsning ved dennes bortgang.

¹⁸¹ Gustafsson 1998; 199 – 209 går inn på en lignende argumentasjon rundt integreringen av konglomeratstaten.

Dette førte til disruptive tilstander mens allianseforbindelsene ble restrukturert rundt nye hierarkiske maktstrukturer som søkte å fylle maktvakumet etter den forrige makthaveren.

Den tredje faktoren var at konge- og høvdingdømmene var redistributive økonomier. Dette betydde at de var avhengige av en konstant tilegnelse av overskuddsrikdom. Dette dannet grunnlag for etablering og vedlikehold av allianser ved redistribuering av herskerenes akkumulerte rikdom mellom tilhengerne deres. Alliansepartnerne deres var igjen avhengige av tilgang på et rikdomsoverskudd for å bygge sine egne maktbaser. En reduksjon av denne tilgangen innebar at alliansepartnerne ville søke deg bort til andre makthavere som kunne garantere en slik overskuddsrikdom.

Den politiske utviklingen av rikskongedømmet fra Harald Hårfagre av, kan forklares i en modell basert på samspill og motsetninger mellom disse faktorene. Det er for eksempel bare i perioder der det danske nærværet i Viken er svekket eller fraværende, at rikskongedømmet er i stand til midlertidig å legge under seg områder på Østlandet og Viken. Stilt overfor en sterkere og mer egenrådige rikskonge ville da danene knytte til seg eller støtte rikskongens motstandere. Ofte slo dette seg ut i alliansedannelser med Ladejarlene hvis maktposisjon ble truet når rikskongemakten ble for sterk. Det er da klart at folklandene langs kysten på denne tiden former biter i et "lappeteppe" som rives opp og sys sammen igjen i ulike mønstre av skiftende personalalliansedannelser. Ulike konglomeratdannelser av personalkongedømmer blant den sosiale eliten langs kysten har nok også bidratt til man så "nordmennenes land" som en potensiell politisk enhet. Jeg skal først sammenfatte hvordan denne konglomeratbetegnelsen kan ha oppstått.

4.2: Fremveksten av den norske identiteten.

De etnonymiske opplysningene Jordanes gir om folkegrupper langs kysten i år 551, viser at flere av disse korrelerer med kjente folkland og fylker fra norsk historisk tid, og da innen det yngre Gulatingsområdet: Agder, Rogaland og Hordaland. Siden ASK gir oss opplysninger om Hordalendinger allerede i år 787[89], er det rimelig å tolke dette som at Hordene hos Jordanes hadde organisert seg i et landskap en gang i årene eller århundrene før vikingtiden startet. I tillegg gjør ASK det klart at disse hordalendingene også er nordmenn. Det er da klart at bruken av konglomeratbetegnelsen nordmann, representerer et overregionalt organisatorisk aspekt ved hordalendingene på denne tiden. Spørsmålet er hvordan vi skal forstå dette organisatoriske aspektet. Dette blir tydeligere ved en kronologisk gjennomgang av etableringen av folkland og tingvesen fra slutten av folkevandringstid, og frem til midten av 1100 - tallet

Orosiusoversettelsen med Ottars beretning har etablert at nordmennene fremstår som en kognitivt, kulturelt og geografisk definert gruppe langs hele norgeskysten allerede på slutten av 800 – tallet. Sammenført med ASK for år 787[89], ser det ut til at deler av det norske kystlandet i tidlig vikingtid hadde en ”norsk” overregional identitet, klart atskilt fra andre grupper i Skandinavia. Kildene dokumenterer at hordalendinger og hålogalendinger danner regionale identiteter organisert i folkland under den overregionale ”norske” identiteten. I forlengelsen av dette må vi slutte at en tilsvarende organisering må ha funnet sted i de andre kystlandskapene i det samme tidsrommet. Både den anglosaksiske krøniken (ASK) og Ulsterannalene (UA) bruker termen ”nordmenn” i etnonymisk forstand før Harald Hårfagres rikssamling. Dette gjør at vi må diskutere andre organisatoriske aspekter ved samfunnet som kan ha bidratt til artikulering av konglomeratbetegnelsen nordmenn i tiden før rikssamlingen.

Jeg har i utredningen av UA demonstrert at betegnelsene ”nordmann” og *lochlannaidh* er komplementære termer for folk fra kystlandet. Bruken av disse termene i forbindelse med store skipsflåter fra år 837 av, tyder på at de stevnet fra et rikere og større organisatorisk integrert område enn de vi finner på vesterhavsoyene og Skottland. I tillegg til disse opplysningene får vi vite at ”sønnen til kongen av *Lochlann*” kommer til Dublin i år 853 og tar kontroll over vikingene i Irland. Jeg har tolket denne oppgiften til å bety ”sønnen til kongen av (det norske) kystlandet”. Dette betyr at deler av norgeskysten må ha vært innordnet under en type rikskongedømme allerede i første halvdel av 800 – tallet¹⁸². Dette betyr at det var en type konglomeratstatsdannelse langs deler av kysten på denne tiden.

Det er flere kilder som peker på at denne konglomeratstatsdannelsen hadde utgangspunkt i de folklandene som danner fylker under det eldre Gulatinget. De opprinnelige fylkene i Gulatinget før Håkon den godes omorganisering av det rundt år 950, var *Firdafylki*, *Sygnafylki*, og *Hordafylki*. Selv om Gulatinget trolig var et felles allting for de tre opprinnelige fylkene, forklarer ikke dette hvordan disse ble organisert under den samme lova. Eksistensen av en ”konge av kystlandet” i Ulsterannalene i år 853 kan bety at det opprinnelige Gulatingsområdet går tilbake til tidlig 800 – tall. P.S. Andersen har pekt på at man har antatt at det eldre Gulatinget var et allting for de tre opprinnelige fylkene på Harald Hårfagres tid¹⁸³. Knut Helle plasserer på sin side alderen på det eldre Gulatinget, til tiden etter Hårfagres erobring av kystlandet og år 930. Grunnen til dette er at

¹⁸² Siden sønnen til kongen av kystlandet kom til Irland i år 853, må han ha vært i myndig alder; minimum 15 – 20 år gammel. Faren må da ha unnfanget sønnen i kjønnsmoden alder; minimum 15 år (myndig alder) eller eldre. Dette gir også en minimumsalder for farens potensielle styre på 15 – 20 år. Vi kan derfor datere denne kongens styre til i minstefall å ha strukket seg fra årene 833/38 og fremover. Vi må i tillegg ta høyde for ukjente faktorer slik som når og hvordan vedkommende ble konge.

¹⁸³ Kapittel 3.12, evt. P.S. Andersen 1995: 90.

han mener de krangleverne kystkongene ikke kunne bidra med nok stabilitet til at noe felles allting for Vestlandet kunne organiseres¹⁸⁴.

Heimskringla forteller også at Harald Hårfagre først etablerte seg i Trøndelag når han startet erobringsfasen av kystlandet. Deretter erobret han Mørene, der Kong Audbjørn av *Fjordane* falt. Vemund, broren til Audbjørn, tok over *Firdafylke*, og ble brent inne av Haralds menn samme vinter. Etter dette tok Harald makten i fylket. I Sogn hadde Atle Jarl allerede lagt seg under Harald. Det nevnes ikke noe om kystlandet sør for Sogn, før Harald ”etter å ha fått noen sønner” hørte om en ”reisning” mot seg. Ved Hafrsfjord i Rogaland møtte han en koalisjon av horder, ryger, egder og teler. Disse var anført av Erik Hordalandskonge, kong Sulke av Rogaland, kong Kjötve av Agder, og ”to brødre” fra Telemark. Harald vant slaget der Torbjørn Hornklove kvedet at *austmenns storkonge* (Harald) sloss mot ”[...] *hærmenn*, (med) *hvite skjold*, (og) *vestrøne* (irske) *spyd* [...]”. Dette tyder på at disse hadde forbindelse med, eller kom fra de Irske områdene. Sagaen forteller videre at flere av taperne reiste til Orknøyene og Hebridene, og at disse ble baser for vikingangrep på Haralds rike. Dette kan tyde på en organisert motstand mot Harald fra disse øyene. Han dro til slutt på hærferd til vesterhavsoyene, Skottland og Man, og herjet disse vikingenes baser¹⁸⁵. Dette gjorde slutt på angrepene på Haralds norske rike.

Ut ifra dette ser det ut som om det er overensstemmelse mellom de irske samtidskildene fra 800 – tallet, og tradisjonsmaterialet i Heimskringla fra 1200 – tallet, om en kobling mellom mektige aktører på vestlandet, vesterhavsoyene og Irland i den siste halvdel av 800 – tallet. I tillegg til dette er det også korrelasjon mellom de skriftlige og arkeologiske kildene. Det arkeologiske materialet reflekterer at vestlandet hadde størst kontakt med de irske områdene. Dette gjelder irske smykker og kirkesaker som opprinnelig må ha blitt ervervet gjennom plyndring. Plyndringsfunnene har et tyngdepunkt i avgrensede områder i Sogn og Fjordane. I tillegg er det bare funnet slike gjenstander i særlig omfang i Nord – Trøndelag og Rogaland¹⁸⁶.

Lovmaterialet støtter også opp om en tolkning av en overregional institusjon på vestlandet før Hårfagres tid. Dette ser vi ved å slutte tilbake fra Håkon den godes etablering av de første sendemannstingene ca. år 950. En viktig årsak til at Håkon gode organiserte de første landsdelstingene var å få sentralisert kontroll over folkeoppbudet til de underlagte folklandene, og

¹⁸⁴ Knut Helle *Gulatinget og Frostatingslova*. Leikanger: SKALD (2001): 28 – 30.

¹⁸⁵ Se Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 51 – 61 for sagateksten.

¹⁸⁶ Kalle Sognnes 1979;19: *Arkeologiske modeller for Vestlandets vikingtid*.

De mindre konsentrasjonene av importfunn av ”plyndringskarakter” i Nord – Trøndelag og Rogaland tyder på at disse områdene også hadde forbindelser med de irske og anglosaksiske områdene. Det at funnkonsentrasjonene er mindre enn i Gulatingsområdet kan bety at disse hadde mer sekundære roller i forhold til vikingaktiviteten på de britiske øyene. Jeg skal ikke ta opp en drøftning om hvordan disse forbindelsene kan ha artet seg. Det viktigste i denne sammenhengen er at funndistribusjonen langs norgeskysten viser at det var en bred kontaktflate mot de irske og anglosaksiske områdene med et tyngdepunkt på Vestlandet.

utbudet av leidangen. Lignende motiver må også ha ligget bak den tidligere organiseringen av Gulatinget. At det gamle Gulatinget antagelig var et allting, tyder på at det kun var et sentralt organ for de tre opprinnelige fylkene.

Bruker en Utgjerdebolken (G.XIII.22.) i Gulatingslovi som et grovt parameter for de forskjellige fylkenes ressursgrunnlag i siste halvdel av 1200 - tallet, ser en at de tre opprinnelige fylkene til sammen mobiliserer 60 skip til leidangen. Dette antallet er diktert av det sterke rikskongedømmet på 1260 – tallet, og er derfor heller mindre i det urolige 800 – tallet. Sammenligner en dette antallet med opplysningene om de to norske skipsflåtene på 2 ganger 60 skip i UA for år 837.3, ser en at dette tilsvarer 50% av denne styrken. Selv om man ikke kan påstå at denne sammenligningen har direkte gyldighet for forhold på 800 – tallet, kan en likevel trekke visse slutninger.

Størrelsen på skipsflåtene som UA rapporterer om i år 837 er antagelig overdrevet, og de må også delvis ha vært konstituert av støttetropper fra vesterhavsoyene og Skottland. Dette betyr at hærføreren måtte ha et betydelig innslag av lojale kjernetropper og underbefal for å sikre sin kontroll over dem. Sammenligningen med Utgjerdebolken indikerer at ingen av de enkelte folklandene langs kysten på 800 – tallet kan ha hatt ressurser til å mobilisere flåter av tilstrekkelig størrelse. Dette må ha krevd evne til å mobilisere skip og mannskaper fra flere folkland. Det er tydelig at det eldre Gulatinget kunne mobilisere en betydelig del av disse troppene. At de faktisk gjorde dette, støttes av konsentrasjonene av irske ”plyndringsfunn” innen det eldre Gulatingsområdet.

Sett under ett indikerer dette at UAs *Lochlann* korrelerer med Vestlandet og det eldre Gulatinget fra 800 – tallet av, og at en kongemakt langs denne kysten trolig hadde sin maktbase i dette området. Dette er nok en viktig bakenforliggende faktor for etableringen av Gulatinget. Som nevnt er Gulatingets plassering slik at det knytter fylkene på vestlandet sammen. Sett fra synsvinkelen til en kongemakt som strekker seg over flere folkland, vil etableringen av et sentralt felles ting for disse områdene være et logisk organisatorisk trekk. Et felles ting ville lette den rettslige, økonomiske og militære administrasjon av de folklandene som ble lagt inn under det. Siden det eldre Gulatinget trolig var et allting, var det også et våpenting. Dette betyr at det var et naturlig sted å mobilisere vestlendingene mot ytre fiender, og også et sentralt rekrutteringspunkt for en kongemakts ambisjoner vest over havet. Vi ser dermed allerede her i den tidligste konglomeratdannelsen langs kysten, at organisering av leidang, folkeoppbud og vikingaktiviteter i vesterled, fungerer som en uniformeringsfaktor langs kysten. Det er også klart at denne organisasjonen var avhengig av en form for overordnet hierarkisk maktstruktur.

Kalle Sognnes har generert en økonomisk modell for vestlandets vikingtid. Han har påvist seks sannsynlige økonomiske sentra, og også kartlagt fordelingen av ”plyndringsfunnene”. Det er korrelasjon mellom de påviste sentrene og fordelingen av disse funnene. Med unntak av Giske på Sunnmøre, befinner alle disse sentrene seg i de indre delene av kystlandet. Av disse er det Etne, Vik, Gloppen og Stryn som er sentra med internasjonale kontakter¹⁸⁷. Dette setter oss i stand til å vurdere kronologien bak organiseringen av landskapene i Gulatingsloven, og diskutere en relativ datering av dette tinget.

I G.XIII.22 er det bare Trøndelag som kan mobilisere tilnærmet like store leidangsflåter som de eldre Gulatingsfylkene på 1260 – tallet. Det er også demonstrert at Trøndelags allting på Øyra går tilbake til tiden før vikingtid. Tilbakeført til 800 – tallet betyr dette at Trøndelag og det eldre Gulatinget danner organisatoriske motvekt til hverandre. Sett fra et regionalpolitisk standpunkt er det naturlig å se Gulatingets kronologiske utvikling som å falle sammen med integreringen av Inn – og Uttrøndelag i et felles allting i tiden rett før vikingtid.

Vi må også ta med informasjonen de frankiske annalene gir om de danske kongenes maktområde på begynnelsen av 800 – tallet. I år 813 forteller *Annales Regni Francorum* oss at Vestfold dannet den nordvestre grensen til danekongenes rike. Dette viser at det var en dansk maktpolitisk tilstedeværelse i Viken allerede på denne tiden. Det er derfor mulig at organiseringen av Gulatinget i tillegg til å være en motvekt til Øyratinget, også er en respons på press sørfra.

Hvis en godtar at Øyratinget og det eldre Gulatinget er relativt samtidige fenomener, er det mulig å gjennomføre en grov sammenlignende analyse mellom dem.

De økonomiske sentra som Sognnes påviser i de indre Vestlandsområdene kan sammenlignes med de rike bygdene i Inntrøndelag. Disse bygdene dannet det økonomiske tyngdepunktet i Trøndelag helt til de fattigere bygdene i Uttrøndelag tok dem igjen mot vikingtid. Når Uttrøndelag ble inkludert i lovområdet på denne tiden ble også trøndernes allting lokalisert til Øyra, som dannet en sentral kommunikasjonsnode i det utvidete lovfellesskapet. Den største forskjellen er at Øyratinget representerer en sterkere integrering av et regionalt dominerende folkland, mens etableringen av Gulatinget representerer en *konglomeratdannelse* av flere eldre autonome folkland langs kysten. Det er antagelig de samme økonomiske og politiske faktorene som driver frem integreringen av disse landskapene, og etablering av felles sentrale allting utenfor de eldre sentrene. De økonomiske sentra man ser i folklandene som danner fylker under det eldre Gulatinget ligger sentralt i landskapene, og kan være eksempler på kommunikasjonsnoder inne de respektive folklandene. Som sådan kan de ha hatt sentrale ting knyttet til seg. Det er ingen

¹⁸⁷ Sognnes 1979; 20, 62 –(75)- 84. De 6 økonomiske sentrene er: 1: Etne, Sunnhordland. 2: Eidfjord, Hardanger. 3: Vik, Sogn. 4: Gloppen, Nordfjord. 5: Stryn, Nordfjord. 6: Giske, Sunnmøre.

opplysninger i Gulatingslovi om hvor fylkestingene befant seg. På den andre siden forteller den at alle fylkene hadde dem og at disse igjen var delt inn i fjordunger. Det er rimelig å anta at det som kalles fylkesting under Gulatingslovi, i tiden før etableringen av Gulatinget må representere et organisatorisk nivå av folklandene som tilsvarer det vi ser i Trøndelag mot vikingtid. Vi ser også at den geografiske plasseringen av Gulatinget ute ved skipsleia ytterst i Sognefjorden, danner en kommunikasjonsnode mellom disse folklandene.

Det har blitt vist at trøndernes allting antagelig går tilbake til slutten av 700 – tallet, og at de beholdt alltinget sitt på Øyra ved siden av Frostatinget fra ca. år 950, og at dette gjorde dem i stand til å reprodusere sin etniske identitet opp gjennom de samfunnsendringene som fant sted fra vikingtid og opp mot middelalder. Denne etnisiteten var situasjonell og ble stort sett bare artikulert gjennom alltinget på Øyra og det senere sendemannstinget på Frosta. I tillegg manifesterte den trønderske identiteten seg når de handlet i fellesskap mot eksterne faktorer eller en felles motstander. Frostatinget var også plassert sentralt i Trøndelag, muligens rett ved eller på samme sted som Øyratinget.

Det er sannsynlig at også fylkestingene i *Sygnafylki*, *Firdafylki* og *Hordafylki* hadde som funksjon å reprodusere etnisitet både før og etter de formet en *konglomeratdannelse* rundt det eldre Gulatinget, og at de som folkland fungerte som etniske foreninger eller samfunn. Jeg skal vise at det samme var tilfelle med Rogaland, Agder og de andre etablerte folklandene før og etter at de ble slått inn under de store landsdelstingene. Disse folklandene må også datere seg til den samme tiden som de eldste regionale alltingene. Det er lite sannsynlig at de andre delene av kystlandet, ikke skulle ha vært organisert i lovfelleskap på ulike organisatoriske nivåer rundt sentrale permanente ting i landskapene, mens andre er det.

En generell datering av de sentrale alltingene langs kysten til å være eldre enn vikingtid setter også de positive kildeutsagnene vi har om ”nordmenn” og ”Nordmennes land” i et nytt lys: *Etableringen av den ”norske” identiteten ligger i konglomeratdannelsen av de tre folklandene Fjordane, Sogn og Hordaland som fylker rundt det eldre Gulatinget fra slutten av 700 – tallet av.* Dette er nemlig den eneste overregionale organisasjonen som kan spores tilbake til begynnelsen av vikingtid. Jeg har argumentert for at etableringen av permanente sentrale allting i tiden frem til vikingtid, førte til artikulering av identiteter som ble knyttet til medlemskap i disse lovfelleskapene. Etableringen av det islandske alltinget etter mal fra den gamle Gulatingslova i år 930, er et eksempel på en slik prosess¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Kapittel 3.12.

Gulatingets geografiske plassering på et kommunikasjonspunkt ute ved skipsleia langs Norge i betydningen ”nordveien”, har da mest sannsynlig ført til at man har begynt å oppfatte Gulatinget som en federasjon av ”nord – menn”. Dette ville tillate de underlagte folklandene å bevare sine opprinnelige etnisiteter når de dannet fylker under det nye tinget. Det er derfor mest sannsynlig å se dette som proto – området for forestillingen om en territoriell enhet langs ”nordveien”, og om ”nord – mennene” som å være den felles kulturelle kategorien som svarer til denne territoriale avgrensningen. Dette ”proto – Norge” med en artikulert identitet som ”nordmenn” rundt Gulatingsområdet, kan en se konturene av i kildematerialet:

Vi har først ASK for år 787[89] som forteller om ”nordmenn fra Hordaland”. Dette forteller oss at den norske identiteten var kjent for annalistene på denne tiden, og at Hordaland var en del av nordmennenes land. Ut i fra Annalistenes bruk av *natio*-begrepet¹⁸⁹, er det også klart at de bruker termen ”nordmenn” som uttrykk for at disse nordmennene svarte til et ”land” eller territorium, og at dette ”landet” hadde en egen konge eller konger. Dette henter til en oppfatning om at Hordaland var en del av nordmennenes land. Siden Hordaland danner det sørligste fylket i det eldre Gulatinget, som er den eneste konglomeratdannelsen vi kan diskutere på denne tiden, er det klart at ASK refererer til en ”norsk” identitet for disse vestlandsfylkene. Det er også en viss symmetri med de tre opprinnelige fylkene i Gulatinget, og den yngre ”samkongeparagrafen” i GV7, der det tas opp situasjoner der det er ”tre konger i landet”¹⁹⁰ (lovfellesskapet), uten at jeg skal trekke dette for langt.

4.3: Utviklingen av den norske identiteten og herskerideologier.

Det er klart at UA kobler betegnelseene nordmenn og *lochlannaidh* sammen fra år 837 av¹⁹¹. Kystlendingene kobles til kystlandet *Lochlann* når AU snakker om ”sønnen til kongen av (det norske) kystlandet” i år 853. Det er også interessant at denne sønnen Amblaibh og en Ímar, som begge blir kalt ”nordmennene (i Irlands) konge(r)” tydeligvis dør etter at Harald Hårfagre begynner sin erobringferd i Norge på begynnelsen av 870 – tallet¹⁹². I lys av dette er det heller ikke rart at skalden Hornklove etter slaget ved Hafrsfjord kaller Hårfagre for *austmenns storkonge*,

¹⁸⁹ Kapittel 1.5, 3.1, eller eventuelt Ødegaard, Uffe 1994: 89.

¹⁹⁰ Kapittel 3.5, eller eventuelt Robberstad, Knut 1969: 251

¹⁹¹ Jfr. kapittel 2.4.

¹⁹² Det er flere interessante kontaktpunkter i denne delen av Harald Hårfagres saga.

og ikke nordmennenes konge¹⁹³. Det er jo deres konger og allierte han endelig beseirer, og forfølger over vesterhavet til deres gamle områder.

Det er antagelig dette forholdet som gjør at det ikke er noen referanser til nordmenn i skaldematerialet i kongesagaene før Håkon den godes regjeringstid mellom år 934 og 961. Han er også den eneste kongen som blir kalt *nordmennenes konge* i skaldekvadene i Heimskringla. Håkon den gode blir i sagaen sin tildelt rollen som den som gav odelen faren Harald Hårfagre hadde ”tatt fra Bøndene” tilbake” til dem, og som ”satte” Gulatings og Frostatingsloven. Han var da lovlig valgt konge over hele kystlandet da han falt ved Fitjar i år 961. Her forteller skaldene Tord Sjøreksson og Øyvind Skaldespille at Håkon er ”nordmennenes konge” og at ”nordmennene” fulgte på ham i striden. Dette er ikke helt uproblematisk, for han hadde blitt overrumplet på veitsle i Hordaland med hirden sin, og sloss derfor bare med utbud av hordalendinger. Det er derfor vanskelig ut ifra skaldekvadene alene, å avgjøre om de bruker termen nordmenn som synonym for hordalendingene, eller om ordvalget reflekterer en herskeideologi omkring Håkon som konge av hele kystlandet¹⁹⁴.

Det vi kan si, er at det fra Hårfagres tid og frem til 1000 – tallet, kan spores en utvikling av en *herskerideologi* omkring et kongestyrte territorielt Norge som dekker hele kystlandet, og et folk; nordmenn som hører til dette landet¹⁹⁵. Etter Håkon den godes utvidelse av Gulatinget til å omfatte fylkene fra Agder i sør, til Sunnmøre i nord, og etableringen av Frostatinget og dets senere utvidelse, ble det territoriale Norge også samlet under felles lovkode frem til landsloven samlet dem under en riksdekkende lov i år 1274, som også omfattet Viken og Opplandene. Integreringen av Norge under progressivt større og etter hvert riksdekkende lovkode reflekterer utviklingen av denne herskerideologien.

Dette kan oppsummeres med at den norske identiteten har sitt opphav i konglomeratdannelsen av Gulatinget på 700 – tallet, der firder, sygner og hordalendinger artikulere en ”norsk” identitet rundt det nye lovfellesskapet. Denne identiteten ble artikulert i utled allerede fra år 787[89] av, og opp igjennom vikingtid på de britiske øyene. Kystkongedømmet som Ulsterannalene forteller om på midten av 800 – tallet, korrelerer med det eldre Gulatinget. Sammen danner dette kongedømmet og Gulatinget et kjerneområde for den norske identiteten.

¹⁹³ Helle, Knut 2001: 28 – 30: Det finnes også en annen sagatradisjon der Hårfagre arver et rike i Sogn etter morfaren, og at dette kan ha dannet utgangspunkt for hans rikssamling. Denne tradisjonen gjør ham da til en ”norsk” konge.

¹⁹⁴ Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 76 – 82, 92 – 97.

¹⁹⁵ Jfr. kapittel 3.2. om relasjonene mellom ASK for år 787[89], Ottars beretning, Jellinge 2 steinen fra ca. år 963, og Olavspenningene fra år 995 – 1030. I tillegg kommer kapittel 3.1 om ASKs positive tilskrivning av et Norge med et folk; nordmennene og en egen konge gjennom 1000 – tallet.

Vikingaktiviteter i vesterled, der vikinger fra andre deler av kysten opererte i forbund med den dominerende kontingenten nordmenn fra Vestlandet, har da mest sannsynlig ført til spredning av den norske identiteten langs kystlandet utover 800 – tallet. Det er antagelig denne oppfatningen Ottar beretter i sin beretning fra 890 – tallet. Denne tidsrammen for spredningen av den norske identiteten utover kjerneområdet på Vestlandet, finner støtte i de frankiske annalene (AB og ARF). At de ut ifra relasjonene med danene og deres konger kunne konstruere et ”nordmannerrike” med en nordøstre grense i Vestfold rundt årene 813 – 850¹⁹⁶, betyr at reell norsk identitet ikke var kjent eller relevant i disse områdene på denne tiden. Det er først Jellinge 2 steinen fra år 963 som gir et kvalitativt skille mellom et dansk og ”norsk” område ved å skille dem ut som to separate riker.

Den norske identiteten var situasjonell den ble derfor gjort gjeldende når konglomerater av folk fra ulike folkland gjorde seg gjeldende som en samlet gruppe utenfor det området om omfavnet den norske identiteten. Dette betyr at man kunne gjøre den gjeldende i følgende situasjoner:

1. I utled i fredelig samhandling med folk av en annen identitet.
2. Ved vikingaktiviteter og etablering av (semi-) permanente bosetninger i utled.
3. I forsvarssituasjoner der folkeoppbud fra flere folkland danner allianser mot en felles fiende. Leidangen er et eksempel på et kongestyrt forsvarsforbund.
4. I situasjoner der forbund av folk fra flere folkland danner en forent styrke i angrepsøyemed.

De tre siste situasjonene forutsetter en sterk høvding og kongemakt, da organisering og mobilisering på disse nivåene forutsetter et stort makt- og ressursgrunnlag. Det er dette som må ha dannet grunnlaget for utviklingen av en herskerideologi om Norge som et land med et folk styrt av ett felles kongehus. vi kan grovt sett si at det norske rikskongedømmet vokser frem som en overregional versjon av de gamle folklandene. Forskjellen er at mens folklandene var konglomerater av lokale enheter (fylker, fjordunder etc.), er rikskongedømmet en konglomeratstat der folklandene danner fylker i Norges kongers rike.

Vi kan få et klarere bilde av på hvilke nivåer de situasjonelle etnisitetene gjør seg gjeldende, ved å rangere de identitetsformende gruppene jeg har diskutert i perioden med hverandre:

¹⁹⁶ kapittel 2.3.

1. Slektskapsgruppen.
2. Tilhørighet til bygd / nærområde.
3. Tilhørighet til fylke-, fjordung-, herad etc. I Trøndelag tilsvarer dette øyner, sparbyggjer, verdøler og så videre.
4. Folklandstilhørighet (trøndere, hordalendinger og rogalendinger og videre).
5. Norgestilhørighet der trøndere, hordalendinger og videre, opptrer under en felles identitet som nordmenn.

Spørsmålet det må tas stilling til her, er om det er riktig å bruke nasjonalitets eller nasjonalismebegreper for å beskrive koblingen mellom den norske etniske identiteten, og herskerideologien som vokser frem gjennom rikssamlingsprosessen. Dette bringer oss tilbake til redegjørelsen om forholdene mellom etnisitet, nasjonalitet og nasjonalisme i kapittel 1.5, og nasjonalismedebatten mellom Kåre Lunden og Knut Bagge i historiografien i kapittel 1.3.

Det vil være galt å kalle den herskerideologien som vokser frem på denne tiden for en *nasjonal ideologi*. Det er en slik ideologi som ligger til grunn for nasjonalismebegrepet. Uffe Ødegaard har definert dette som en politisk bevegelse som har som formål å realisere hva som er felles for et folk; den nasjonale identiteten¹⁹⁷. Sverre Bagge skriver også at det ikke er nok at en gruppe deler språk, religion og kultur. Det må også være en forestilling om at denne gruppen må ha en egen stat for at vi kan snakke om nasjonalisme¹⁹⁸. Det fremvoksende rikskongedømmet har preg av å være en konglomeratstat frem til 1150 – tallet. Privilegiebrevet av 1152/ 53 er den første indikatoren på at en forestilling om et fast geografisk definert Norsk rikskongedømme. Deretter følger prosessene som fører til den norske høymiddelalderstaten. På bakgrunn av dette er det ikke mulig å forklare fremveksten av høymiddelalderstaten som et resultat av nasjonalisme og nasjonalistiske bevegelser. Det vi ser, er at kongesagaene fra 1200 – tallet projeksjoner ideologien om en slik enhet tilbake til vikingtid¹⁹⁹.

I tråd med dette kan det ikke snakkes om noen nasjonalitet i moderne forstand gjennom vikingtid og middelalder. Redegjørelsen over har vist at den norske identiteten kan spores tilbake til det Thomas Hylland Eriksen kaller et ”proto – nasjonalt” etnisk fellesskap²⁰⁰ på vestlandet i tidlig vikingtid. Denne identiteten sprer seg så til å dekke hele kystlandet rundt år 890. Fra denne tiden knyttes denne identiteten sammen med en forestilling om et Norge i betydningen -land. I

¹⁹⁷ Ødegaard, Uffe 1994: 87-88.

¹⁹⁸ Bagge, Sverre 1994: 8-9. evt Hylland – Eriksen 1994: 81.

¹⁹⁹ Dette ser vi allerede ved Hårfagres frieri til Gyda, der han blir egget av den kommende bruden til å ”[...] vinne hele Norge og bli enekonge over det, slik som kong Gorm i Danmark og Eirik i Uppsala”. Først da kan han med rette ”[...] kalles en folkekonge”. Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 48 – 49.

²⁰⁰ Hylland – Eriksen 1994: 81.

tiden fra vikingtid til middelalder fungerer den bare som det Uffe Ødegaard kaller en overkategori. Dette betyr at nasjonal identitet er et særtilfelle av etnisk identitet²⁰¹. Det er også klart at det ikke formuleres noen eksplisitt herskerideologi omkring Norge og nordmenn som en ”naturlig” enhet før høymiddelalderen. Jeg har gått igjennom ”hyllningskvadene” i Heimskringla med fokus på om de reflekterer en utvikling av herskerideologien i retning av en artikulert enhet mellom land, folk og konge. Den eneste som eksplisitt kalles for nordmennenes konge, er det den ovennevnte Håkon den gode. Selv Olav den hellige blir bare kalt ”*nordmannsættling*” og da i Magnus den godes saga²⁰².

Det vi ser, er at Norge er gjenstand for konglomeratstatsdannelser av folkland eller fylker, og at disse igjen er gjenstand for refordeling mellom alternerende makthavere. Håkon Jarl (år 965/70 – 995) la for eksempel ”*under seg syv fylker*”, før han la under seg ”*alt nordafor Viken*”. Deretter reiser han hær ”*fra fire folkland*” nord i landet, for å bekjempe kong Ragnfrød Gunnhildsson, som hadde lagt under seg landet opp til Firdafylke, og ”*hele Norge gav gjenklang*”²⁰³. Den gjennomgående trenden er at herskerne blir kalt verger, herrer, høvdinge, konger og fyrster for ulike folklands etniske grupper. Denne praksisen er vanlig fra Eirikssønnenes saga, og til og med Magnus Berrføtts saga (mellom år 961 og 1103). Skalden Bjørn Krepphendt kaller Berrføtt for ”*vossingers konge, hordekongen, trøndernes høvding, sogningers herre, Grenlandskongen, trønderkongen og egdekongen*”²⁰⁴.

Etter Håkon den gode brukes termen nordmenn bare tre ganger. Dette er når Magnus den gode og Harald Hardråde byr ut leidang og herjer sør i Skandinavia, og når Erling Skakke på midten av 1100 – tallet drar med en flåte ned til Spania og middelhavet²⁰⁵.

Dette viser at den norske etniske identiteten på denne tiden best kan beskrives som det Don Handelmann kaller en *etnisk kategori*. På dette nivået har medlemmene *etnisk identitet*, og reproducerer denne over flere generasjoner. Den etniske kategorien har i seg selv liten sosiologisk betydning, men er en forutsetning for sosial organisering av etnisitet. Dette betyr at gruppen ikke er korporativt organisert²⁰⁶. Et slikt organisatorisk nivå kan ikke stipuleres før høymiddelalderen. Vi kan hvertfall si at den korporative organiseringen av den utvidete norske identiteten ikke starter før utgangen av 1000 – tallet²⁰⁷. Dette danner også et kontaktpunkt med nasjonalismedebatten mellom Bagge og Lunden.

²⁰¹ Ødegaard, Uffe 1994: 89.

²⁰² Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 436.

²⁰³ Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 119 – 121.

²⁰⁴ Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 534, 537 – 539.

²⁰⁵ Holtsmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 454 – 455, 483 og 602.

²⁰⁶ Jfr. Kapittel 3.18 op.cit, eller Don Handelmann ”The organization of ethnicity”. *Ethnic groups*. 1977.

²⁰⁷ Jfr. kapitlene 3.1, 3.3 – 3.7.

Grunnen til at denne prosessen starter såpass sent i perioden, er at rikskongedømmet måtte rive kontrollen over kongevalgene ut av grepet til de separate folklandenes etniske foreninger. Dette innebar at kongemakten måtte ta kontroll over tingvesenet og den akklammerende myndigheten. Det er dette som danner bakteppet for etableringen av landsdelingene rundt år 950, fremstøtet mot enekongedømmet fra midten av 1100 – tallet, og etableringen av landsloven i år 1274. Det ser ut til at folklandenes allting også var hyllningsting for kongsemner. Dette var en sentral faktor for at rikskongedømmet forble en konglomeratstat opp til middelalder. Ser vi på det trønderske alltinget blir dette aspektet ved konglomeratstaten klarere.

Jeg har presisert at den situasjonelle trønderske etnisiteten ble artikulert på gruppenivå gjennom alltinget på Øyra, eller der de handlet sammen som gruppe mot eksterne faktorer. De trønderske motstandsparagrafene er eksempler på dette. Motstandsparagrafene som var aktive til 1260 – tallet, indikerer også at de situasjonene der de gjorde seg gjeldende som gruppe var regulert gjennom lover og vedtak på alltinget. Vi vet også at Øyratinget beholdt sin posisjon som *hyllningsting* etter at Frostatinget kom til rundt år 950. Dette forteller om en tradisjon der det var det etnisk organiserte folklandet som valgte konge gjennom sitt sentrale allting. Trønderne valgte kun den som skulle være konge over deres eget landskap. Motstandsparagrafene regulerer også bare tilfeller der konger, jarler og lendmenn forbryter seg mot medlemmene av det trønderske lovfellesskapet, og der trønderne bare var forpliktet til å drepe eller fordrive dem ut av sitt eget område.

Sett under ett gir dette et bilde av Trøndelag som en territoriell etnisk selvpreserverende organisasjon; et ”folkland”. Dette bildet er nok også generelt gyldig for de andre folklandene langs kysten på 700 / 800 – tallet. Folklandstingene fungerer da som foreninger for artikulering og vedlikehold av etniske grupper langs kysten. De respektive etniske gruppene velger da hvilke makt- og legitimitetssøkende herskere som skulle styre over dem. Heimskringlas beskrivelse av Hvordan Harald Hardråde gikk frem for å bli konge over Norge i år 1049[48] (ASK), illustrerer dette aspektet ved konglomeratstaten: *[...] holdt han ting med folket og lot seg ta til konge over hele landet. Han fór slik helt øst fra Viken at han ble tatt til konge i hvert fylke i Norge.*²⁰⁸

Dette er i tråd med den tidligere utredningen rundt relasjonene mellom folk, ting, landskap og skiftende ustabile hierarkiske maktstrukturer. Tingvesenet var strukturert slik at de sørget for lovfellesskapets (den etniske gruppens) kontinuitet, samtidig som det komplementerte de skiftende maktstrukturene.

²⁰⁸ Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer*. 1985: 478.

4.4: Konklusjon og dekonstruksjon.

Det er vanskelig å konkludere med at den norske identiteten fra vikingtid av, representerer utslag av en herskerideologi, eller om den har vokst fram naturlig gjennom kulturell kontakt mellom ulike områder av kysten. Det er også mulig at den er et resultat av et samspill mellom disse to faktorene.

Det jeg kan si er at termen nordmenn er en konglomeratbetegnelse, og at den brukes i etnonymisk betydning i de utenlandske kildene som snakker om folk fra det norske kystlandet. Disse kildene bruker etnymer i *natio*-forstand. Dette betyr at de så nordmennene som å korrelere med et territorium og med en form for kongeinstusjon.

Hvilken betydning folket generelt langs kysten la i termen nordmenn er det ikke kildebelegg for å uttale seg om. Det er sannsynlig at de formulerte situasjonelle etniske identiteter rundt folklandstingene, men da som ryger, horder og sygner.

Det vi kan konkludere med, er at nordmennene fremstår som en etnisk gruppe i det relevante kildeutvalget fra vikingtid av, og at den norske identiteten er begrenset til kystlandet. I beste fall gjør den seg gjeldende som en situasjonell identitet overfor ytre faktorer utenfor dette området.

I diskusjonen av denne modellen har jeg strukket empirien langt. Dette gjelder spesielt for den tidligste perioden. Ved å kombinere og rekombinere et fåtall kilder rundt ulike perspektiver i en generativ prosessanalyse, kan det se ut som om jeg har redefinert store deler av tidlig vikingtid. Dette er et resultat av at kildedataene er presset inn i en forklaringsmodell der man først analyserer et fenomen, og så utleder en forklaringsmodell for hvordan prosessene som har dannet fenomenet har artet seg. Faren ved denne fremgangsmåten er at man tvinger dataene til å passe forklaringsmodellen, i stedet for å revidere eller forkaste modellen hvis de ikke passer. I tillegg er det lett å bare putte de dataene som passer inn i modellen, og ignorere de som motstrider den.

Det er derfor viktig å understreke de sentrale svakhetene ved analysen. Slutningene er basert på generalisering av de konklusjonene jeg har kommet fram til etter å ha analysert Gula og Frostatingslova samt de allment norrøne rettsoppfatningene jeg har utredet over. Dette har jeg så satt i en kontekstuell analyse sammenført med et relativt tynt samtidig kildemateriale og retrospektiv analyse av visse yngre kilder. Diskusjonen har ikke trukket frem nok materiale til å kunne foreta noen detaljert sammenlignende analyse mellom ulike regioner. Det har også vært mye hypotesebygging i forhold til den teoretiske modellen. Hypotesene blir ofte stående som premiss uten noe egentlig empirisk belegg. Dette gjelder spesielt for den tidligste perioden. Jeg har generert en *modell* for hvordan et fenomen kan ha oppstått, uten at jeg er i stand til å teste denne med

tilstrekkelig empirisk materiale. Jeg kan uttale meg med større sikkerhet utifra den yngre perioden rundt år 1100, men kan ikke bevege meg bakover i tid uten å måtte ty til større teoretisering rundt en rekke hypotetiske betingelser.

De fleste vil også være enige med meg i at jeg bare delvis har greid å "oversette" en sosialantropologisk teoretisk modell til bruk på historisk materiale. Kildediskusjonen tar mye oppmerksomhet, og har presset mye av den nødvendige teoretiske diskusjonen til siden. Analysen illustrerer også hvor vanskelig det er å applisere tverrfaglige teorier og metoder på et materiale de aldri var ment å anvendes på. Jeg mener allikevel at analysen er fruktbar i og med at den tillater å utlede en generativ prosessanalyse for hvordan et kjent fenomen har oppstått, og dermed åpne for nye perspektiver og spørsmålsstillinger i historiefaget. Moralen er klar: Man må trå varsomt når man skal forsøke å danne analyser og utlede positive konklusjoner utifra tverrfaglige teorier.

VEDLEGG: Tabeller 1 - 4 utledet av kontinentale kilder.

De fire tabellene som hører med under dette vedlegget er basert på; 1.) Annales Regni Francorum, 2.) St. Bertin annalene, 3.) Ulsterannalene, og 4.) Den Anglosaksiske Krønike.

Tabell 1. og 2. tar for seg hovedsakelig frankernes områder, mens tabell 3. og 4. tar for seg henholdsvis Irland og resten av De Britiske Øyene. Formålet med tabellene er å påvise ulike vikinggruppers bevegelser på kontinentet og på De Britiske øyer slik at disse igjen kan settes i sammenheng med bruk av begreper og etnonymmer.

Tegnforklaringer.

= Angrep på civitas, borger, byer, "burrouhgs"; en type befestede landsbyer etc. eller områder rundt disse. Det er viktig å merke seg at angrep på byer nesten automatisk innebar angrep på kirke- eller klostergoods, da disse var en del av både byene og godseiendommene rundt disse. Der det kommer eksplisitt frem av kildene at det er snakk om befolkningssentra som også er religiøse sentra, vil #; være kombinert med *; #*.

* = Angrep på kloster- eller kirkebygg, eller bortføring / drap på geistlige det aktuelle året.

*? = Spørsmålstegn etter *; *?, betyr at referansen ikke er eksplisitt, men at det er snakk om angrep eller lignende på steder eller personer med religiøs tilknytning. Jeg tar med andre ord visse forbehold ved usikre tilfeller.

+ = sendebud fra den danske konger til frankiske herskere.

794.7 = Desimaltall som kommer etter årsanvisninger, representerer kronologiske nedtegnelsesnumre for hendelser slik de fremstår under hver årsanvisning i kilden. 794.7 betyr da at det er snakk om den syvende hendelsesnedtegnelsen for år 794 osv.

() = Stedsanvisninger i parentes indikerer at dette er steder som kommer implisitt frem av kilden, og derfor kan være noe usikre.

[] = Kalibrerte årstall Garmonsway presenterer i sin oversettelse av Den Anglosaksiske Krønike. Dette kompenserer for de ulike annalistenes måter å beregne år etter Kristus og tidspunkt å sette årskiftet på. Årskiftet kunne f. eks. regnes fra datoer som 24. September, eller 25. Desember.

Tabell 1. Annales Regni Francorum.

Etter R. Buchner og F.J. Schmale.

ÅR	BETEGNELSE / ETNONYM	LATINSK VERSJON	TIL STED	FRA STED
777	NORDMANNEN	NORDMANNIAE		
782	NORDMANNEN	NORDMNNI		
782	NORDMANNEN	NORDMANNOS		
804	DÄNENKÖNIG	REX DANORUM	ELBEN (?)	
808	DÄNENKÖNIG	REGEM DANORUM		
808	DÄNISCHEN	PLURIMUS DANORUM		
808	DÄNENKÖNIG	REGEM DANORUM		
808	DER DÄNEN SPRACHE	LINGUA DANORUM		
809	DÄNENKÖNIG	REX DANORUM		
809	DEN DÄNISCHEN	DANORUM		
809	DÄNEKÖNIGS	REGIS DANORUM		
810	AUS NORDMANNIA	DE NORDMANNIA	FRIESLAND	(NORDMANNI A)
810	DAS NORDMANN- ISCHE ²⁰⁹		FRIESLAND	FESTLANDE
810	DÄNEN	DANOSQUE	FRIESLAND	
810	DÄNENKÖNIGS	DANORUM REGE		
811	DÄNENKÖNIG	DANORUM REGEM		
811	DER DÄNEN	DANORUM		
811	SEITEN DER DÄNEN	DE PARTE VERO DANORUM		
812	DÄNEKÖNIGS	DANORUM REX		
812 a.	DER NORDMANNEN ²¹⁰	NORDMANN- ORUM	IRLAND	
812 b.	DER NORDMANNEN N	NORDMANN- ORUM	(IRLAND)	
812	DIE DÄNENKÖNIGS	REGES DANORUM		
812	DIE DÄNENKÖNIGS	REGES DANORUM		
813	NORDMANNEN	NORDMANN-		

²⁰⁹ Denne tilskrivelsen er oppstått ved oversettelse fra latin til tysk, og finnes ikke i orginalteksten.

²¹⁰ 812 a; "Auch eine flotte der Nordmannen landete an der Schottischen insel Irland" 812 b; "[...] der Nordmannen getötet wurde."

		ORUM		
813	DÄNISCHEN	PRIMATIBUS DANORUM		
813	WESTARFOLDA	AD WESTARFOLDAM		
813	DÄNISCHEN	PRIMORIBUS DANORUM		
813	BEI DEN SCHWEDEN	PATRIA APUD SIÜEONES	SVEAENES LAND	
813	DÄNEMARKS ZUSTRÖMTEN	PASSIM EX OMNI DANORUM TERRA		
814	DIE DÄNENKÖNIGE	REGES DANORUM		
815	IN DIE NORDMANISCH E LANDCHAFT SILENDI	IN TERRAN NORDMANN- ORUM VOCABULE SILENDI		
817	DES DÄNENKÖNIGS	DE REGOS DANORUM		
817	IM NORDMANNISC HEN	NORDMANNICI		
821	VON SEITEN DER DÄNEN	DE PARTE DANORUM		
822	AUCH NORDMANNICH E GESANDTE	LEGATIONES DE NORDMANNIA		
823	AUS DEM NORDMANNEN- LAND	DE NORDMANNIA AUXILIUM		
823	NORDMANNEN- REICHS	REGNI NORDMANN- ORUM		
823	NACH DEM LANDE DER DÄNEN	AD TERMINOS DANORUM ACCESSERAT		
825	VON NORDMANNIEN	DE NORDMANNIA		
826	DES DÄNENKÖNIGS	REGIS DANORUM		
826	GROSSEN ZAHL DÄNEN	MAGNE DANORUM MULTITUDINE		
827	DES DÄNENKÖNIGS	REGIS DANORUM		
827	DIE KÖNIGE DER DÄNEN	REGES DANORUM		

827	DAS LAND DER NORDMANNEN VERLASSEN	EXIENTUS NORDMANN- ORUM FINIBUS EXEDERE		
828	DIE NORDMANNEN	NORDMANN- ORUM		
828	(ETLICHE) NORDMANNICH E DÖRFER (IN BRAND STÜCKTE)	NORDMANN- ORUM VILLIUS		
829	DIE NORDMANNEN	NORDMANNOS		
829	DIE NORDMANNEN	NORDMANNIS		

Tabell 2. St. Bertin annalene 830 – 882 (oversettelse).

Forfatteren oversetter ”*Nor(t)manni*” til ”*northmen*” (eng.), og ”*Dani*” som ”*Danes*”. I tråd med dette oversetter hun ”*Dania*” til Danmark.

ÅR	BETEGNELSE / ETNONYM.	OPPHAV / DER DE VAR.	TIL STED.	*, # , +	FRA STED.
831	DANER	(DANMARK)	THIONVILLE	+	
834	DANER		DORESTAD	#	
835	NORDMENN		DORESTAD ²¹¹	#	
836	NORDMENN		DORESTAD	#	FRISIA
836	DANER	(DANMARK)	WORMS	+ ²¹²	
836	NORDMENN		WALCHEREN, DORESTAD	#	FRISIA
838	DANSKE PIRATER	(DANMARK)			
839	RUSSERE ²¹³		INGELHEIM		
839	SVEAR ²¹⁴				
839	DANER				
841	DANSKE PIRATER	(DANMARK)	ROUEN	*, #	SEINEN
841	DANSK PIRAT	(DANMARK)	WALCHEREN ²¹⁵		WALCHEREN OG OMEGN
842	NORDMENN		QUENTOVIC	#	
843	NORDMENN PIRATER ²¹⁶		NANTES	*, #	VESTRE AQUITAINE
844	NORDMENN		BRETAGNE		BRETAGNE
844	NORDMENN	ENGLAND ²¹⁷			ENGLAND
845	NORDMENN		PARIS	#	SEINEN
845	NORDMENNENE				ELBEN
845	DANENE ²¹⁸		SAINTOIGNE	# ²¹⁹	SAINTOIGNE
846	DANSKE PIRATER	(DANMARK)	FRISIA		FRISIA
847	DANENE		VESTRE GALLIA		(BRETAGNE)
847	NORDMENNENE	IRLAND ²²⁰			IRLAND OG

²¹¹ I følge kilden er dette det andre angrepet på Dorestad. Dette tyder på at annalisten bruker begrepene om hverandre.

²¹² Horic, danenes konge tar i følge kilden avstand fra nordmennenes plyndring av Dorestad og Frisia, og sier at de handlet uten hans støtte.

Han går så langt som å drepe eller å ta til fange de nordmennene som stod for angrepene.

Det kan således virke som om danekongen på en eller annen måte er ansvarlig for nordmennenes fremferd ovenfor frankernes keiser.

Dette kan forklare hvorfor annalisten etter fotnote nr 1, ikke skiller så nøye mellom daner og nordmenn.

²¹³ I følge oversetteren er dette det tidligste tilfellet av navnet *rus*, noe som identifiserer skandinaver fra Baltikum (utsendinger fra deres konge Khagan). Denne diskusjonen går jeg ikke nærmere inn på.

²¹⁴ Keiseren fant ut at russerne egentlig tilhørte svearnes folk.

²¹⁵ Lothar gav den danske piratlederen Harald Walcheren og områdene rundt.

²¹⁶ I følge oversetteren forteller Aang. for 843, at disse nordmennene var *Westfaldingi*, med andre ord vestfoldinger.

²¹⁷ Storangrep på anglosaksisk område.

²¹⁸ Kilden sier at disse var de samme som plyndret Aquitaine året før. Kilden må da nødvendigvis referere til nordmennene som angrep Bretagne i 844, eller de som angrep Nantes i 843. Uansett har vi her et eksempel på bruk av alternative termer.

²¹⁹ Antagelig rundt Saintes i Aquitaine (jfr. N. Hooper & M. Bennet 1996).

					ØYENE RUNDT
847	DANER		BOURDEAUX	#	KYSTEN AV AQUITAINE
847	DANER		DORESTAD	#	ØYA BETUWE
848	DANER		BOURDEAUX	#	(AQUITAINE)
848	NORDMENNENE		MELLE	#	(AQUITAINE)
848	NORDMENNENE	IRLAND ²²¹			
849	NORDMENN		PERIGEUX	#	(AQUITAINE)
850	NORDMENNENES KONGE ²²²	(DANMARK)			
850	NORDMENN		FRISIA- ØYA BETUWE- RHINEN- ELVEN WAAL- DORESTAD ²²³	#	FRISIA ØYA BETUWE RHINEN ELVEN WAAL DORESTAD
850	NORDMENN		MEMPISC THÉOURANNE (?)	#	MEMPISC THÉOURANNE
850	NORDMENN		ENGLAND		ENGLAND
851	DANSKE PIRATER	(DANMARK)	FRISIA- ØYA BETUWE- GHENT (ST. BAVO)- ROUEN BEAUVAIS- FRISIA-	*, # # #	FRISIA ØYA BETUWE GHENT ROUEN BEAUVAIS FRISIA
852 ²²⁴	NORDMENNENE		FRISIA		FRISIA
852	DANEN ²²⁵	(DANMARK)	FRISIA- ELVEN SCHELDT- SEINEN		FRISIA ELVEN SCHELDT SEINEN
853	DANENE	SEINEN	LOIRE- NANTES- ST.FLORENT- TOURS - ST. MARTIN	# * # *	LOIRE DALEN
854	DANENE	LOIRE DALEN	NEDRE LOIRE		LOIRE DALEN
854	DANSKE PIRATER		FRISIA		FRISIA
854	DANENE	DANMARK ²²⁶			
854	NORDMENN		ØVRE LOIRE-		ØVRE LOIRE-

²²⁰ Nordmennene gjorde irene til tributt-betalere. Jfr. Ulster annalene for 849.6

²²¹ Irene fordrev nordmennene fra irland.

²²² Horic, *nordmennes konger* i borgerkrig med nevøene. Han blir vekselvis kalt nordmennes konger, og danenes konger i kilden, bl.a. i 838,845 847, og 950. Det kommer forøvrig klart fram at han primært fremstår som danenes konger, og som nordmennes konger i mer sekundær betydning.

²²³ Lothar gav Dorestad og andre områder til disses leder Roric, Haralds sønn, mot troskap.

²²⁴ Dette skjedde iflg. Oversetteren i 851.

²²⁵ E.G. Godefrid sønnen til *danen Harald* det er snakk om.

²²⁶ Borgerkrig mellom ulike danske tronpretendanter.

	PIRATER		ANGERS	#	DALEN
855	NORDMENNENE		BOURDEAUX	#	AQUITAINE
855	NORDMENNENE		LOIRE		LOIRE DALEN
856	DANSKE PIRATER		ORLEANS	#	LOIRE DALEN
856	DANSKE PIRATER		SEINEN- JEUFOSSE	* # ²²⁷	SEINEN
857	DANSKE PIRATER		PARIS	#	SEINEN
857	PIRATENE ²²⁸	NEDRE LOIRE	TOURS	#	
857	DANENE		SEINEN PARIS	#	SEINEN
857	DANER		DORESTAD- ØYA BETUWE	#	OMR. RUNDT
857	DANER			*, #	
858	DANENE				
			SAXONY		SAXONY
858	DANENE	SEINEN	ELVEN SCHELDT		ELVEN SCHELDT
859	DANSKE PIRATER		RHÔNEN- ØYA CAMARGUE	*, #	Rhône-ELVEN, PROVENCE
859	DANER		ST. VALERY AMIENS	* #	NEUSTRIA (SOMME- ELVEN)
859	ANDRE (DANER)		ØYA BETUWE		
859	DANENE	SEINEN	NYON	*, #	NEUSTRIA
860	DANENE	(ELVEN) SOMME	ENGLAND		
860	DANENE	SEINEN			
860	DANENE	Rhône ELVEN	VALENCE	#	Rhône OPP TIL VALENCE
860	DANENE	ØYA CAMARGUE	ITALIA	#	ITALIA
861	DANENE		PARIS	*, #	SEINEN
861	DANSKE PIRATER		THEOURANNE- SEINEN- ØYA OISSEL- MELUN- FORTET	#	NEUSTRIA
861	DANER		ØYA OISSEL ²²⁹		SEINEN
861	NORDMENN	ØYA OISSEL	KANALKYSTEN		KANALKYSTEN
862	DANER	FOSES	MEAUX	#	NEDRE DEL AV (ELVEN) MARNE
862	(FLÅTE)		(FOSES)		

²²⁷ Vikingbase:

²²⁸ Muligens de danske piratene som dra til nedre Loire i 854.

²²⁹ Disse slår seg sammen med de andre danene her.

	NORDMENN ²³⁰				
862	DANSKE FLÅTEN ²³¹	(FOSES)	KANALKYSTEN		KANALKYSTEN ²³²
862	DANER		TYSKLAND		TYSKLAND
863	DANER		DORESTAD	#	(FRISIA)
863	(TO) NORDMENN ²³³				
863	NORDMENNENE		POITIERS	*, #	(AQUITAINE)
864	NORDMENNENE	(AQUITAINE)			
864	NORDMENNENE		CLERMONT	#	(AQUITAINE)
864	NORDMANNEN ²³⁴				
864	NORDMENNENE		RHINEN		FRISIA (MIDT_ RIKET)
864	NORDMENN	LOIRE			
865	NORDMENN	LOIRE	ST. BENEDICT-ORLEANS	*, #	(ØVRE) RHINEN (NEDRE) RHINEN
865	NORDMENNENE		SEINEN		
865	NORDMENNENE	LOIRE	POITIERS-LE MANS	# #	
865	NORDMENNENE		ST. DENIS	*	
866	NORDMENN	LOIRE	NEUSTRIA		NEUSTRIA
866	NORDMENN NORDMENN ²³⁵	(SEINEN)	MELUN-KANALEN	(#)	SEINEN IJSEL-OMRÅDET
866	NORDMENN		LE MANS	#	
867	NORDMENN / DANER ²³⁶				
867	NORDMENN	LOIRE			
869	LOIRE – NORDMENNENE	LOIRE			
871	NORDMANNEN ²³⁷		NIJMEGEN		(FRISIA)
871	NORDMENNENE	LOIRE			
872	NORDMENNENE ²³⁸				
873	HEDNINGENE				
873	NORDMENN	ANGERS			(AQUITAINE)

²³⁰ Annalisten bruker betegnelsene daner og nordmenn om hverandre i 862.

²³¹ Denne flåten bestod av ”dane-nordmennene” nevnt i fotnote 20.

²³² Flåten splittes opp, muligens i enheter bestående av henholdsvis daner og nordmenn.

Kilden referer til en situasjon der henholdsvis daner og nordmenn stiller om leietropper på hver sin side mellom to frankiske rivaler. På den ene siden er bl.a. ”danene fra Seinen”, og på den andre siden ”nordmennene fra Seinen”.

²³³ To nordmenn dro sammen med Weland; en (dansk) vikingleder som tidligere hadde tatt dåpen, til keiseren for å avsløre hans frafallenhet. Dette kan tyde på at det felles grunnleggende verdigrunnlaget hos vikingene var under sterkt press på denne tiden.

²³⁴ Nordmannen Rudolf, sønn av Harald.

²³⁵ Kong Charles betaler tributt til vikingene mot fred.

²³⁶ Annalisten bruker betegnelsene om hverandre.

²³⁷ Roric.

²³⁸ Roric og Rudolf.

873	NORDMANNEN ²³⁹				
876	NORDMENN ²⁴⁰		PHONTION		
876	NORDMENN		SEINEN		
877	NORDMENNENE ²⁴¹	LOIRE			
878	NORDMENNENE	SEINEN			
879	HEDNINGENE				
879	NORDMENNENE	LOIRE	LOIRE		LOIRE- OMRÅDET
880	NORDMENN				
880	NORDMENN		SAKSERLAND		SAKSERLAND
881	NORDMENN		CORBIE- AMIENS (-?)	* *	NEUSTRIA
882	NORDMENN		COLOGNE- TRIER- ST. LAMBERT- PRUM- INDEN- AACHEN ²⁴² - OMR.RUNDT DISSE- RHEIMS.	*, # *, # * (#) * * *, # *	RHINEN ELVEN MOSELLE FRISIA (M.RIKET) MIDT-RIKET ELVEN MARNE

²³⁹ Rudolf drept:

²⁴⁰ Tok dåpen (primsignet).

²⁴¹ Tok tributt mot fred fra frankerne.

²⁴² Keiserpalasset.

Tabell 3: Ulsterannalene mellom år 794 og 1127 e.Kr.

Generelle kommentarer til tabellen:

En stor del av årspanningene i Ulsterannalene ligger ett år bak det faktiske årstallet. Jeg har i utarbeidelsen av tabellen justert dette slik at årstallene skal være rett.

De fleste anvisningene er knyttet til ulike landskapsnavn og religiøse sentra som representerer sentra for bosetningene. Siden det er vanskelig å redegjøre for bosetningsutviklingen i Irland på denne tiden, blir stedsangivelsene knyttet opp til områder og steder som hadde stor nok betydning til å bli trukket frem av annalistene.

Tilfeller der den engelske oversettelsen bruker termen "of"; "av" eller "fra" på norsk, tolker jeg som at de kom "fra", eller "er av" det stedet som oppgis i kilden ("de fremmede fra Ath Cliath" f.eks).

Med relativt få unntak refererer tabellen under til gruppebetegnelser for vikinger. Et hovedmål ved dette er også å se om det er en sammenheng mellom bruken av de ulike termene for utlendinger / vikinggrupper, og de handlinger og hendelser som assosieres med disse. Slik kan man kanskje se hvorvidt en slik sammenheng brukes for å dikotomisere disse i egne kategorier i forhold til de innfødte irene.

ÅR	ETNONYM/ BETEGNELSE	ORIGINAL- BETEGNELSE	HVOR DE KOM FRA/ DER DE VAR	ANKOMSTSTED / DIT DE KOM	*,*
794.7	HEDNINGENE	GENTILIBUS		DE BRITISKE ØYER	*
795.3	HEDNINGENE	GEINNTIBH		RECHRU & SCI	*
798.2	HEDNINGENE	GENNTIBH		INNIS PÁTRAIC & DOCHONNAS SKRIN, SAMT INNTOG I BÅDE IRLAND & A ALBA ²⁴³	
802.9	HEDNINGENE	GENTIBUS		Í COUIM CHILLE	*
806.8	HEDNINGENE	GENTILIBUS		(KLOSTER) SAMFUNNET PÅ Í (HEBRIDENE)	*
807.8	HEDNINGENE	GENTILES		INIS MUREDAIG, &	*?

²⁴³ Dvs. Skottland.

				ROS COMÁIN	
812.11	HEDNINGENE	GENNTIBH	(MUMU)	MUMU (MUNSTER)	
813.4	HEDNINGENE	GENNTE	(UMALL?)	UMALL	
821.3	HEDNINGENE	GENNTIBH		ÉTAR	
823.8	HEDNINGER	GENTILES		BENNCHOR (DET STORE)	*
824.2	HEDNINGENE	GENTIBH		BENNCHOR VED AIRTÚ	*
824.9	HEDNINGENE	GENTIBUS		(ÉTGAL) AV SCELEC	*?
825.10	HEDNINGENE	GENNITIBH		DÚN LETHGLAISE	
825.11	HEDNINGENE	GHENTIBH		MAG INIS	
825.12	HEDNINGENE	NGENNTIBH		(FOLKENE FRA / I) OSRAIGE	
825.15	HEDNINGENE	GENNTIB		INIS DAIMLE	*?
825.17	HEDNINGENE	GENNTIB		Í COLUIM CHILLE	*
827.3	HEDNINGENE	GENNTIB		LUSCA, CIANACHT HELT TIL UACHTAR UGÂN	
827.3	UTLENDINGENE FRA / AV ØST	GALL IND AIRTIR OLCHENNA	FRA ØST	IRLAND	*?
827.9	HEDNINGENE	GENTIBH	(LAIGIN)	EN LEIR MED FOLKENE FRA / AV LAIGIN	*?
828.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH	(ARD CHIANNACHT A)	KYSTEN VED ARD CHIANNACHTA <small>244</small>	
828.4	UTLENDINGENE	GALLAIBH	(ARD CHIANNACHT A)	(ARD CHIANNACHTA) LAUM LÉIRE & CLUAIN MÔR	*? *?
828.5	HEDNINGENE	GENNTI	(DÂLARAÍDI?)	(DÂLARAÍDI?)	
828.6	HEDNINGENE	GENNTI	(TECH MUNNU I UÍ CENNESLAIGH)	(KLOSTER) SAMFUNNET I TECH MUNNU (ANT. I UÍ CENNESLAIGH)	*
831.6	HEDNINGENE	GENNTIBH		CONNAILE	
831.7	HEDNINGENE	GENNTIB	(AIGNIG)	(KLOSTER) SAMFUNNET	*

²⁴⁴ Kilden beretter om en massefangst av niser på dette stedet. Det er derfor rimelig å anta at fangsten skulle benyttes av vikinger som på denne tiden oppholdt seg i dette området. Det er også rimelig å anta at de søkte å utnytte mer enn skinnet, som bl.a. ble brukt til å lage skipsreip, noe som forutsetter i det minste en sesongbasert bosetning.

				AV ARD MACHA VED AIGNIG	
832.1	HEDNINGENE	GENNTIB	(ARD MACHA)	ARD MACHA	*?
832.3	HEDNINGENE	GENNTIBH		DAM LIAC & FOLKENE AV CIANACHTS SEPT	* *
832.4	HEDNINGENE	GHEINTIBH			
833.4	UTLENDING-ENE	GALLU	DAIRE CALGAIG	DAIRE CALGAIG	
833.5	HEDNINGENE	GHENNTIBH		CLUAIN DOLCÂN	*?
833.11	HEDNINGENE	GENNTIB		DRUIM INASCLAINN	*?
(833.12)	SKIPENE			LOCH BRICRENN	
834.8	HEDNINGENE	GENNTI		(UÍ FHIDGUÍNĤ)	
834.9	HEDNINGENE	GENNTIB		GLENN DÁ LOCHA	*?
834.9	HEDNINGENE	GENTIBH		SLÁINE & FINNUBAIR	*? *?
835.5	HEDNINGER	GENNTIBH		FERNA & CLUAIN MÔR MAEDÓC	*? *?
835.11	HEDNINGER	GENTIBH		MUNGARIT (OG ANDRE KIRKER AV) LARMUMU	*
835.12	UTLENDINGER	GALLAIBH		DRUIM ING	*?
836.5	HEDNINGENE	GENTIB	FRA IMBER DEA	CELL DARA	*
836.7	HEDNINGENE	GENTILIUM	FRA / I SØNDRE BREGA ²⁴⁵	TELCHA DROMÁIN (AV BRITENE) I SØNDRE BREGA	*?
836.10	HEDNINGENE	GENTILIBUS		(ALLE OMRÁDENE TIL FOLKENE AV / I) CHIANACHTA	
836.10	HEDNINGENE	GENTIB	(DÉIS TUAÍSCERT)	(DÉIS TUAÍSCERT)	
837.3	NORDMENNENE ²⁴⁶	NORDMANN AIBH		(ELVEN) LIFE, & (ELVEN) BÓINN & (ELVE) SLETTEN TIL	*

²⁴⁵ Kilden beretter: *The first prey was taken by the heathen from Southern Brega, i.e. from [...]*” Dette kan bety at vikingene dro til Søndre Brega, og ikke nødvendigvis hadde tilhold her.

				LIFE & (ELVE) SLETTEN TIL BREGA	
837.3	UTLENDINGENE ²⁴⁷	GALLAIBH			
837.4	HEDNINGENE	GENNTIBH	(UÍ NEILL?)	IMBER NAmBĀRE (I UÍ NEILL?)	
837.5	HEDNINGENE	GENTIBH		INIS CELTRA	*
837.6	HEDNINGENE	GENNTIBH		(KIRKENE I HELE) LOCH EIRNE	*
837.9	UTLENDINGENE	Ngall	(CIANACHT?)	(CIANACHT?)	
838.9	HEDNINGENE	GENNTIB	CONNACHTA	(FOLKENE AV / I) CONNACHTA	
839.7	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	LOCH NeACHACH	(FRA DER PLYNDRET DE LANDENE & KIRKENE I) NORD IRLAND	*
839.9	HEDNINGENE	GENNTIB		(MENNENE AV) FOIRTRUI	
839.10	HEDNINGENE	GENNTIBH		FERNA & COREACH	*?
840.1	HEDNINGENE	GENNTIBH	LOCH NeACHACH	LUGBAD	*
840.10	MENNENE FRA /AV SJØENE ²⁴⁸	LOCHLANAIDH		IRLAND	
841.1	HEDNINGENE	GENNTI	(FREMDELES PÅ) LOCH NeACHACH		
841.4	”SJØ-LEIR”		LINN DUACHAILL		***
841.4	”SJØ-LEIR”		DUIBLINN	(FOLKENE AV / I) LAIGIN &UÍ NEILL, SÅ LANGT SOM TIL SLIAM BLADMA	***
842.2	HEDNINGENE	GEINNTI	(FREMDELES I) DUIBLINN		
842.5	HEDNINGENE	GHENNTIBH	FRA LINN	CLUAN MOCCU	*?

²⁴⁶ Kilden beretter: *A naval force of the Norsemen was on the river of Bōinn, and another one of sixty ships was on the river of Life. Those two forces plundered the plain of Life and the plain of Brega, and six score of the Norsemen fell.*” Det er med andre ord snakk om to flåter med nordmenn.

²⁴⁷ Der oversetterne bruker termen ”[...] six score of the Norsemen fell.”, bruker originalteksten begrepet ”[...] gallaibh[...]”, noe som betyr ”utlendingene”. Det er snakk om en liten feiloversettelse. Annalisten refererer dermed til den samme gruppen med to forskjellige begreper.

²⁴⁸ Kilden sier at dette var året da ”lochlanaidh” kom til Irland. Oversetterne har av en eller annen grunn oversatt ”lochlanaidh” til ”nordmenn”. Dette har jeg sett bort fra.

			DUACHAILL	NÓIS	
842.7	HEDNINGENE	GENNTIBH	FRA LINN DUACHAILL	BRIOR & SAIGOR	*? *?
842.8	NORDMENN	NORDMANNORUM	PÅ (ELVEN) BÓINN VED LINN ROIS	SAIGOR	*?
842.8	NORDMENN	NORDMANNORUM	LINN SAILEC I ULAIÐ		
842.9	UTLENDINGENE	GALLAIBH	FRA LINN		*
942.10	HEDNINGER & IRER	GENNTIBH		(ABBOT) AV LINN DUACHAILL	*
842.11	HEDNINGER	GENNTIBH	FRA CAEL UISCI	DÍSERT DIARMATA	*?
844.1	HEDNINGER	GENTILIBUS			
844.4	HEDNINGER	GENTIBH	FRA LOCH RI	(IRLAND)	*
845.1	HEDNINGENE	GENNTIBH	?	(IRLAND)	
845.2	HEDNINGENE	GENNTIBH	?	(IRLAND)	*
845.3	UTLENDINGER	GALLAIBH	(LEIR) PÅ LOCH RI	(IRLAND)	*
845.6	HEDNINGENE	GENNTE	?	(IRLAND)	
845.12	UTLENDING- ENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	(IRLAND)	
846.2	HEDNINGENE	GHENNTIBH	?	(IRLAND)	*?
846.6	UTLENDING- ENE	GALLAIBH	?	(IRLAND)	
848.5	HEDNINGENE	GENNTI	SCIATH NECHTAIN	SCIATH NECHTAIN	
848.5	LOCHLANN	LAITHLINNE	SCIATH NECHTAIN	SCIATH NECHTAIN	
848.6	HEDNINGENE	GENNTI	(I EIKESKOGEN I) DISERT DO-CHONNA	(I EIKESKOGEN I) DISERT DO-CHONNA	
848.7	HEDNINGENE	GENNTI	DÚN MOILE TUILE	DÚN MOILE TUILE	
849.6	UTLENDINGENE	GALL			
849.6	UTLENDINGENE	GAILLE		-IRLAND ²⁴⁹	
849.10	HEDNINGENE	GENTILIBUS		(MUGDORNA?)	*
850.3	UTLENDINGENE	GALL		(FOLKENE AV / I) UÍ NEILL FRA SINANN TIL SJØEN, - ØYA I LOCH GABOR	* *?
851.3	DE MØRKE	DUBGENNTI		ATH CLIATH	

²⁴⁹ Kilden beretter: "A naval expedition og seven score ships of the adherents of the king of the foreigners came to exact obedience from the foreigners who were in Ireland before them, and afterwards they caused confusion in the whole country."

	HEDNINGENE				
851.3	DE LYSE UTLENDINGENE	FINNGALAIBH	(FLÁTELEIREN I) ATH CLIATH	ATH CLIATH	
851.3	DE MØRKE HEDNINGENE	DUBGENNTI		LINN DUACHAILL	
851.7	HEDNINGENE	GENTILIBUS			
852.2	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV LINN (DUACHAILL? ²⁵⁰)	ARD MACHA	
852.3	DE LYSE HEDNINGENE	FINDGENTIBH		SNÁM AIGNECHT	
852.3	DE MØRKE HEDNINGENE	DUBHGENTI ²⁵¹			
852,8	UTLENDINGENE	GALLAIBH		ØYENE I ØSTRE BREGA, RAITH ALLÁIN (AV / I FOLKENE I CIANACHT?)	
853.2	LOCHLANN	LAITHLINDE		IRLAND ²⁵²	
853.2	UTLENDINGENE	GAILL	I IRLAND		
853.3	NORDMENN	NORDMANN(IS)		(ULAIÐ?)	
856.2	UTLENDINGENE	GENNTI			
856.4	“NORSE – IRISH”, ²⁵³	nGALL- GHODELAIBH			
856.4	NORDMENN	NORDMANNIS		(ORATORIET AV) LUSCA	*
856.4	”NORSE – IRISH”	GALL- GAIEDHELU	(I GLENN FOICHLE?)	GLENN FOICHLE	
857.1	”NORSE – IRISH”	GALLGAED- HELAIBH			
857.6	DE MØRKE UTLENDINGENE	nDUBGENNTI	(WALES?)		
858.4	NORDMENN	NORMANNIS		(MUMU?)	
861.2	UTLENDINGENE	GALL		MIDE	*?
863.3	NORDMENN	NORMANNIS		(NÁS & ØSTRE LIFE?)	
863.4	UTLENDINGENE	GALL		HULENE TIL ACHAD, ALDAI & CNOBODA, & BOADÁRIS	** *

²⁵⁰ I så fall må det være snakk om de mørke hedningene / utlendingene nevnt i 851.3. At de ikke settes i kontrast til de lyse utlendingene i denne konteksten, betyr at denne distinksjonen ikke er relevant så lenge disse gruppene ikke opptrer i kontrast til hverandre.

²⁵¹ Oversetterne oversetter *–gentibh*, og *–genti* endelsene som betydende *–utlending(er)*, til tross for at den korrekte oversettelsen må være *–hedning(er)*. Jeg holder meg til den korrekte oversettelsen.

²⁵² Kilden beretter: ”Amlaibh, sønnen til kongen av/over Lochlann kom til Irland, og utlendingene der underkastet seg og han tok tributt fra irene.”

²⁵³ Oversetterne oversetter(n)Gall som *”norse”*, mens den korrekte oversettelsen må være *”utlendinger”*. Denne termen har også blitt oversatt til å bety *”fremmedgallerne”*.

				HAUG OVENFOR DUBAD & ÓENGOBAS KONES HAUG, SAMT LANN S LAND	
864.2	UTLENDINGENE	GALL		CLUAIN IRARD (MIDE?)	
866.1	UTLENDINGENE FRA IRLAND & SKOTTLAND	NGALLAIBH ERENN, ALBA	AV IRLAND OG SKOTTLAND	FOIRTRUI I PIKTLAND	
866.4	UTLENDINGENE	GALL	(VIKING) BEFESTNING- ENE I NORD – TERRITORIET: CÉNEL EÓGAIN & DAL ARAI, LOCH FEBAL	NORD – TERRITORIET: CÉNEL EÓGAIN & DAL ARAID, LOCH FEBAIL	
867.6	HEDNINGENE	GENTILIUM			
867.7	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBH- GHAILLAIBH		YORK	
867.8	UTLENDINGENE	GALL	AMBLAIBS FORT VED CLUAN DOLCÁIN	CLUAIN DOLCÁIN	
867.8	(100 AV) UTLENDINGNES (LEDERE	GALL	(CLUAIN DOLCÁIN)	I NÆRHETEN AV CLUAIN DOLCÁIN	
868.4	UTLENDINGENE	GHALLAIBH		CELL UA nDAIGNI	
868.4	UTLENDINGENE	GENTILIUM ²⁵⁴			
869.4	UTLENDINGER	GALL			
870.6	NORDMENN	NORDMANNIS		AIL CLUAITHE	*?
870.6	(AMLAIBH & ÍMAR,) TO AV NORDMENNENE S KONGER	DUO REGES NORDMANNORUM		(AIL CLUAITHE)	
870.7	ULF, DEN MØRKE UTLENDINGEN	DUBGALL			
871.3	UTLENDINGENE	GAILL		DÚN SOBAIRCHE	*?
871.4	NORDMENNENE	NORDMANNIS		(LAIGIN?)	
873.3	NORDMENNENE S	NORDMANNORUM			

²⁵⁴ I 868.4, refererer kilden til samme gruppe med to ulike begreper.

874.5	UTLENDINGENE	GULLAIBH		CELL MÓR AV MAG ENIR	*?
875.3	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBHGALLU		(PIKTLAND)	
875.4	OISTÍN SØNN AV AMLAIB, KONGE OVER NORDMENNENE	NORDMANNORUM			
877.3	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBGHALLAIBH			
877.5	DE LYSE HEDNINGENE	FINNGENNTI		LOCH CUAN	
877.5	DE MØRKE HEDNINGENE	DUBGENNTI		LOCH CUAN	
878.9	UTLENDINGENE	GALLAIBH			
879.6	UTLENDINGENE	GALAIBH		(ARD MACHA)	*
881.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH		ORATORIET TIL CIANÁN	*
881.3	NORDMENNENE	NORDMANNORUM			
882.1	UTLENDINGENE	NgallaIBH		NORDOVER: MAG ETER DÍ GLAIS & ARD MACHA	
888.5	UTLENDINGENE	NGALLAIBH			* ²⁵⁵
888.9	SIGFRITH, SØNN AV ÍMAR, NORDMENNENE S (KONGE)	(REX) NORDMANNORUM			
893.3	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBHGALLU	(ENGLAND)	(ENGLAND)	
893.4	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH		
895.6	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH		*
896.3	NORDMENN	NORDMANNIS			
896.7	UTLENDINGENE	GALL		(FOLKENE AV / I) CONAILLE	
896.9	NORDMENNENE	NORDMANNIS		(BREGA)	
902.2	HEDNINGENE	NGENNTI	IRLAND, I.E, FORTET AV ATH CLIATH		
913.5	HEDNINGENE	NGENNTIBH		KYSTEN AV ENGLAND	
914.4	HEDNINGER	NGENTIBH			
914.5	HEDNINGENE	NNGENTIBH	LOCH DA CAECH		
915	HEDNINGER	GENTIBH	LOCH DA	MUMU	*

²⁵⁵ Geistlige opptrer i en liste over folk som omkom i et slag med utlendingene.

.7			CAECH		
916.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV LOCH DA CAECH	(UAITHNE AV CLIÙ?)	
916.6	UTLENDINGENE	GAILL	AV LOCH DA CAECH	MUMU OG LAIGIN	
917.2	UTLENDINGENE	GALLU	AV LOCH DA CAECH		
917.2	UTLENDINGENE	nGAILL		NEIMLID I MUMU	
917.3	HEDNINGENE	GENTI	MUNSTER	GLETARCH I MAG FEININ	
917.3	UTLENDINGENE	GHALLAIBH		GLETARCH	
917.3	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBGALL		GLETARCH	
917.3	UTLENDINGER	GAILL ²⁵⁶		GLETARCH	
918.4	UTLENDINGENE	GAILL	AV LOCH DA CAECH	SKOTTLAND – ELVEN TYNE I NORDRE SAKSERLAND	
918.4	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBGALL		ELVEN TYNE	
918.4	HEDNINGENE	GENNTIBH ²⁵⁷		ELVEN TYNE	
918.7	HEDNINGENE	GENTI	(NORDRE BREGA)	(NORDRE BREGA?)	
918.7	HEDNINGENE	GENTI	DUBLIN (ATH CLIATH)	DUBLIN (ATH CLIATH)	
919.3	HEDNINGENE	NGENNTIBH	(I ATH CLIATH)		
920.2	HEDNINGENE	GENTI			
920.6	HEDNINGENE	GENTIBH		KIRKEN AV CEANNAS & KIRKEN AV TUILÉN	* *
921.4	DE LYSE UTLENDINGENE	FINNGALL			
921.4	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBGALL			
921.7	UTLENDINGENE	GALAIBH		LOCH FEIBAL CENN MAGAIR ²⁵⁸	
921.8	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	ARD MACHA, VESTOVER TIL INNIS UA LABRADA, &	*

²⁵⁶ For 917.3 Bruker kilden termene ”hedninger” og ”utlendinger” om hverandre. På et plan skiller kilden tilsynelatende mellom ”de mørke utlendingene”, men det kommer frem av konteksten at de er snakk om de samme(mørke) utlendingene: ”[...]i.e. Ragnall de mørke utlendingenes konge, i følge med en stor styrke utledninger”.

²⁵⁷ Kilden for 918.4 bruker alternative termer om den samme gruppen

²⁵⁸ Flåtestyrke som kom hit, samt en annen ved Cenn Magair på kysten av Tír Connail

				ØSTOVER TIL BANNUENES OMRÅDER, & NORDOVER TIL MAG ILESEN	
923.4	HEDNINGENE	GENTIBH	FRA SNAM AIGNECHT	CELL CHÉIBE, (ARD MACHA?)	* *?
924.1	UTLENDINGER	GALLAIBH	LOCH EIRNE	LOCH EIRNE	
924.2	UTLENDINGER	GAILL		LOCH CUAN	
924.2	UTLENDINGER	GHALLAIBH		FERTAS RUDRAIGE	
926.1	UTLENDINGER	GALLAIBH	AV LOCH CUAN	DÚN SOBAIRCHE	*?
926.2	UTLENDINGER	GALLU	AV LOCH CUAN	LOCH CUAN ²⁵⁹	
926.6	UTLENDINGEN- ES (KONGE)	GALL	ATH CLIATH		
927.2	DE LYSE UTLENDINGENE	FINNGALL			
927.2	DE MØRKE UTLENDINGENE	DUBGALL ²⁶⁰			
928.2	NORDMENNENE	NORDMANNIS			
928.4	UTLENDINGENE	GALLAIBH	LOCH nEACHACH		
930.1	UTLENDINGENE	nGALLAIBH	AV ATH CLIATH	DERA FERNA (I OSRAIGE)	*?
930.3	UTLENDINGER	GAILL	FLÁTELEIR VED RUIB MENA PÅ LOCH nEACHACH		
930.4	UTLENDINGER	GAILL	LOCH BETRACH I OSRAIGE	LOCH BETRACH I OSRAIGE	
932.3	HEDNINGER	GENTILIBUS		(CÚL RAITHAN?)	*
933.3	UTLENDINGER	NGALLAIBH		VEST, SÅ LANGT SOM TIL SLIAB BLETHA & SØROVER SÅ LANGT SOM TIL	

²⁵⁹ Vikingflåten blir fordrevet herfra, og drar til Linn Duachaill under ledelse av Alphtann, sønn av Gothfrith.

²⁶⁰ Kilden for 927.2, beretter om Sitruic, sønnesønnen til Ímar, konge over de lyse og mørke utlendingenes død.

²⁶¹ Kilden for 933.3, beretter om en Matudán, sønn av Aed, som plyndret disse områdene med en blandingsstyrke av utlendinger og folk fra *den irske provinsen*.

				MUNCNÁM ²⁶¹	
934.1	NORDMENN	NORDMANNORUM ²⁶²			
935.6	NORDMENN	NORDMANNORUM		(UÍ CENNESLAIGH?)	
936.2	UTLENDINGENE	GALLAIB	AV ATH CLIATH	CLUAIN MOCCU NOÍS	*?
937.6	NORDMENNENE	NORDMANNOS		ENGLAND	
938.6	UTLENDINGENE	GALLU	AV ATH CLIATH		*?
939.1	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	CELL CHULIN	*?
940.2	UTLENDINGENE	GALLAIBH			
942.3 [941]	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	(FOLKENE AV / I UÍ FHAILIGI	
942.4	UTLENDINGENE	GALLAIB		DÚN LETHGLAISE	*?
942.7	HEDNINGENE	GALLAIB	AV ATH CLIATH	CLUAIN MOCCU NÓIS & CELL DARA	* *?
943.1	UTLENDINGENE	GALLU	AV LOCH CUAN	(LOCH CUAN?)	
943.2	HEDNINGER	GHENTIBH		FIR ROIS	
943.2	UTLENDINGENE	GALLAIB ²⁶³			*?
943.2	UTLENDINGENE	GALLAIB		(LAIGIN?)	
945.2	UTLENDINGENE	GAILL	AV LOCH nEACHACH ²⁶⁴		
946.1	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	AV ATH CLIATH	CLUAIN MOCCU NÓIS & KIRKENE TIL MENNENE AV MIDE	* *
947.1	UTLENDINGENE	GAILL	(AV ATH CLIATH)	SLÁINE	
947.1	UTLENDINGENE	GALLU	AV ATH CLIATH	(SLÁINE)	
948.1	(KONGE AV) UTLENDINGENE	GALL			
948.2	UTLENDINGENE	GABAIL(?)		(SLÁINE)	*
950.5	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	(MIDE & BREGA	(MUINE BRÓCÁIN	
950.7	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	AV ATH CLIATH	SLÁINE	*

²⁶² Kilden for 934.1, refererer til sottedøden til Gothfrith, sønnesønnen til Ímar, som var en veldig ondskapsfull konge over nordmennene.

²⁶³ Kilden 943.2, bruker to alternative termer for å beskrive samme gruppe.

²⁶⁴ Kilden for 945.2 beretter at denne flåten ble utryddet.

951.3	UTLENDINGENE	NGALLAIBH	AV ATH CLIATH	CEANNAS & DOMNAS PATRAIC & ÁRD BREÁIN & CELL SCIR & ANDRE KIRKER	* * * *
951.7	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV AH CLIATH		
952.2	UTLENDINGEE	GALLAIBH		(NORD ENGLAND	
953.1	UTLENDINGER	NGALLAIBH		CLUAIN MOCCU NOÍS	*
956.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	TECH GUIRAM I LAIGIN	
958.2	UTLENDINGENE	GALLAIBH		(BENNCHOR?)	*?
964.6	UTLEDNINGENE	GHALLAIBH		CELL DARA	*
968.3	UTLENDINGENE	GALLU	(LAIGIN?)		
970.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH		CONNAIRE	*?
971.5	UTLENDINGENE	GALLAIBH			*
975.3	HEDNINGENE	GENTILIBUS		(RECHRU?)	*
978.3	UTLENDINGENE	NGALLAIBH	AVATH CLIATH	BITHLAM (LAIGIN?)	
980.1	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH & ØYENE ²⁶⁵	TEMAIR	
980.8	UTLENDINGENE	GALL		(LAIGIN?)	
980.8	UTLENDINGENE	GALL			
980.8	UTENLANDSK (MAKT)	GALL			
980.8	UTLENDINGENE ²⁶⁶	GALL			
986.2	DANENE	DANAIR		KYSTEN AV DAL RIATA	
986.3	DANENE	DANARAIBH		Í COLUMCILLE	*
987.1	DANENE	DANARAIBH	MANU (MAN)		
987.3	DANENE (SOM PLYNDRET Í)	DANARAIBH			
989.2	UTLENDINGENE	GHALLAIBH		DÚN LETHGLAISE	*
989.3	UTLEDNINGENE S (KONGE)	GALL			
989.4	(KONGEN AV) UTLENDINGENE FRA ØYENE	INNSI GALL	(HEBRIDENE)		
990.1	DANENE	DHANURABI		DAIRE CALGAIG	*?
995.2	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	AV ATH	DOMNACH	*?

²⁶⁵ Antagelig Man og andre øyer i Irskesjøen, muligens også Hebridene.

²⁶⁶ Kilden for 980.8 beretter om sønnen til en av vikingenes tributthøvdingers død.

			CLIATH	PATRAIC	
997.3	UTLENDINGENE	GHALLAIBH		CLUAIN IRAIRD & CENNANAS	*? *?
998.1	UTLENDINGENE	GHAIDELAIBH			
999.3	UTLENDINGENE	GALL			
999.8	UTLENDINGENE	GAILL	AV ATH CLIATH	GLENN MÁMA	
999.8	UTLENDINGENE S	GALL	(ATH CLITH	GLENN MÁMA	
1000.4	UTLENDINGENE	GAILL	(GLENN MÁMA)	ATH CLIATH	
1000.7	UTLENDINGENE	GAILL		MAG MEG	
1006.4	UTLENDINGENE	GAILL			
1013.4	UTLENDINGENE	GHALL			
1013.5	UTLENDINGENE	NGALLAIBH			
1013.12	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	AV ATH CLIATH		
1014.2	UTLENDINGENE	GAILL	AV ATH CLIATH	ATH CLIATH	
1014.2	UTLENDINGENE AV SKANDINAVIA	GHALLAIBH LOCHLANN		ATH CLIATH	
1014.2	UTLENDINGENE	GALLU		ATH CLIATH	
1014.2	DEN UTENLANDSKE TROPPE	CATERUA GALLORUM		ATH CLIATH	
1014.2	UTLENDINGENE	GALLIS		ATH CLIATH	
1014.2	(JARLEN AV) ORKNØYENE	JARLA INNSI ORC		ATH CLIATH	
1014.2	UTLENDINGENE	GALL		ATH CLIATH	
1014.2	DEN SKANDINAVISKE FLÅTEN	LOINGSI LOCHLANNAIGHI	(ATH CLIATH) LOCHLANN	ATH CLIATH	
1017.7	UTLENDINGENE	GALL			
1022.4	UTLENDINGENE	GALLU	AV ATH CLIATH		
1023.3	UTLENDINGENE	GHALLAIBH	(BREGA?)		
1025.4	UTLENDINGENE	NGHALLAIBH	BREGA		
1026.1	UTLENDINGENE	GOLLU	MIDE & BREGA		
1026.3	UTLENDINGENE	GOLLU			
1028.7	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL		ROMA ²⁶⁷	
1029.6	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL			

²⁶⁷ Kilden for 1028.7 beretter om Sitruic, sønnesønn av Amlaib utlendingenes konge. Han dro til Roma sammen med kongen av Brega (ant. På pilegrimsferd).

1031.2	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH	ARD BRÉGAN	*
1039.6	UTLENDINGENE	GALLAIBH			
1052.8	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL			
1054.1	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL			
1064.9	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL			
1070.2	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL	AV ATH CLIATH		
1072.4	UTLENDINGENE	GALL	(LAIGIN?)		
1072.4	UTLENDINGENE	GALL	(LAIGIN?)		
1073.1	UTLENDINGENE S	GALL			
1074.1	HOVEDBISKOP ²⁶⁸ FOR UTLENDINGENE	GALL			
1086.5	UTLENDINGENE	GALLU	AV ATH CLIATH & LOCH CARMAN & PORT LAIGRE		
1094.2	(KONGEDØMME T OVER) UTLENDINGENE	GALL	ATH CLIATH		
1095.11	UTLENDINGENE S (KONGE)	GALL			
1098.2	UTLENDINGENE AV ØYENE	GALL na nINNSI	AV ØYENE ²⁶⁹	(ULOID)	
1101.3	UTLENDINGENE	GALLAIBH		INIS CATHAIG	*?
1102.7	LOCHLANN	LOCHLAINNI	(NORGE ²⁷⁰)	MAN	
1103.6	UTLENDINGENE	GALL			
1103.5	UTLENDINGENE	GALLAIBH	AV ATH CLIATH		
1103.6	(KONGE OVER) LOCHLANN ²⁷¹	LOCHLAINNI			
1115.4	UTLENDINGENE GALLAIBH	AV ATH CLIATH			
1118.6	UTLENDINGENE	GALL I ATH CLIATH			
1121.7	UTLENDINGENE	GALL	BISPEDØMMET ATH CLIATH ²⁷²		

²⁶⁸ Kilden for 1074.1 beretter om bl.a. "den lykkelige døden" til Dúnán, som var hoved – eller høvdingbiskopen til utlendingene.

²⁶⁹ Se fotnote 17.

²⁷⁰ Kilden for 1102.7 sannsynliggjør at det er snakk om Magnus Berrføtt av Norge.

²⁷¹ Kilden for 1103.6 beretter om Magnus, Lochlann`s konges død under et raid i Ulaid.

1122.3	UTLENDINGENE	GALL			
1124.1	UTLENDINGENE	GALL	AV IRLAND		
1127.5	UTLENDINGENE	GHALLAIBH ²⁷³			

²⁷² Kilden for 1121.7 beretter at Cellach ble valgt til ny biskop i bispedømmet Ath Cliath etter både irenes og utlendingenes ønske.

²⁷³ Kilden for 1127 beretter om dødsfallet til sønnen til Torcaill, hoved- *Óichtigern* over utlendingene i Irland.

Tabell 4; Den Anglosaksiske Krøniken.

Den anglosaksiske krøniken er skrevet på gammelengelsk. Det materialet som presenteres under er basert på Garmonsways oversettelse til moderne engelsk.

Det finnes flere versjoner og fragmenter av denne krøniken, derfor har jeg etablert en egen kolonne for å vise hvilke av versjonene som bruker de forskjellige betegnelse og etnonymene ovenfor vikinggruppene. På denne måten håper jeg å kunne illustrere overenskomster og eventuelle forskjeller i de ulike kildenes bruk av disse.

Jeg bruker de samme bokstavkodene for de ulike versjonene som Garmonsway, med unntak av Parker – krøniken og et Cottoniansk fragment (her ved tallkodene A, og A1).

Kodene er som følger:

A = The Parker Chronicle: Corpus Christi College, Cambridge MS. 173.

A1 = A Cottonian Fragment: British Museum, Cotton MS. Otho B xi, 2.

B + C = The Abingdon Chronicles (henholdsvis British Museum, Cotton MS. A vi, og B i.)

D = The Worcester Chronicle: British Museum, Cotton Mms. Tiberius B IV.

E = The Laud (Peterborough) Chronicle: Bodleian MS.Laud 636.

F = The Bilingual Canterbury Epithome: British Museum, Cotton MS. Domitian A viii.

Entries in English (F) And in Latin (F Lat).

H = A Cottonian Fragment: British Museum, Cotton MS. Domitian A ix.

I = An Easter Table Chronicle: British Museum, cotton Ms. Caligula A xv.

Noen generelle kommentarer om tabellen:

Det refereres ikke til etnonym for daner fra ca. år 1000 der disse ikke opptrer i kontekst med etnonym for andre skandinaviske grupper. I tillegg til dette ignorerer tabellen også tilfeller av rent slektsgenealogiske referanser. Dette betyr tilfeller der etnonym ikke finnes i kontekst med disse referansene. Slike referanser finnes det mange av. Jeg vil altså gjøre det klart at denne tabellen da vanskelig kan brukes som referanse utover det formålet den er generert for.

En del Civitas, byer, landsbyer og bosetninger o.s.v. har jeg søkt å identifisere ved hjelp av stedsnavnsutredningen hos Lloyd & Jennifer Laing²⁷⁴. Det er da spesielt snakk om anglo – saksiske bosetningsnavn med – **ham**, og / eller – **inga** stavelser. Jeg regner utifra dette med at stedsnavn med –ing stavelser, er – **inga** bosetningsnavn, der a’ en har falt ut.

Det oppstod som kjent i vikingtiden et fenomen kalt ”Den store hæren”. Dette er en hærstyrke som ambulerte rundt i England i en årrekke med visse avløpere til frankerriket. Denne styrken besto av flere mindre segmenter som slo seg sammen i større enheter og splittet seg opp ettersom forholdene dikterte.

Poenget i denne sammenhengen er at begrepet ”hær”, eller ”hæren” etter hvert fremstår som synonymt med ”vikinger” hvis identitet og opphav fremstår som lite relevant i de situasjoner og hendelser som er nedtegnet.

Jeg har i en viss grad søkt å identifisere de ulike segmentene og deres bevegelser, ved å gi dem numre (1,2,3, osv.), og div. undersegmenter (3i, og 3iii f. eks). Disse må anses som relativt ubehandlede rådata, og som forsøk på å følge disses separate bevegelser som relativt homogene grupper.

ÅR	BETEGNELSE / ETNONYM	VERSJ.	ANKOMSTSTED / HVOR DE KOM	OPPHAVSSTED / HVOR DE KOM FRA	*, #
787 [89]	DANER	A	ENGLAND		
787 [89]	NORDMENN DANER	F, E	ENGLAND	HORDALAND	
793	HEDNINGENE	F, E	LINDISFARNE		*
794	HEDNINGENE	E	NORTHUMBRIA		*
832 [35]	HEDNINGENE	A, E	SHEPPEY		
833 [36]	DANER	A, E	CARHAMPTON		*, (#)
835 [38]	PIRATHÆR / DANER	A, E	CORNWALL- HINSTON DOWN		
837 [40]	33 SKIPS- KOMPANIER (VIKINGER)	A, E	SOUTHAMPTON		#
837 [40]	DANER DANSK HÆR	A, E	PORTLAND		(#)
838 841]	HEDENSK HÆR	A	ROMNEY MARSH- LINDSEY-		

²⁷⁴ Laing, Lloyd, Jennifer Llaing 1990:70-92

			ØST – ANGLIA- KENT.		
840 [43]	DANER	A, E	CARHAMPTON		#
851 [50]	HEDNINGENE	A, E	MUNNINGEN AV PARRET		
851 [50]	HEDNINGENE	A, E	<u>WICEANBEORG</u> ²⁷⁵ (DEVON)		# ²⁷⁶
851 [50]	HÆR	A	SANDWICH- KENT.		#
[851] 50	HEDNINGENE	A, E	E: THANET		
[851]	HEDENSK HÆR	A, E	THEMSEN- CANTERBURY- (E: LONDON)- <u>ACLEAH-</u> SURREY-		*# #
[851]	HÆR (SJØSLAG)	E	SANDWICH		#
853	HEDENSK HÆR	A, E	THANET		
855	HEDNINGENE	A, E	SHEPPEY		
860	PIRATHÆR	A, E	WINCHESTER		#
861	PIRAT (HÆR)	F	WINCHESTER		#
865	DEN HEDENSKE HÆREN	A, E	THANET- ØSTRE KENT		
866 [65]	HÆR (0) HEDENSK HÆR (0)	A, E	ENGLAND- ØST- ANGLIA		
867 [66]	HÆREN (0)	A, E	YORK, NORTHUMBRIA	ØST – ANGLIA	*, #
868 [67]	HÆREN (0)	A, E	NOTTIGHAM, MERCIA	(YORK)	#
869	HÆREN (0)	A, E	YORK	(NOTTINGHAM)	#
870 [69]	HÆREN / DANER (0) ²⁷⁷	A, E	TETHFORD, ØST – ANGLIA.	(YORK)	E:*
871 [70]	HÆREN / DANER (0)	A,E	READING, WESSEX- ASHDOWN- BESING- MÆREDUN.	(TETHFORD)	# # *
871 [70] [871]	SOMMERHÆR ²⁷⁸ HÆREN / DANER (0) ²⁷⁹	A, E A, E	E: READING- WILTON & 9. UPESIFISERTE STEDER I WESSEX.	(READING & BESING)	# (#)
872 [71]	HÆREN (0)	A, E	LONDON	READING (WESSEX)	#

²⁷⁵ Kilden beretter også om noe som heter ”wicingamere” i 921[20].

²⁷⁶ *Wic*- delen av stedsnavnet er muligens rest av et romersk bosetningsnavn ; *vicus* (Laing & Laing 1990:91).

²⁷⁷ Første gang etnonymet daner brukes om ”den store hæren”.

²⁷⁸ Garmonsway: ”i.e. one with its base abroad.”

²⁷⁹ Det ser ut til at kilden melder at sommerhæren slår seg sammen med ”Den store Hæren”. Stemmer dette kan sommerhæren betegnes som ”dansk”.

873 [72]	HÆREN (0)	A, E	TORKSEY I LINDSEY, NORTHUMBRIA.	(LONDON)	
874 [73]	HÆREN (0)	A, E	REPTON	LINDSEY	(#)
875 [74]	HÆREN (1) HÆREN (2) ²⁸⁰	A, E	NORTHUMBRIA CAMBRIDGE	REPTON	#
876 [75] 877 [76]	HÆREN (2)	A,E	WAREHAM (WESSEX)- EXETER.	CAMBRIDGE	#
877 [76]	PIRATHÆREN ²⁸¹	A, E	SWANAGE ²⁸² , -EXETER	(WAREHAM)	# ²⁸³
[877] 878	HÆREN (2)	A, E A, E	MERCIA- CHIPPENHAM- WESSEX ²⁸⁴ - EDINGTON ²⁸⁵	(EXETER) MERCIA	# #
879 [78]		A, E	CHIRENCHESTER	CHIPPENHAM	#
879 [80]	PIRATBANDE (3)	A, E	FULHAM, THEMSEN		#
880 [79]	HÆREN (2)	A, E	ØST – ANGLIA	CIRENCHESTER	
880 [79]	HÆREN (3)	A, E	GHENT, FRANKERRIKET	FULHAM	
881	HÆREN (3)	A, E	FRANKERRIKET	(GHENT)	
882 [81]	HÆREN (3)	A, E	OPP ELVEN MEUSEN		
882 [81]	DANER	A, E	²⁸⁶		
883 [82]	HÆREN (3)	A, E	OPP ELVEN SCHELDT TIL CONDE		
884 [83]	HÆREN (3)	A, E	OPP ELVEN SOMME TIL AMIENS		#
885 [84]	HÆREN (3i) HÆREN (3ii) ²⁸⁷	A, E A, E	ROCHESTER ØSTOVER FR. KYSTEN	AMIENS AMIENS	#
885 [84]	PIRATER	A, E	MUNNINGEN AV ELVEN STOUR, ØST – ANGLIA. (ØST – ANGLIA)		

²⁸⁰ Hæren deler seg i to.

²⁸¹ Antakelig basert i vikingbasen i Wareham, og følgelig assosierbar med hær (2). Det at kilden skiller mellom disse er forøvrig nok til å si at de konstituerte to separate grupper.

²⁸² Sank under en storm.

²⁸³ En vikingbefestning på denne tiden.

²⁸⁴ Erobrer Wessex. Samme vinter ble en bror av Ivar og Halfdan (erobrerne) drept i Devon (Wessex) sammen med 800 + 40 menn (=23 skipsmannskaper).

²⁸⁵ Slag der hæren tapte mot Alfred. Den måtte trekke seg tilbake og deres leder kong Guthrum tok dåpen som en av betingelsene for dette.

²⁸⁶ Sjøslag mellom disse og kong Alfred av Wessex, antakelig langs kanalkysten et sted.

²⁸⁷ Hæren deler seg i to. (3i) blir slått ved Rochester, og drar over sjøen igjen. Det er ikke klart om den slår seg sammen med (3ii) igjen.

885 [84]	PIRATER / DANER	A, E		(ØST – ANGLIA)	
[884]	PIRATHÆR	A	SAKSERLAND		
886 [85]	HÆREN (3ii)	A, E E	VEST, OPP SEINEN - PARIS.	ØST [LOUVAIN]	#
[886]	DANER	A, E	(LONDON)		(#)
[886-7]	HÆREN (3ii)	A, E	OPP SEINEN- OPP ELVEN MARNE- CHÉZY-ZUR MARNE- YVONNE DALEN.	SEINEN / E: PARIS	E:#
890	NORDRE / NORDISKE KONGE ²⁸⁸				
			ØST – ANGLIA	ØST - ANGLIA	
890	HÆREN (3ii)	A, E	ST. LO	SEINEN	*
891	HÆREN (3ii)	A	ØSTOVER FR. KYSTEN ²⁸⁹	(ST. LO)	
893 [92]	HÆREN (3ii)	A, E	BOULOGNE- -MUNNINGEN AV ELVEN LUMPNE I ØSTRE KENT- APPLEDORE.	(LOUVAIN) ²⁹⁰	# ²⁹¹
893 [92]	HÆSTEN (HÆR) (3iii) ²⁹²	A, E	-MILTON ROYAL, THEMSEN.	(LOUVAIN) ²⁹³	# ²⁹⁴
894 [93]	NORTHUMBRENERNE & ØST-ANGLERNE (3ii), Og (3iii) ²⁹⁵ DANENE (3ii) ²⁹⁶	A	MILTON ROYAL & APPLEDORE FARNHAM- OPP ELVEN COLNE.	MILTON ROYAL & APPLEDORE APPLEDORE	# #

²⁸⁸ ”*And Guthrum, the northern king passed away [...] he dwelt in East Anglia and was the first to take possession of that country.*” A-versjonen bruker termen ”[...] *the northern kind*”. Jeg anser dette som en feilstavelse.

²⁸⁹ I følge 894 [93] dro (3ii) til Louvain.

²⁹⁰ Se fotnote 84.

²⁹¹ Vikingene bygde en befestning der.

²⁹² (3iii) skilles ut som en egen hær i kilden, men assosieres med (3ii).

²⁹³ Se fotnote 84.

²⁹⁴ Vikingene bygde en befestning der.

²⁹⁵ Nedtegnelsen tar for seg Alfreds slag med hærene (3ii) og (3iii) mellom Appleton og Milton Royal, og gir oss en uventet innsikt i disse styrkenes genealogi.

Kilden beretter: ”*Twelve months from the time that they had made the fort in the east kingdom [at Louvain] the Northumbrians and East Anglians had given oaths to king Alfred, and the East angles six preliminary hostages, yet, contrary to the pledge, as often as the other hosts sallied forth in full force, then they went either with them or alone on their own account.*”

Siden Milton og Appledore ligger i Kent er det ingen tvil om at det er snakk om (3ii) og (3iii), at (3iii) er et segment av (3ii) og at begge stammer fra Louvain.

Det mest interessante, er at det ser ut til at segmenteringen er gjort etter et prinsipp om hvilke engelske (viking)kongedømmer de stammer fra.

Dermed får vi en genealogi på disse to segmentene som med sikkerhet kan føres tilbake til 866 [65] ; den (hedenske) hæren (o). I 870 [69], 871 [70], og [871] kobles denne hæren til etnonymet daner. I 894 [93] kobles den videre til etnonymen for northumbre og øst-anglere og disse igjen til etnonymen for daner.

I vårt øyemed betyr dette at vikinghæren var blitt ”naturalisert” og kilden differensierer lite mellom danske vikinger f. eks og øst-anglere og northumbre.

²⁹⁶ Hæsten blir igjen i Milton.

894 [93]	DANENE (4) OG DANENE (5) ²⁹⁷	A	-DEVONSHIRE, BRISTOLKANALEN. -EXETER.	NORTHUMBRIA & ØST – ANGLIA.	# ²⁹⁸
894 [93]	PIRATHÆREN (6)	A	-DEVON	EXETER.	
894 [93]	HÆSTEN (3iii)	A	-BENFLEET	MILTON.	# ²⁹⁹
894 [93]	DEN STORE HÆREN (3ii)	A	FARNHAM- ELVEN COLNE- BENFLEET-	(APPLETON-)	#
894 [93]	HÆRENE (3ii + 3iii) / DANENE	A	-SHOEBURY, ESSEX- OPP THEMSEN OG TIL BUTTINGTON VED SEVERN, - ESSEX ³⁰⁰ -CHESTER, WIRRAL.	BENFLEET	# ³⁰¹ # ³⁰² # ³⁰³
895 [94]	HÆREN (3iiii)	A	-WALES- NORTHUMBRIA- ØST – ANGLIA- MERSEY, ØST – ESSEX.	WIRRAL.	
895 [94]	DANENE (3iiii)	A	-OPP THEMSEN- OPP LEA	MERSEA	
895 [94]	HÆREN (5)	A	SUSSEX	(DEVON)	
896 [95]	HÆREN (3iiii) / DANSKE FORTET / DANSKE MENNENE	A	-OVER LAND TIL BRIDGENORTH, VED SEVERN, (MERCIA).	(ELVEN) LEA	# ³⁰⁴ # ³⁰⁵
897 [96]	HÆREN (3iii) ³⁰⁶ (3iiia) (3iiib) (3iiic)	A	-NORTHUMBRIA. -ØST – ANGLIA. -SEINEN.	(BRIDGENORTH) (BRIDGENORTH) (BRIDGENORTH)	
897 [96]	HÆRENE I NORTHUMBRIA (3iiia), OG ØST – ANGLIA (3iiib) DANSKER / (I) DANSKE SKIP ³⁰⁷	A	(RAIDET) KYSTEN AV WESSEX.	NORTHUMBRIA- ØST – ANGLIA-	

²⁹⁷ Danene i Northumbria og Øst – Anglia sender en flåte nordover og en flåte sørover langs Devonshire.

²⁹⁸ Vikingbase og befestning.

²⁹⁹ Vikingene bygde et fort der etter en fredsslutning med kong Alfred.

³⁰⁰ Hærene bygger opp en ny styrke etter ett nederlag i Buttington: (3iiii)

³⁰¹ Hærene bygde et fort her.

³⁰² Vikingene hadde et ”stronghold”; i.e. en befestning her. Krøniken forteller om et slag mellom denne vikingstyrken og Alfreds tropper ved østsiden av Benfleet, der de *kristne* (altså engelskmennene) vant. Dette er m.a.o. en dikotonomisering basert på forskjeller i verdiorientering mellom danene / vikingene og engelskmennene.

³⁰³ Krøniken beretter at Chester er en forlatt romersk fort / civitas.

³⁰⁴ Hæren bygde et fort 20 eng. mil nord for London.

³⁰⁵ Hæren bygde et fort her etter å ha blitt fordrevet fra fortet ved Lea.

³⁰⁶ Hæren deler seg i 3 segmenter; (3iiia), (3iiib), og (3iiic).

897 [96]	DANENE FRISERE ³⁰⁸	A	-ISLE OF WIGHT, SUSSEX ³⁰⁹ .	NORTHUMBRIA / ØST – ANGLIA	
901 [899]	DEN DELEN AV ENGLAND SOM VAR UNDER DANSK DOMINANS.	A		(DANSKE KONGEDØMET AV YORK, OG DET DANSKE K.D. AV ØST – ANGLIA). ³¹⁰	
901 [899]	HÆREN I NORTHUMBRIA (3iiia)	A, D	NORTHUMBRIA	NORTHUMBRIA	
902	DANENE	C	THE HOLM	(KENT)	
905 [04]	HÆREN I ØST – ANGLIA (3iiib)	A D: 905	-MERCIA- CRICKLADE- BRAYDON FOREST- ØST – ANGLIA.	ØST - ANGLIA	
905 [04] - 905	HÆREN (3iiib) / SKANDINAVISKE BARONER ³¹¹ / DANER	A, D	(WISSEY – CAMBRIDGESHIRE,) ØST – ANGLIA. ³¹²		
906 [05]	HÆREN FRA ØST – ANGLIA (3iiib) OG NORTHUMBRENERNE (3iiia)	A, E, D	-TIDDINGFORD . ³¹³		#
909 / 910	HÆREN (3iiib) / DANENE	D. E, C, D.	TETTENHALL, (ØST – ANGLIA.)	TETTENHALL, (ØST – ANGLIA)	
910 [09]	HÆREN I NORD	A, D	(ØST – ANGLIA / YORK – RIKET).	(ØST – ANGLIA / (YORK - RIKET).	
910	PIRATHÆR ³¹⁴	E, D,	ELVEN SEVERN	BRETAGNE	
911 [10]	HÆREN I NORTHUMBRIA (3iiia)	A. D: 911	MERCIA	NORTHUMBRIA	
913 [12]	DANSK DOMINANSE ³¹⁵	A. D: 913			
914	HÆREN ANT. (3iiib)	D	HOOK NORTON	NORTHAMPTON & LEICESTER	
914	PLYNDRERE	D	LUTON		
915	PIRATHÆR	D.	-WARWICK-	BRETAGNE-	#

³⁰⁷ Kilden beretter: ” [...], *most of all with warships they had built many years before.*”

³⁰⁸ Det var med menn fra Frisia i denne trefningen. Det er mulig at det er snakk om vikinger som stamte fra Frisia, men dette kommer ikke frem av teksten. Det er en ting som nevnes eksplisitt, og det er at frisiske skip hadde en design som skilte seg fra danenes skipsdesign og Alfreds hjemmeflåte.

³⁰⁹ Mindre sjøtrefning, der bare 6. danske skip var involvert.

³¹⁰ Etter N. Hooper & M. Bennet 1996:24.

³¹¹ Kilden ramser opp tap på begge sider. Vi får servert danske konger og prinser som tydeligvis tilhører vikingnobiliteten i England. Den skiller tydelig mellom disse og de skandinaviske baronene som da antakelig er nyankommen nobilitet fra Skandinavia.

³¹² Slag mot deler av en invasjonsstyrke Alfred sendte inn.

³¹³ Sted for ratifisering av fredsavtale med kong Edward.

³¹⁴ Hæren gikk raskt til grunne.

³¹⁵ En del folk som hadde vært under dansk dominans rundt Maldon i Essex underkastet seg Edward.

		A: [917]	SEVERN- WALES- WATCHET- PORLOCK- STEEPHOLME- DYFED- -IRLAND.		
918	DANSKE STYRKENE ANT. (3iiiib)	D	LEICESTER		#
921 [20]	HÆREN FRA NORTHAMPTON & LEICESTER / DANENE ANT. (3iiiib)	A	-TOWCHESTER- BERNWOOD & AYLESBURY.	NORTHAMPTON & LEICESTER.	#
921 [20]	HÆREN (ANT. (3iiiib))	A	TEMPSFORD ³¹⁶	ØST- ANGLIA / HUNTINGTON	# ³¹⁷
921 [20]	HÆREN (ANT. (3iiiib))	A	-TEMPSFORD- BEDFORD-	HUNTINGTON / ØST – ANGLIA.	# #
921 [20]	EN STOR HÆR / DANENE (ANT. (3iiiib)) + (4) ³¹⁸	A	WINGAMERE	ØST – ANGLIA & MERCIA.	#
291 [20]	EN STOR HÆR / DANER / PIRATER ³¹⁹ (ANT. (3iiiib))	A	-MALDON	ØST – ANGLIA-	# ³²⁰
921 [20]	HÆREN (ANT.(3iiiib))	A	-PASSENHAM	NORTHAMPTON-	#
921 [20]	DANSKE HÆREN (ANT. 3iiiib)	A		ØST – ANGLIA	
921 [20]	HÆREN (ANT.(3iiiib))	A		CAMBRIDGE (ØST – ANGLIA)-	#
922 [21]	DANENE (4)	A	MERCIA	MERCIA	
924 [23]	DANER / NORDMENN ³²¹	A	NORTHUMBRIA.	NORTHUMBRIA.	
937	MENNENE FRA /AV NORD ³²² / NORDMENNENE ³²³	A	-BRUNNANBURH-	DUBLIN	#

³¹⁶ De bygde et vikingfort her som de okkuperte etter å ha forlatt fortet i Huntington.

³¹⁷ Vikingbefestning på denne tiden.

³¹⁸ Ant. hæren fra Øst – Anglia (3iiiib), med støttetropper fra danene som hadde slått seg ned i Mercia = (4), som nedtegnelsen for 922 [21] beretter.

³¹⁹ Ifølge kilden bestod hæren av både daner som var / bodde i landet, og pirater.

³²⁰ Engelsk fort.

³²¹ Kilden beretter: "[...] *and all the inhabitants of Northumbria, both English, Danish, Norwegians and others; [...]*".

Termen "norwegian" brukes her i etnonymisk betydning.

³²² Slaget ved Brunnanburh, Skottland. Kilden kveder:

*"[...] many a warrior
of the men of the north, torn by spears,
shot o'er his shield;"*

937	NORDMENNENES FYRSTE	A	-DUBLIN	BRUNNANBURH	#
942	DANER & NORDMENN ³²⁴	A	MERCIA	MERCIA	
943	KONG ANLAF / DANENE / KONG RÆGNALD ³²⁵	D	TAMWORTH	(NORTHUMBRIA)	(#)
948	HÆREN FRA YORK ³²⁶	D	-CASTLEFORD	YORK-	
954	UTLENDINGER / HEDENSKER SIDER ³²⁷	E			
(963) ³²⁸	HEDNINGENE	E			
980	PIRATHÆR	C	SOUTHAMPTON		#
980	PIRATHÆR	C	CHESHIRE	FRA NORD	
982	TRE PIRAT- MANNSKAPER	C	-DORSET- PORTLAND.		#
993 [91]	ANLAF ³²⁹ M/ 93 SKIP	A	-FOLKSTONE- SANDWICH- IPSWICH- MALDON		# ³³⁰ # # #
991	DANENE ³³¹	F, E			
992	HÆREN (7)	F, E			
993	HÆREN (7)	F, E	-BAMBURGH- MUNNINGEN AV HUMBER- LINDSEY &		#

³²³ Betegnelsen som anvendes er "norsemen". En term som er noe mer spesifikk i sin referanse til folk fra det norrøne Norge og de koloniene disse dannet enn termen "northmen".

³²⁴ I år 937 angriper Olaf av Dublin York og Mercia. Edmund måtte overgi "The five Burroughs"; et område mellom elven Humber i nord, og elven Welland i sør (grensen til Øst – Anglia) til Olaf for å få fred (N. Hooper & M. Bennet 1996:28).

Det er Edmunds gjenerobring av disse områdene kilden beretter om.

Kilden kveder: *"[...] Long had the Danes under the Norsemen
been subjected by force to heathen bondage,
until finally being liberated by [...] King Edmund,"*

Dette betyr at Dublin – vikingene praktiserte sin norrøne religion, og "tvang" danene i York, Mercia og "The five Burroughs" til å praktisere den i en ca. tre år lang periode.

Spørsmålet må bli om hvorvidt denne distinksjonen er basert på et religiøst skille mellom vikinggruppene, eller om det er snakk om en reell etnisk distinksjon.

³²⁵ Det er iflg. Kilden for 944 (A & D versj.), snakk om kong Anlaf Sithricson. Han fremstår som en av danenes konger ved Tamworth. I 943 og 944 fremstår Rægnald Guthfrithson også implisitt som en av danenes konger. Begge syntes å ha hatt sete i Northumbria, da de blir fordrevet herfra i 944.

³²⁶ Northumbriene hadde tatt en "Eric" som konge. De droppet ham i løpet av året, p.g.a. kong Eadreds vrede. Garmonsway kommenterer: "Possibly Eric Blood axe, late king of Norway".

³²⁷ Kritik av Biskop Æthelwold av Winchester's entusiasme for hedenske skikker.

³²⁸ Garmonsway om nedtegnelsen: "It is unlikely to be older than the early twelfth century, and has no authority for the pre – danish period."

³²⁹ Garmonsway: "i.e. Olaf Trygvason, later king of Norway." Olav tok Dâpen.

³³⁰ Ant. den senere kysthavnebyen i Østre Kent.

³³¹ Danene får tributt mot fred for første gang.

			NORTHUMBRIA.		
994	HÆR (7)	F, E	-LONDON-		#
997	HÆREN (7)	E	(DEVONSHIRE-) SEVERN- CORNWALL- DEVON- WATCHET- RUNDT” LAND`S END”- OPP TAMAR- LYDFORD- TAVISTOCK-		# *
998	HÆREN (7)	E	-OPP FROME- DORSET- ISLE OF WIGHT-	(TAVISTOCK)	#
999	HÆREN / DANENE (7)	E	-THEMSEN- OPP MEDWAY- ROCHESTER- VESTRE KENT-	(ISLE OF WIGHT)	#
1000	HÆREN (7)	E	-RICHARD`S RIKE-	VESTRE KENT	
1001	HÆREN (7) / PIRATHÆREN	(E) (A) (A) A, E	(-MUNNINGEN AV EXE-) (ÆTHLINGADENE-) (DEVON-) KINGSTEIGNTON ³³² - OPP ELVEN EXE- PINHOE & BROAD CLYST ³³³ - ISLE OF WIGHT- BISHOP`S WALTHAM ³³⁴		# # ##
1002	FLÅTEN (7) ³³⁵	E	(ISLE OF WIGHT)	(ISLE OF WIGHT)	
1002	DET DANSKE FOLKET ³³⁶	E	ENGLAND	ENGLAND	
1003	(SVEINS) HÆR (7)	F, E	-EXETER- WILTON SALISBURY- TIL HAVET.		#
1004	SVEINS FLÅTE (7)	F, E	-NORWICH- THETHFORD- (NORWICH)-		#* #
1005	FIENDEFLÅTEN (7)	F, E	-DANMARK	(NORWICH)	
1006	E: DANSKE FLÅTEN / STORE HÆREN. C &D: DSTORE	E, C, D	-SANDWICH- ISLE OG WIGHT- HAMPSHIRE-	(DANMARK)	#

³³² Et av mange gods de plyndret i Devon.

³³³ To av flere gods de brant her.

³³⁴ Dette godset, og mange andre landsbyer.

³³⁵ Fikk tributt.

³³⁶ Den engelske kongen beordret at alle danene i England skulle drepes på St. Brice`s dag [13. Nov.], fordi han mistenkte dem for å planlegge å drepe ham.

	HÆREN.		BERKSHIRE- READING- WALLINGFORD- BERKSHIRE- DOWNS- CHUCKHAMSLEY KNOB- ØST KENNET- TIL HAVET.		# # #
1007	FIENTLIGE HÆREN (7) ³³⁷	E			
1009	DEN ENORME FIENDEHÆREN (7)	E	-SANDWICH- CANTERBURY- SUSSEX- HAMPSHIRE- BERKSHIRE- ISLE OF WIGHT- KENT / THEMSEN- CHILTERN- OXFORD- KENT / THEMSEN-		# # #
1010	HÆREN (7) / DANENE	E	-IPSWICH, ØST – ANGLIA- [VALE OF PEWSEY & WILTSHIRE], WESSEX- (IPSWICH?)-	(KENT / THEMSEN)	#
1011	HÆREN (7) ³³⁸	E	(IPSWICH)- CANTERBURY	(IPSWICH)	*, #
1012	HÆREN (7)	E	(LONDON)		(#)
1013	SVEINS FLÅTE (7)	E	-SANDWICH- NORTHUMBRIA- OXFORD- WINCHESTER- LONDON- WALLINGFORD- BATH- (NORTHUMBRIA).		# # # # #
1013	DANENE NORD FOR WATTLIG STREET	E	WATTLING STREET	WATTLING STREET	
1013	HÆREN VED GREENWICH (7i) ³³⁹	E	GREENWICH	(LONDON?)	#
1014	DANSK KONGE / KNUTS FLÅTE	E	-GAINSBOROUGH- SANDWICH-		# #

³³⁷ Tok imot tribut.

³³⁸ Kilden ramser opp områder hæren hadde rent over ”på denne tiden”: (i) East Anglia, (ii) Essex, (iii) Middlesex, (iv) Oxfordshire, (v) Cambridge shire, (vi) Hertfordshire, (vii) Buckinghamshire, (viii) Bedfordshire, (x) ”[...] *half of Huntingdonshire, and to the south of the Thames all Kent and Sussex, and the district around Hastings, and Surrey, and Berkshire, and Hampshire, and a great part of Wiltshire.*”

³³⁹ Segment (7i), som forlot hæren (7), under Thurkil.

1014	HÆREN VED GREENWICH (7i)	E			
1015	(KNUTS) HÆR (7)	E	-WESSEX	SANDWICH-	
1025	KNUT MED FLÅTE AV DANER OG ENGELSKMENN. SVENSK FLÅTE & HÆR SVEANE ³⁴⁰ .	E	TIL DANMARK TIL VALPLASSEN VED DEN "HELLIGE ELVEN"	ENGLAND. (SVEARIKET)	
1028	KNUT M/ 50 SKIP NORGE / DET LANDET ³⁴¹	D,E	NORGE	ENGLAND	
1028	KNUT M/ 50 SKIP	C	NORGE		
1030	NORGE HANS (OLAVS)EGET FOLK ³⁴² .	C			
1030	NORGE / FOLKET DER ³⁴³ .	E			
1045	MAGNUS AV NORGE	D	DANMARK		
1047	MAGNUS, DEN NORSKE KONGEN. DANENE	D	(DANMARK)		
1049[48]	HARALD NORGE, NORDMENNENE ³⁴⁴ .	D	NORGE	(ENGLAND?)	
1058	PIRATHÆR FRA NORGE.	D	(ENGLAND)	NORGE	
1062	NORDMANNLÆ WILLELMO	D			
[1066]	KONG HARALD FRA NORGE. HARALD AV NORGE. NORDMENNENE. KONG HARALD AV NORGE. HARALD, KONGE AV NORGE. HARALD, KONGE AV	C	ELVEN TYNE-LANGS ELVEN OUSSE-YORK. STAMFORD BRIDGE.	(NORGE) KYSTEN VED YORK.	#

³⁴⁰ Slag mellom kong Knuts dansk – engelske hær og en svensk flåte ved "den hellige elven". Sveane vant dagen.

³⁴¹ D, og E – versjonene: *"In this year king Cnut sailed from England to Norway with fifty ships, and drove king Olaf from that country, and secured possession of it for himself."*

³⁴² Nedtegnelsen beretter om kong Olavs fall og senere kanonisering og er derfor skrevet ned senere, rimeligvis en tid etter hans helgenhyllest.

³⁴³ E – versjonen: *"In this year king Olaf returned to Norway, and the people there united to oppose him, and he was there slain."* Kildens bruk av termen "Norge" i sammenheng med bestemt entallsform av "folk"; "folket", betyr at krønikeren forstod Norge som et territorium med et eget folk. Denne kilden har heller ingen referanser til Olavs følgende helgenstatus og er derfor mest sannsynlig en mer samtidig nedtegnelse enn C – versjonen. Ellers ser det ut til at begge kildene ser Norge med et eget folk, uten at det går an å konkludere mer ut i fra disse.

³⁴⁴ Harald Hardråde drar til Norge og blir hyllet til konge av nordmennene etter Magnus sin død.

	NORGE. EGELSKE OG NORSKE. NORDMENNENE. EN NORDMANN. BÅDE NORDMENN OG FLEMINGER ³⁴⁵ . TILBAKE TIL NORGE.		(NORGE)	(YORK)	
1066	KONG HARALD FRA NORGE. NORDMENNENE. NORDMENNENE. NORDMENNENE. OLAV, SØNNEN TIL NORDMENNENES KONGE.	D	SKOTTLAND YORK STAMFORD BRIDGE	(NORGE)- SKOTTLAND- YORK-	#
1066	HARALD, DEN NORSKE KONGEN. DEN NORSKE KONGEN.	E	SKOTTLAND- NED HUMBER- YORK	(NORGE)- SKOTTLAND	#
1070	NORGE ³⁴⁶	E			

³⁴⁵ Bruken av kursiv indikerer hos Garmonsway (1972:), at originalteksten er delvis utvisket.

³⁴⁶ Kilden refererer til restene av en dansk plyndringshær, der deler drar bl.a. til Norge etter å ha blitt desimert i en storm. Det er for øvrig uklart av teksten om hvorvidt disse skipene var en del av den opprinnelige danske hæren, eller hvorvidt disse elementene slo seg sammen med kong Sveins styrker ved Humber.

LITTERATURLISTE:

Ammermann, Albert J. "Population Studies and the Archaeologist". *Norwegian Archaeological Review*. Vol. 22, nr. 2. (1989): 65-89. Berit Sellevold (editor). Reply by Ammermann .

Andersen, Per Sveaas. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800 - 1130*. Universitetsforlaget. Oslo. 1995.

Barth, Fredrik. "Introduction". *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Fredrik Barth (editor). Oslo: Universitetsforlaget. (1969): 9-38.

_____ "Betydningen av transaksjoner som analytisk begrep". *Fiske og lokalsamfunn*. I.L.Høst og C. Wadel (redaktører). Oslo: Universitetsforlaget. 1980: 26-42.

_____ "Nye og evige temaer i studiet av etnisitet. *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget. 1994: 174-193.

Bagge, Sverre. "Fantas det en norsk nasjonal identitet i middelalderen?" *Nasjonal identitet og nasjonalisme*. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. Mars 1994. Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening. 1994.

Borgehammar, Stephan. "Sunnivalegenden och den benediktinska reformen i England". *Selja - heilag stad i 1000 år*. Magnus Rindal (redaktør). Oslo: Universitetsforlaget. 1997.

Cohen, Anthony P. "Boundaries of consciousness, consciousness of boundaries. Critical questions for anthropology". *The anthropology of ethnicity*. Vermeulen & Govers (editors). Amsterdam: HET SPINHUIS. 1994.

Collins, Roger. *Early medieval Europe 300-1000*. Macmillan press ltd. Macmillan history of Europe. 1991.

Dahl, Ottar. *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget AS. 1988.

_____ *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget. 1990

Delanty, Gerard. *Europa: Idé, identitet, virklighet*. Göteborg: Daidalos. 1997.

Dybdahl, Audun. "Fylker og skipreider i Trøndelag". *Historisk tidsskrift* bind 2, 1997. Oslo: Universitetsforlaget (1997): 211 – 248.

Garmonsway, G.N. *The Anglo-Saxon Chronicle*. Garmonsway (oversatt & redigert) London: J.M. Dent & sons Ltd. 1972.

Färber, Beatrix. *The annals of Inisfallen*. CELT: Corpus of Electronic Texts: a project of University College Cork College Road, Cork, Ireland (2000). Distributed by CELT online at University College, Cork, Ireland. Text ID Number: T100004.
<http://www.ucc.ie/celt/published/T100004/index.html>

Fjeld Halvorsen, Eyvind. "Inland Norway in the middle ages". *Collegium medievale* Volum 8, 1995/1. Oslo: Collegium Medievale. Society for medieval studies (1995): 51 – 61.

Gunnes, Erik. *Regesta Norvegica I. 822-1263.* Norsk kjeldeskrift - institutt. Oslo: Kjeldeskriftfondet. 1989..

Gustafsson, Harald. "The conglomerate state: A perspective on state formation in early modern Europe". *Scandinavian journal of history.* Vol. 23 (1998): 189 – 213.

Hagland, Jan Ragnar & Jørn Sandnes. *Frostatingslova* (omsetning). Det Norske Samlaget. 1994.

Hauge, Arild. Arild Huges Runer. *DR 42 - Jelling 2, Vejle amt, Jylland.* Århus, Danmark 2002. http://www.arild-hauge.com/danske_runeinnskrifter2.htm

Hay, Denys. *Annalists and historians : Western historiography from the eighth to the eighteenth centuries.* London: University paperbacks. Methuen 1977.

Helle, Knut. *Gulatinget og Gulatingslova.* Leikanger: SKALD 2001.

Holtmark, Anne & Didrik Arup Seip. *Snorre Sturlasons kongesagaer. "Stormutgaven".* Finn Hødnebo (redaktør). Oslo: J.M. stenersens forlag A.S. 1985

Hovstad, Johan. *Mannen og samfunnet.* Oslo: Det norske samlaget 1943.

Hylland Eriksen, Thomas. *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropologi.* Oslo: Universitetsforlaget 1993.

_____ "Subjektive og objektive aspekter ved nasjonal identitet".
Nasjonal identitet og nasjonalisme. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13- Mars 1994.
Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening. 1994.

Jackson Tatjana, & Alexander V. Podossinov. "Norway in old Norse litterature: Some considerations of the specific character of Scandinavian spatial orientation". *Sagas and the Norwegian experience.* Sagaene og Noreg. 10. internasjonale sagakonferanse Trondheim 3 – 9 August 1997. Preprint. Trondheim: Senter for middelalderstudier Trondheim (1997): 281 – 293.

Jølle, Harald, Dag. "Sosialdarwinisme som historisk forklaringsfaktor".
Historisk tidsskrift bind 77, nummer 2. 1998. Oslo: Universitetsforlaget. (1998): 197 - 207.

Kjelstadli, Knut. "Historisk antropologi". *Historisk tidsskrift* bind 1, 1989.
Oslo: Universitetsforlaget (1989): 50 – 65.

_____ *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget.*
Oslo: Universitetsforlaget.1992.

Krag, Claus. *Vikingtid og rikssamling 800-1130.* Aschehougs norges historie bind 2. Knut Helle (hovedred.) Oslo: Aschehoug & co. (W. Nygaard). 1995.

Laing, Lloyd & Jennifer. *Celtic Britain and Ireland, A.D. 200 – 800.* “The Myth of the Dark Ages”. Dublin. Ireland: Irish Academic Press. 1990.

Lillehammer, Arnvid. *Fra jeger til bonde.- inntil 800 e.Kr.* Aschehougs norges historie bind 1. Oslo: Aschehoug & co. (W. Nygaard). 1994.

Lund, Niels, Orosius, Paulus. *Ottar og Wulfstan : to reisebeskrivelser fra vikingetiden.* oversettelse og kommentarer av Niels Lund . Med bidrag av Ole Crumlin- Pedersen, Peter Sawyer og Christine E. Fell. Jan Skamby Madsen (red.). Roskilde: Vikingskibshallen i Roskilde 1984.

Lunden, Kåre. ”Norge under Sverreætten 1177-1319”. *Norges historie.* Bind 3. Knut Mykland (redaktør). Bærum: J.W Cappelens forlag A.S. 1977.

_____ ”Fanst det ein norsk nasjonal identitet I mellomalderen?”
Nasjonal identitet og nasjonalisme. Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. mars 1994
Del 2. May-Brith Ohman Nielsen (redaktør). Oslo: Den norske historiske forening. 1994.

Mac Airt, Sean & Mac Niocaill, Geraoid. *The annals of Ulster (to A.D.1131).* Part 1. Text and translation. Dublin institute for advanced studies. 1983.

Mackillop, James. *Oxford Dictionary of Celtic Mythology.* Oxford University Press. 2004.

Mac Mathúna, Liam. “The Vikings in Ireland: contemporary Reaction and Cultural Legacy”. *Celts and Vikings.* Proceedings of the fourth symposium of Societas Celtologica Nordica. Folke Josephson (redaktør). Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning. Göteborg: Göteborgs universitet. 1997.

Marsden, John. *The fury of the Northmen : saints, shrines and sea-raiders in the Viking age, AD 793-878.* London: Kyle Cathie. 1993.

McGuire, Brian Patrick. *The birth of identities. Denmark and Europe in the middle ages.* Edited by Brian Patric McGuire (editor). Copenhagen: C.A. Reitzel Publishers. (1996): 135-145.

Mierow, Charles C. *Jordanes: The origin and deeds of the Goths.* Princeton. 1908.
Digitalisert v/ J.Vanderspoel 1997. Department of Greek, Latin and Ancient History. University of Calgary. <http://www.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html>

Miller, William Ian. *Bloodtaking and peacemaking. Feud, law, and society in saga Iceland.* Chicago and London: The University of Chicago press. 1993.

Mundal, Else. “Fremveksten av den islandske identiteten, dei norske røtene og forholdet til Noreg”. *Collegium medievale* volum 0, 1997 / 1 – 2.
Oslo: Collegium medievale. The society of medieval studies (1997): 7 – 29.

Muntz, Peter. *The origin of the Carolingian empire.* University of Otago press, John McIndoe Ltd. Dunedin. 1960.

Myhre, Bjørn "Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period". *Studien zur Sachsenforschung* nr. 6. Hildesheim (1987): 169 - 187.

Nelson, Janet L. *The annals of St-Bertin*. Ninth century histories, volume 1. Translated and annotated by Janet L. Nelson. Manchester and New York: Manchester university press. 1991.

Ness, Jenny-Rita. *Arkeologi og etnisitet*. NAM-Forskningsseminar nr.3 Kongsvoll Fjellstue, 25.-27. sept.1984 Jenny-Rita Næss (redaktør). AMS-Varia 15. Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger, Norway. 1985.

Fredrik Paasche. "Njåls saga" *Norrøn saga IV*. Oversatt av Fredrik Paasche. Oslo / Gjøvik: Ashehough / Norbok A/S. 1989.

Ó Corráin, Donnchadh. "Vikings in Scotland and Ireland in the ninth century". *Chronicon* 2 (1998) 3: 1 – 45. ISSN 1393 – 5259. <http://www.ucc.ie/chronicon/index.htm>

Odner, Knut. "Tradisjon og etnisitet". *Kontaktstencil XXXC* Oslo: (1991): 84- 103.

_____ *Finner og Terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Scandinavia*. Occasional Papers in Social Anthropology No.9. University of Oslo. 1983.

O'Donnell, James J. "The aims of Jordanes." Postprint *Historia* 31(1982): 223-240. <http://ccat.sas.upenn.edu/~jod/texts/jordanes.html>

Opedal, Arnfrid. *De glemte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes*. Med bidrag av Arne Emil Christensen og Berit J. Sellevold. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger 1998.

Randsborg, Klavs. *The birth of Europe: Archaeology and social development in the first millennium A.D.* Klavs Randsborg (redaktør). Roma: L'erma di Bretschneider Roma 1989.

Rasmussen, Arne Arvid. *Hovedlinjer i rettshistorien*. Oslo: Universitetsforlaget. 1987..

Reymert, Per Kyrre. *Arkeologi og etnisitet. En studie i etnisitet og gravskikk i Nord-Troms og Finnmark i tiden 800-1200*. Universitetet i Tromsø: Tromsø Museum. 1980.

Robberstad, Knut. *Gulatingsslovi*. Knut Robberstad (oversettelse).3. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget. 1969.

_____ *Retts saga* 1.3. reviderte utgåve. Oslo: Universitetsforlaget 1976 / 1990.

Reinholdt Rau, O. Abel og J.v.Jasmund. *Quellen zur Karolingischen reischgeschichte*. (Annales Regni Francorum) Die Reichsannalen. Wissenschaftliche Buchwllschaft Darmstadt. 1987.

Sawyer, Peter H. *Kings and Vikings. Scandinavia and Europe AD 700 – 1100.* London and New York: Routledge. 1982 / 1994.

_____ *Da Danmark blev Danmark. Fra år 700 til ca. 1050.*
Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind. 3. Olaf Olsen (redaktør). Danmark 1988 / 1993.

_____ *När Sverige blev Sverige. Occasional papers on medieval topics 5.*
Alingsås: Viktoria bokforlag. 1991.

Siggurdsson, Jon Vidar. ”Norsk historie 800 – 1300: Frå høvdmakt til konge og kyrkjemakt”.
Norsk historie. Bind 1. Oslo: Det norske samlaget. 1999.

Slettan, Dagfinn. ”Sosialhistorie etter 1970”. *Historisk tidsskrift* bind ½ 1996.
Oslo: Universitetsforlaget (1996): 78 – 116.

Skovgaard – Pedersen. ”Saxo’s Denmark”. *The birth of identities. Denmark and Europe in the middle ages.* Brian Patric McGuire (editor). Copenhagen: C.A. Reitzel Publishers. 1996.

Sognnes, Kalle. *Trondheimen før Nidaros – Trøndelags vikingtid fra en arkeologisk synsvinkel.* *Historisk tidsskrift* bd. 77 nr. 3. Oslo: Universitetsforlaget. (1998); 316 – 335.

_____ *Arkeologiske modeller for vestlandets vikingtid.* Gunneria 34. Det kgl. norske videnskabers selskab museet. Trondheim 1979.

Thorpe, Benjamin. *The Anglo – Saxon Chronicle, according to the several original authorities.* (B. Thorpe editor & translation). Vol. I. Original Texts.
Rerum Britannicarum Medii Ævi Scriptores or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during The Middle Ages. London: Longman, Green, Longman and Roberts. 1861.

_____ *The Anglo – Saxon Chronicle, according to the several original authorities.*
(B. Thorpe editor & translation). Vol. II. Translation. *Rerum Britannicarum Medii Ævi Scriptores, or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during The Middle Ages.* London: Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861.

Tosterud, Bjørg og Kathrine Frihagen. *Adam av Bremen. Beretningen om Hamburgs stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden.* Adamus Bremensis. *Gesta Hamburgensis ecclestica pontificum.* Fra latin ved Bjørg Tosterud og Kathrine Frihagen. H. Aschehoug & Co i samarbeid med Torleif Dahls kulturbibliotek
Oslo: Det norske akademi for sprog og litteratur. 1993.

Trigger, Bruce G. *A history of archaeological thought.*
Cambridge: Cambridge University press 1989.

Tøtlandsmo, Ole Steinar. *Før Norge ble Norge. Politiske forhold på Sørvestlandet i vikingtid.*
Hovedoppgave i historie. Bergen: Universitetet i Bergen høsten 1995.

Urbańczyk, Przemyslaw. *Ethnic aspects of the settlement of Iceland.* *Collegium medievale* vol. 15 (2002): 155 – 166. Society for Medieval Studies.

Vermeulen, Hans & Cora Govers. *Introduction. The anthropology of ethnicity.* Vermeulen & Govers (editors). Amsterdam: HET SPINHUIS. 1994.

Websters Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language 1994.

Websters Unabridged Dictionary of the English Language.

New York / Avenel: Gramercy Books. 1994.

Østergård, Uffe. “Regioner, stater og nationer i Europa”. *Nasjonal identitet og nasjonalisme.*

Innlegg på HiFo-seminaret i Farsund 11.-13. Mars 1994. Del 2. May – Brith Ohman Nielsen (red.)

Oslo: Den norske historiske forening. 1994.